

Nord Literar®

Revistă de cultură editată cu sprijinul financiar al Consiliului Județean Maramureș. Apare sub egida Uniunii Scriitorilor din România.

Expoziția de artă vizuală a artistului plastic Mireea Bochiș, din cadrul „Galei Scriitorilor Anului 2022”, Iași

SUMAR

- **Ioan ALEXANDRU:** *Poemul lunii* (p. 2) • **Mireea POPA:** *Theodor Codreanu și lupta pentru Eminescu* (p. 3)
- **Varujan VOSGANIAN:** *Irinuca*; **Gheorghe PÂRJJA:** *Irina literaturii române* (p. 4) • **Irina PETRAȘ:** *Saramago*;
- Horia BĂDESCU:** *Cidul și privighetoarea* (p. 5) • **Daniela SITAR-TĂUT:** *Éva Heyman: „Micul meu jurnal, nu vreau să mor, eu vreau să trăiesc”* (p. 6) • **Cassian MARIA SPIRIDON:** *Poeme* (p. 7) • **Ovidiu PECICAN:** *Maturizarea aurorală a românilor în „Istoria critică...” a lui B.P. Hasdeu* (p. 8) • **Vasile MORAR:** *Poezii* (p. 9) • **Delia MUNTEAN** în dialog cu **Gheorghe GLODEANU:** *„M-am născut sub zodia fantasticului”* (p. 10-11) • **Dana BUZURA-GAGNIUC:** *Revista de cultură „Nord Literar” – Expoziție la ceas aniversar; Dialoguri cu sens și argument la „Întâlnirea publicațiilor de cultură din Nord”; Augustin Cozmuța dincolo de timp. O evocare-eveniment; O altfel de lansare de carte: „Paingul orb”* (p. 12-13) • **Raluca HĂȘMĂȘAN:** *Augustin Cozmuța – omul din spatele operei; Augustin COZMUȚA:* *File de jurnal – inedite* (p. 14) • **Adrian ALUI GHEORGHE:** *Ioan Alexandru și Calinic Argeșeanul. O întâlnire mirabilă: poetul și monahul* (p. 15) • **Gheorghe PÂRJJA:** *Nichita, poezia, iubirea și moartea* (p. 16) • **Ion Radu ZĂGREANU:** *O altă cărămidă pentru șemineul publicistic al scriitorului Cornel Cotuțiu* (p. 17) • **Constantin CUBLEȘAN:** *Jurnal liric de călătorie* (p. 18) • **Antonio BUOZZI:** *Poezia Elenei Liliana Popescu – o apropiere de „Întrebarea-răspuns”; Alfredo Pérez ALENCART:* *Fulgere pentru a iubi totul* (p. 19) • **Marian ILEA:** *Saveta* (proză, p. 20) • **Maria PAL, Ioan St. LAZĂR:** *Poezii* (p. 21) • **Mihaela BUDE:** *Un roman al expatrierii* (p. 22) • **Nicolae WEISZ:** *„El paramo / Pustietatea” – Cum se cade din fândacsie în ipohondrie; Lucian PERTA:* *Parodie* (p. 23) • **Philippe DELAVEAU –** *versuri traduse de Emanuela BUȘOI* (p. 24)

POEMUL LUNII

IOAN ALEXANDRU
(n. în 25 decembrie 1941)

ROHIA

Lui Iustinian Chira

Între păduri de fag și de stejar
În Maramureșul de sărbătoare
Cu fața-ntoarsă către răsărit
Rohia este maică născătoare

Din sate toate drumurile ies
O iau ușor pe dealuri către seară
Cărări subțiri se spânzură de munți
Unele urcă, altele coboară.

Dar toate-ajung în luminișul sfânt
Când peste zări luceafărul străluce
Și frate-al meu în turn cu Dumnezeu
Limbile-n clopot sângere pe cruce.

Când pe izvorul sacru de sub deal
Se torc fuioarele de dimineață
Și cu ștergarul soarelui se șterg
Gorunii verzi de roua de pe față

Atunci aș vrea și eu să poposesc
În cuibul tău de flacăra Rohie
Să ard cu toate păsările la un loc
Și din cenuși să smulgem o făclie

S-o ridicăm în slăvi peste păduri
Și vulturul să o îmbuce-n gheară
Și s-o răstoarne trăsnet din înalt
În toate cimitirele din țară.

CĂRȚI ȘI REVISTE PRIMITE LA REDACȚIE

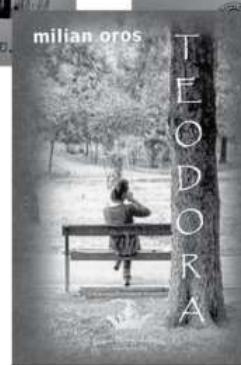
CĂRȚI:

- Horia Bădescu, *E toamnă nebun de frumoasă la Cluj*, poeme alese și rostite de autor, audiobook inclus, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2022;
- Mircea Măluț, *Topografiile umbrei*, Editura Junimea, Iași, 2022;
- Daniel Săuca, *Încet, foarte încet*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2022;
- Mariana Pândaru, *O sută și una de poezii*, antologare, prefată, notă asupra ediției și selecția reperelor critice de Florian Copcea; biobibliografie de Nicu Ciobanu, Editura Academiei Române, București, 2022;

- Milian Oros, *Teodora* (roman), Editura Mircea cel Bătrân, Băile Olănești, 2022.

REVISTE:

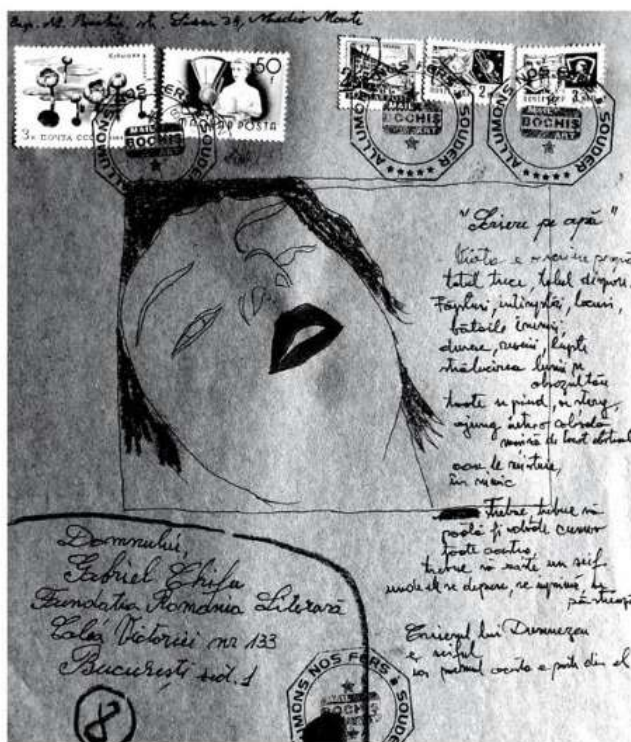
- *Orizont*, nr. 10 / octombrie 2022, Timișoara;
- *România literară*, nr. 47, 48-49 / noiembrie 2022, București;
- *Caiete Silvane*, nr. 11 / noiembrie 2022, Zalău;
- *Apostrof*, nr. 10 / octombrie 2022, Cluj-Napoca;
- *Tribuna*, nr. 485 / noiembrie 2022, Cluj-Napoca;
- *Helis*, nr. 7-8-9 / iulie-august-septembrie 2022, Slobozia;
- *Urmuz*, nr. 7-8 / 2022, Câmpina;
- *Revista Nouă*, nr. 3 / 2022, Câmpina.

PREMIILE FESTIVALULUI INTERNAȚIONAL DE POEZIE DE LA SIGHETU MARMAȚIEI, 2022

Juriul a fost format din Mircea Petean – președinte și Delia Muntean, Gheorghe Mihai Bârlea, Ileana-Pop Nemeș, Nicolae Scheianu, Ioan Dorel Todea, Ileana Matus – membri. S-au acordat următoarele premii:

- Secțiunea Antologie de autor – Cassian Maria Spiridon și Vasile Morar;
- Secțiunea volum – Angela Baciu și Ion Mariș;
- Premiul Special al Juriului „Ion Zubașcu” – Alexa Gavril Bâle;
- Premiul Centrului Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale „Liviu Borlan”, Maramureș, Baia Mare – Gheorghe Mois;
- Premiul Centrului Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale „Liviu Borlan” – Ioana Ileana Ștețco (postmortem);
- Premiul Centrului Cultural Sighetu Marmatei – Stere Bucovală (postmortem);
- Secțiunea traduceri – Paul Romaniuc;
- Secțiunea debut – eleva Nicoleta Giurgi;
- Premiul revistei *Marmația Literară* – Mihaela Poduț Ienuțaș;
- Premiul revistei *Archeus* – Radu Botiș;
- Premiul revistei *Nord Literar* – Maria Pal;
- Premiul revistei *Convorbiri Literare* – Daniel Luca;
- Premiul revistei *Familia* – Daniel Bozga;
- Premiul revistei *Vatra* – Flaviu Claudiu Mihali;
- Premiul revistei *Steaua* – Anghi Melania Cristea;
- Premiul revistei *Conta* – Cezar Haiura;
- Premiul revistei *Cronograf* – Andreea Alexandra Făt;
- Premiul Editurii *Limes*, Cluj-Napoca – Ionel Rusu;
- Premiul Editurii *Junimea*, Iași – Răzvan Ducan.

THEODOR CODREANU ȘI LUPTA PENTRU EMINESCU

Mircea POPA

Cine va citi acest titlu va fi îndreptățit să se întrebe: e încă nevoie ca pentru poetul nostru național, cea mai ilustră minte a perioadei marilor clasici, cu o creație care a revoluționat limba și gândirea poetică și cu un program politic care a devenit pentru noi programul conservării ființei naționale, să se mai poarte astăzi campanii de presă? Ei bine, da, deoarece numărul detractorilor s-a înmulțit în mod considerabil, mai ales după ce a apărut și la noi puternica influență a curentului „corectitudii politice”, căruia i s-au raliat tot felul de suflete chircite sau năimite, care, din bravură sau numai din dorința de a epata, au contestat rolul lui Eminescu ca simbol al etosului național și au aruncat în derizoriu poezia eminesciană, cea fără de care nici nu se poate concepe dezvoltarea lirismului românesc de la sfârșitul secolului al XIX-lea până astăzi.

Plecând de la ideea că Eminescu e depășit, iar cultul lui demodat și chiar „periculos”, unii tineri colaboratori ai *Dilemei* au adus poetului jigniri nenumărate, care au culminat cu infama calificare a poetului drept „cadavrul din debara”. Șirul contestațiilor își are punctul de plecare în opiniile canonicului blăjean Al. Grama, care a găsit senzualismul unor poezii eminesciene atât de contaminant pentru tinerele eleve ale școlilor de fete, încât l-a comparat cu cel din haremurile turcești. Pe parcurs, s-au înregistrat și alte rezerve față de poezia eminesciană, lista completă a acestor defăimători putând fi urmărită în cartea clujeanului Constantin Cubleșan, *Defăimarea lui Eminescu*, cel care și-a propus un proiect de mare relevanță privind înregistrarea minuțioasă a tuturor cârților care sunt dedicate vieții și operei lui Eminescu.

Dar, pentru cei care ar dori să cunoască acest proces în toate articulațiile lui acute și inflamate căpătate în contemporaneitate, este nevoie de consultarea intervențiilor pe această temă ale moldoveanului Theodor Codreanu, care ni se prezintă ca un corp critic de primă mână. Acestea sunt izvorâte din marea sa dragoste pentru creația poetică eminesciană, precum și din nevoia de restabilire a adevărului. E vorba de o luptă îndelungată și de uzură, pentru revenirea la climatul interbelic de cinstire a operei poetului și la situația în care „regalitatea” lui poetică s-a bucurat de întreaga stimă a neamului. Or, în momentul de față, odată cu degradarea vieții noastre culturale, ajunse uneori în situații lamentabile, o generație nouă, rebelă și fără simțul valorilor a putut comite un atac regretabil, cu argumente inventate și propoziții sterpe. Cazul *Dilemei* e prea cunoscut pentru a-l expune noi aici, dar a sfârșit prin a oripila opinia intelectuală românească și pe susținătorii devotați ai operei poetului, provocând o consternare generală, iar pentru puținii specialiști, care cunosc cu adevărat semnificația operei poetului, acest fapt a semănat mai degrabă cu o impietate greu de suportat. A fost un atac regizat de acești defăimători de profesie, care au încercat să discrediteze poziția ideologică a lui Eminescu, mai ales că epitele de xenofobism și conservatorism n-au fost singurele acuze aruncate în spațiul public. Astfel de izbucniri condamnabile au găsit în profesorul de la Huși o ripostă severă, el fiind de o părere total contrară, deoarece prin Eminescu s-a produs o înălțare spirituală a nației: „eminescianismul este oglinda ridicării lui la cea mai înaltă demnitate a românilor”, afirmă el. El are în vedere revoluția de limbaj făurită de Eminescu, profunzimea viziunilor și, mai ales, marile deschideri spre viitor operate de poet, așa cum bine a intuit Titu Maiorescu, care, încă din 1869, a prezis marea valoare precursora a poeziei eminesciene, pe care a anunțat-o: „Literatura poetică românească va începe în secolul al XX-lea sub auspiciile geniului lui și forma limbei naționale, care și-a găsit în poetul Eminescu cea mai frumoasă înfăptuire până astăzi, va fi punctul de plecare pentru toată dezvoltarea viitoare a vestmântului cugetării”. În această lapidară formulare

găsim exprimate cu mare pregnanță înseși înrăurirea și fascinația pe care această poezie era capabilă să le afirme în spațiul public. Fraza strâns în ea tot ceea ce putea exprima mai plastic gândirea maioreșciană, în concepția căreia coviltirul de aur al cugetării și al lirismului românesc are drept ax centrală această poezie. E poezia care, în concepția lui Th. Codreanu, a lucrat în chip magistral la unificarea limbii literare și la crearea premiselor care au pregătit Marea Unire și care, mai târziu, a contribuit în chip esențial la procesul de legare spirituală a tuturor provinciilor românești, mai ales a Bucovinei și a Basarabiei, dar și a Transilvaniei, unde, dată fiind iubirea adâncă a lui Eminescu pentru acest pământ dacic, a determinat ca eminescianismul detectat aici să se fi transformat într-un curent de mare vizibilitate socială, manifestat prin zeci și sute de declamări, cântece, serenade, reprezentări dramatice, imitații și preluări de motive, încât eminescianismul transilvan a fost un curent cu mari repercusiuni în viața literară a acestuia.

Lucrul e lesne observabil urmărind creația de început a lui Iosif sau a lui Goga, a lui Cotruș sau a lui Teodor Murășanu și a lui Teofil Bugnariu, și cu atât mai mult în spațiul revuistic de după Marea Unire, nemaivorbind de reflexele ce pot fi detectate la nivelul întregii poezii transilvănene a sfârșitului de secol XIX, când se manifestă public scriitorii ca Miron Pompiliu, Samson Bodnărescu, Scipione Bădescu, Lucreția Suci, Matilda Cugler-Poni, Veronica Micle, Riria etc., ceea ce ne permite să afirmăm că prima generație poetică feminină din literatura noastră a depins în totalitate de siajul poetic creat de poezia autorului *Lucașfărușului*.

Dar nu despre epigoni și epigonism e vorba în scrierile lui Th. Codreanu, ci chiar de principiile fundamentale ale eminescianismului, care stau la baza edificiului național numit România. Spiritul nostru național nu poate fi înțeles în structura lui intimă fără a înțelege în detaliu substanța originară a acestui eon demiurgic național, care ne-a înălțat în cele mai înalte sfere ale gândirii și ale simțirii poetice. Numai cu Eminescu și prin Eminescu ne putem înțelege menirea și noblețea ființării în acest spațiu geografic și istoric, în care am fost meniți să ne împlinim destinul. Numai cei care au urmărit nenumăratele încercări eminesciene de a realiza o epopee națională de amploare, numai cei care au înțeles câte ceva din muzicalitatea eminesciană, creștinismul său remanent, existența hyperionică celestă, l-au putut urma în sferele ideale ale gândirii și ale imagismului său nemărginit. Criticul moldovean a venit cu argumente imbatabile despre europenismul lui Eminescu și despre marea lui deschidere spre universal, arătând, fir cu fir, în ce constă judecarea simplistă și eșuată a grupului dilematic sau ideea năstrușnică de a înlocui nivelul scrierilor său cu acela al lui Cărtărescu. Or, Th. Codreanu a distrus sistematic toate aceste ambiții iluzorice, provenite din lansarea de false fumigene, prezentând în fiecare nouă carte apărută pe piață dezvăluri de cazuri de incompatibilitate cu spiritul eminescian, pe care nu l-au înțeles. Lecția lui Eminescu a oferit-o cunoscătorilor și amatorilor în cartea sa *Eminescu – dialectica stilului* (Cartea Românească, 1984), indicând cele nouă cercuri dialectice ale gândirii eminesciene, după care s-a dedicat războiului lui nemilos cu infractorii care ciuntesc statuia eternă a poetului.

Cartea amintită mai sus a fost o carte deschizătoare de drum, atestând înzestrarea polemică

specială a criticului, marele său spirit de cuprindere exegetică privitor la opera eminesciană, care a propus și a implementat în imaginarul românesc o nouă paradigmă de înțelegere a ființei umane în toate manifestările ei, de la sentimentalismul domestic al serenadei iubirii la actul superior al ridicării celeste, și de la înțelegerea istoriei ca o mare „panoramă a deșertăciunilor” la cauza înălțării în sferele idealității a arheului purtător de înțeles demiurgic. Codreanu a demonstrat pe viu în ce constă modernitatea poetului nostru, încercând să-l scoată chiar de sub aripa romantismului, deoarece, spune el, romantismul ajunsese la sfârșit în anul nașterii sale, iar a-l ataca acestui curent înseamnă a-l întoarce cu cincizeci de ani înapoi. Th. Codreanu a demonstrat modul în care poetul își devansează epoca și devine purtător de modernitate productivă, la fel ca marea generație de înnoitori ai artei poetice, care s-au afirmat la mijlocul secolului al XIX-lea în întreaga Europă. Incluzându-l în rândul acestor mari înnoitori de limbaj, Th. Codreanu a livrat argumente de necontestat ale înțelegerii noii modernități a secolului următor, traversat de simbolism, avangardism, expresionism, și modul cum se raportează ea la moștenirea eminesciană.

Demonstrația e reluată cu noi argumente în *Controverse eminesciene* (2000), în care autorul aprofundează și circumscrie alte insule de mitologie eminesciană, care se circumscriu altor atitudini semnificative ale spiritului creator, precum erosul divin, simultaneitatea dinamică, narcisismul, armonia expresivității metaforice, fantasticul și aspirația spre absolut, socotind atitudinea urmașilor față de prestația eminesciană adevăratul „barometru al marginalizării sau renașterii poporului român însuși”. În această împrejurare, el indică câteva dintre metodele folosite de denigratorii acestuia, cum ar fi: 1. discreditarea sau eliminarea din viața publică a gândirii politice a lui Eminescu, incriminate a fi retrogradă sau „fascistă”; 2. găselnița antieuropenismului; 3. contestarea ipostazei de poet național; 4. boicotul unor acțiuni care să-l păstreze în actualitate. În acest din urmă domeniu, a denunțat politica filistină a unor șefi aflați în fruntea Ministerului Culturii, care, după ce au lansat cu surle și trâmbițe înființarea la Ipotești a unui Centru Național de Cultură, determinându-l pe iubitorul întru Eminescu, Petru Creția, să accepte a inaugura acest proiect în calitate de director, ulterior sumele afectate au fost derizorii. Vizitând locul, la 15 iunie 1992, autorul este dezamăgit de realitatea găsită: „O clădire fadă, goală pe dinăuntru, iar pe dinafară lipsită de har eminescian, demitizând miracolul locului”. Participând la olimpiada pe țară de la Botoșani, a constatat cu regret că s-a retras numele lui Eminescu din titulatura manifestării.

(Continuare în pagina 18)

IRINUCA

Varujan VOSGANIAN

Modul în care opera trebuie percepută distinct de autorul ei și scrierile prevalează asupra biografiei a alcătuit lungi prilejuri de dezbateri. Ce încântare însă când autorul și opera sunt totuna, când nu trebuie să cauți argumente în operă pentru a scuza biografia sau, mai rar, argumente biografice pentru a scuza opera. Un astfel de exemplu, în care putem omagia cu egală, nedisimulată plăcere și cu profundă prețuire atât omul, cât și opera, este cel al prietenei noastre ardelence Irina Petraș. Am ținut să fac această precizare a obârșiei de care ea nu s-a depărtat niciodată, pentru că este definitorie pentru destinul care i-a fost dat și pe care și l-a asumat cu asupra de măsură.

Irina Petraș a fost hărăzită tocmai înspre acele ineluctabile literare care au partea lor generoasă, fie că e vorba de colegii de breaslă, fie că e vorba de cititori, fie că e vorba de cei dispăruți sau de cei însuflețiți, de venerabili și novici, de a lăuda Opera Omnia sau de a încuraja Opera Prima. Irina a debutat, așa cum îi șade bine unui scriitor, cu poezii, a fost, apoi, profesoară, bibliotecară, editoare, critic literar, realizatoare de antologii, diriguitoare de publicații. Este feminină, fără a fi feministă, blândă, fără a fi concesiivă, laudativă, fără a fi apologetică. Ardealul pe care l-a trăit și la Sibiu, și la Zalău, și la Cluj, și l-a retrăit cu bucurie nemăsurată, i-a rămas jurământul de credință pe care nu l-a căleat niciodată. Literatura aceluși ținut îi datorează foarte mult, deși n-a cerut niciodată altceva în schimb decât ca *via libris* să-și continue destinul.

Irina Petraș conduce de aproape două decenii filiala clujeană a Uniunii Scriitorilor din România, una dintre cele mai numeroase și mai prestigioase comunități ale breslei. Un efort remarcabil, nu doar descercându-se printre rânduilele, uneori chiar hățșurile, organizatorice și contabilicești, dar organizând evenimente publice – lansări de carte, memorii, omagii – conducând unul dintre cele mai importante festivaluri literare, participând cu aceeași fervoare la eforturile naționale ale Uniunii Scriitorilor de promovare a creațiilor literare și de protejare a creatorilor de literatură.

Îmi place familia Irinei, o sfântă familie de artiști. Soțul, echinoxist și stelist (nu la fotbal), fiica, traducătoare polyvalentă și eseistă în domeniul medical. Și împărțind cu mama ei harul de a reproduce contururi și culori.

Probabil că orice autor pune în creațiile sale ceva din sufletul lui. Rând picturile Irinei Petraș, cu culorile lor pe rând misterioase, pastelate ori dense, și veți avea un nou prilej de a întrezări frumusețea acestui suflet care trăiește pentru sine, dărând celorlalți.

IRINA LITERATURII ROMÂNE

Gheorghe PÂRJA

Acest titlu, asumat de mine, cerea un cuvânt de respect pentru o Doamnă a literaturii române. El a pornit de la o discuție cu Doamna Irina Petraș, care-mi spunea că un ideal discret, în viața ei, a fost ca atunci când cineva rostește numele IRINA să se știe că este vorba despre ea, Irina Petraș. Eu cred că a reușit, mai ales în lumea scriitorilor. Ca autor, o știu din vremea în care mă inițiam în viața culturală a Clujului, la celebra cafenea „Arizona”, unde i-am cunoscut, pentru un timp definitiv, pe tinerii poeți, pe atunci, Adrian Popescu, Ion Mircea, Dinu Flămând, ori pe regretatul critic literar Petru Poantă.

Irina Petraș era fata morgana din horizonturile mele mușcătoare. Am avut șansa să ne cunoaștem, după răsucirea vremii, când în Cluj-Napoca a fost inițiat Festivalul Internațional „Lucian Blaga”, una dintre marile manifestări românești cu vocație europeană. Un alt prieten, poetul Horia Bădescu, m-a recomandat universitarului Liviu Petrescu, președintele Societății Culturale „Lucian Blaga”, care patrona manifestarea. Așa am ajuns să fiu prezent încă de la prima ediție a festivalului.

Doamna Irina era prinsă în corola sărbătorii. Apoi, din anul 2005, când a devenit președinta Filialei Cluj a Uniunii Scriitorilor din România, avem întâlniri literare mai dese, fixând la margine de țară și un terminal, prin Reprezentanta Maramureș a Scriitorilor. Așa, fata morgana din horizonturile mele mușcătoare a devenit Doamna Irina Petraș sau, pur și simplu, Irina. Un ideal atins de purtătoarea acestui nume. Apoi am tresărit când mi-a spus că tatăl ei are obârșii în Nord, mai precis la Nistru, unde s-a născut. Încă un motiv de a spori covorul de suflet.

Doamna Irina s-a născut în Chirpăr, lângă Sibiu, cu legături ulterioare cu Agnita. I-am deschis cărțile cu prețuirea oamenilor care se cunosc, dar și cu detașarea asumată a cititorului. Am descoperit un univers de preocupări care mi se potrivește. Așa m-am încumetat să decupez un succint portret de critic literar, de eseist, editor, traducător și artist plastic. Irina are o personalitate care fascinează prin discreție fermă și nu este prea ușor să-i descifrezi enigmaticele. Și totuși insistența din aproape poate da roade.

Pentru a fi pe calea cea bună, l-am luat aliat pe universitarul clujean Ilie Rad, un bun prieten al amândurora, pentru a-mi întări convingerile despre Irina literaturii române. Sunt lesne de observat altruismul cu care își cheltuiește timpul și energia, răbdarea acordată orgoliilor confrăților. Că așa-i în artă! Are o inteligență nativă, dovedită în școlile urmate, a fost elevă premiantă, dar se mândrește cu simțul practic moștenit de la părinți. Mă reazem de mărturisirea dintr-un interviu: „Îmi cos singură hainele, gătitul este o plăcere și o artă, îmi fac rafturile pentru cărți, pun gresie, zugrăvesc, vopsesc, pun murături”.

Practică o independență totală, nu acceptă nimic fără lămuriri și se „simte înrolată doar în comunitatea vastă a muritorilor”. Pasiunea cititului și a scrisului i-a dominat viața. De aceea i-am zis și eu: Irina literaturii. Se măgulește cu o amintire din Evul Mediu, când cei care știau să citească nu puteau fi condamnați la moarte. Asta era atunci, Doamna Irina! Îmi constat o generozitate cu care se dăruiește altora. Cunoaște limbile engleză, franceză, italiană, din literatura cărora a tradus cărți de referință. Știe rusa și germana. Este autoarea unei opere vaste, abordând căi mai puțin bătute în literatură.

Cu profundă alcătuire intelectuală și curaj s-a apropiat de proza lui Camil Petrescu, l-a analizat pe Ion Creangă, povestitorul, dar a scris și o *Panoramă*

a criticii literare românești. A abordat știința morții, locurile și locuirea, precum și feminitatea limbii române. De veghe între cărți, și-a povestit viața ei de noapte în fragmente onirice. Este autoare de scrieri didactice și de cărți de publicistică. Nemuritoare este energia investită în antologiile Filialei Uniunii Scriitorilor, în care sunt cuprinși și scriitorii din Maramureș. Spunea recent într-un interviu: „Da, locuiesc în literatură și, inevitabil, de vreme ce sunt româncă, locuiesc în limba română. În limba română m-am născut, i-am preluat toată moștenirea, prin ea văd și înțeleg lumea și profit din plin de libertatea pe care mi-o lasă, de a scormoni etimologic prin lăzile ei de zestre”.

Irina Petraș la inaugurarea Reprezentantei Maramureș a Filialei Cluj a Uniunii Scriitorilor din România

Am scris acest text deoarece în 27 noiembrie este ziua ei de ivire în lume, dar și pentru tandrețea riguroasă cu care ne primește în cercul ei de suflet. Se vede că busola paternă arată Nordul! Esențiale sunt cuvintele dăruite nouă, în prefața antologiei scriitorilor maramureșeni, membri ai Uniunii Scriitorilor din România, *Cuvintele Nordului*, divagând cu inteligență despre privilegiul de a fi marginal. Dacă ești periferic, scria Irina, te instalezi, de fapt, pe o orbită de mișcare, deschisă progresului. Îți păstrezi dorința de a afla cine ești, de a-ți exalta rădăcinile, tradiția, culoarea locală, dar, în același timp, îți păstrezi și pofta de a nu rămâne indiferent la țară, la lume.

Era chiar la inaugurarea Reprezentantei Maramureș, Filiala Cluj a Uniunii Scriitorilor din România. Atunci s-a privit în oglinda vremii, ne-a văzut pe noi și ne-a spus: „În cheie, oarecum mai subiectivă, voi spune din nou că, pentru mine, Maramureșul tatălui meu e una dintre «țările» românești cel mai bine situate într-o civilizație a urmei. Cu oamenii Nordului (și literar) nu-i de glumit când este vorba despre tradiție, istorie, neam, rost și dreaptă judecată, dar poți rade alături de ei din toată inima când mărunte inerții dau peste cap lina curgere a zilei. Sunt oameni de cuvânt, nu de vorbă goală. Și scrisul lor e aspru, dar gata să se plieze când o cer imperative de interes național. Planurile lor vizează durata lungă a Timpului, cea care se atinge doar când vremea nu e pierdută în dispute deșarte”.

LA MULȚI ANI, Irina literaturii române!

SARAMAGO

Irina PETRAȘ

Știința morții, Moartea la purtător, Despre feminitate, moarte și alte eternități sunt cărțile mele care s-au coagulat în jurul aceleiași teme: muritudinea (de mine botezată astfel), trăsătura esențială a muritoarei care sunt. Că suntem purtători ai morții noastre din clipa în care ne naștem e o întâmplare care nu pune în umbră, ci potențează condiția noastră de purtători de viață. Și e singura noastră certitudine (relativă).

Luna aceasta se împlinesc o sută de ani de la nașterea lui José Saramago. Știința și disciplina morții, asumate fără ingrediente dogmatice, îi erau la îndemână. Tot așa ideea că omul „moare fiindcă e viu” (vezi *Intermitențele morții*). Saramago este un scriitor la care pot reveni oricând sigură că voi mai afla ceva despre mine, despre om, despre lumea vorbelor lui. Pentru *Memoariul de la Mafia* își alegea un motto din Marguerite Yourcenar, recunoscând singur seducătorul amestec de *erudiție și magie* turnat în pagină. Ironia secundată de lirism se petrece la el în absența totală a inocenței, dar și prin mimarea inocenței căreia îi sunt iertate indiscreția și impudora. Încălcarea barocă a frazei înlesnește, în jocul ambiguității, accesul prin realitate la irealitate: „Odată plâsmuite, istoriile ajung să fie mai adevărate decât întâmplările adevărate pe care le povestesc”. Acel aproape sfârșit, acea aproape rotunjire, acea mișcare inversă dinspre ficțiune înspre istorie, dinspre viitor spre prezent conferă căuților o sfâșiere continuă, frenetică. *Pluta de piatră, Eseu despre orbire, Toate numele, Peștera, Anul morții lui Ricardo Reis, Omul duplicat, Istoria asedului Lisabonei, Eseu despre luciditate, Călătoria elefantului, Cain* sunt, pentru mine, cărți fundamentale. Prin intermediul lor se sugerează câteva dintre adevărurile esențiale pe care de a fi uitate: „Ochii creează diversitatea lumii și făuresc minunile”, nici veșnicia nu e veșnică, relativitatea și schimbarea sunt daruri omenești, dacă ar fi posibil ultimul cuvânt lumea ar fi pierdută în „negurime”. Nu există doar un început pentru lucruri și pentru oameni, înaintea fiecărui început identificat mai există unul, „ceea ce n-are explicație, mai are nițel de așteptat”. Omul trebuie să caute, să aleagă, să citească semnele cele mai neînsemnate. Viața este o lectură activă și valorizantă și numai de oameni depinde dacă vor trăi astăzi continuând apatic ziua de ieri sau vor să înceapă „de la rădăcină și de la leagăn ziua cea nouă”. *Evangelia după Isus Cristos* e o carte prea densă, prea mare, prea adâncă pentru minți înguste sau îngustate de prejudecăți. Umanizarea biografiei lui Isus Christos mi se pare cea mai adevărată și mai înaltă recunoaștere a rolului său – direct ori indirect, real ori manipulat/ficționat – în istoria ultimelor două milenii.

Din *Jurnalul din anul Nobelului*, apărut în românește anul trecut, am extras câteva bune radiografii ale omului de azi care, amenințat fiind cu moartea, acceptă supus ipostaza de *client* pândită asiduu de cea, tragică, de *pacient*. Între ele nu mai incupe și *gândul*. „Trăim deja în epoca «gândirii zero», care e mai rea decât «gândirea corectă». Dacă mai există oameni care gândesc? Nu mă îndoiesc. Pur și simplu, nu le dă nimeni atenție...”. Manipularea și amăgirea ating cote crizece: „În toate timpurile a existat mereu ceva sau cineva care să ne împingă și să ne conducă: cu promisiunile sale de eternitate, ne-a legănat și ne-a condus religia, cu îndoielnice guvernări ale prezentului și câteva idei impresice despre viitor ne-au legănat ideile politice și au crezut că ne conduc...”. Are loc astfel o păgubitoare descărcare de responsabilitate a omului față în față cu sine: „E periculos să vorbești despre Rău ca despre ceva exterior, care ar fi fost pus pe lume cu unica misiune de a ne chinui, pentru a vedea de ce suntem în stare, dacă îi putem ține piept sau dacă ne lăsăm duși de el”. Răul și Binele sunt doar „o consecință a faptelor noastre, adică faptele noastre sunt cele care pun răutatea în lume și, câteodată (spre norocul nostru), bunătața”.

Aceste sumare rânduri sunt și o recomandare de lectură.

CIDUL ȘI PRIVIGHETOAREA

Horia BĂDESCU

De aproape patru secole, replica nobilului Don Rodrigo, alias Cidul, din piesa cu același nume a clasicului francez Pierre Corneille: „La valeur n'attend point le nombre des années” („Valoarea nu așteaptă s-ajungi la centenar”, în traducerea jucăușă a lui George Topârceanu), a intrat în patrimoniul paradigmatelor existențiale menite a structura statutul social al individului nu în funcție de experiența dată de vârstă, ci de excelența calităților native și morale, altfel spus de înzestrarea naturală și de caracter. Tălmăcită și răstălmăcită în fel și chip, timp suficient fiind pentru aceasta, adesea după criterii sociale, politice, generaționale, cu apăsarea pedalei pe intrinseca latură juvenilă, replica eroului spaniol a generat în modernitate, deopotrivă, narcisismul și autosuficiența noilor generații și disputa, ca să nu spun războiul, acoperit sau la vedere, între tineri și vârstnici. Dispută incurajată de necesitățile și de noile „valori” ale globalizării și ale *Morii resetări* pe care o implică aceasta.

Am mai glosat pe marginea acestui subiect care opune experienței, judecății mature, înțelepciunii și măsurii vârstnicilor dinamismul, presupusa lipsă de prejudecăți și deschiderea tinerilor spre nou. Pentru direcția în care evoluează sinucigaș umanitatea, este evident că artiștii viitorului au nevoie cu precădere și prioritate de naivitatea, energia și deficitul de memorie socială și istorică – memorie susceptibilă a cântării lucrurile înainte de a da cu capul în zid – generațiilor june. Sărutați în creștet, răsfățați cu statutul de campioni ai imnoirilor, bătuți a încredere pe spate, copiii teribili ai contemporaneității s-au lepădat de orice legătură cu trecutul stânenitor al umanității, purtător de valori morale, spirituale și existențiale anacronice. Ei pot totul, știu totul, n-au nevoie să fie educați, nici învățați. Ei se autoeducă după codul nescris al găștii, ei sunt autodidacți, iar acolo unde se împotmolesc au la îndemână atotputernicul, atotștiutorul internet, mai tare decât orice dascăl. Exemplarele de excepție, Don Rodrigi vremurilor noi, nu intră în psihologia de haită cultivată de internet și nici nu sunt chemate să facă parte din aceasta.

În realitate însă lucrurile sunt mult mai simple. Poți să fi bătrân și prost, precum, la fel de bine, tânăr și prost! Poți să fii un vârstnic fără talent și un tânăr la fel de lipsit de har. IQ-ul ține de înzestrarea primită de la părinți și de la Cel de Sus. Vârsta nu e o garanție de valoare. Numai că la valori egale, senectutea adaugă zestrea experienței, pe care valorosul imberb nu o are.

Experiența ce oferă termeni de comparație, o altă cumpănire a faptelor, un bagaj de abilități care înlesnește și califică făptuirea, o altă abordare a relaționării cu lumea și cu semenii. Las la o parte diversitatea existențială, în cadrul căreia adagiul cornelian poate fi invocat, și gradul de înțelegere a conceptului de valoare. În mână-irea sabiei ori a ordinatorului, excelența are doar o valoare de întrebuințare. În termeni de umanitate, de cultură, de artă și chiar de bună funcționare a organismului social, lucrurile stau cu totul altfel!

Așa cum ne-o arată și existența speciilor care ne stau alături pe acest pământ al oamenilor – care nu este, cum ne place să credem, doar al nostru – disputa despre care vorbim aici nu face parte din natura viețuirii. Doar că noi, oamenii, specie blestemată, nu facem decât să ne negăm și să ne distrugem naturalitatea, umanitatea și, odată cu noi, întreaga creațiune a viului. Degeaba am constatat, de milenii, că fără acumulările morale, științifice, artistice ale celor ce ne-au precedat, nimic durabil și valoros nu e posibil, că, precum spune neamul acesta românesc,

mult prea încercat de istorie, dar și de uitare de sine: „Cine n-are bătrâni să-și cumpere!”. Noi înșine ne uităm prea ades dreptele judecăți. Degeaba ne lovim de evidența lipsei de măestri în universul artelor. Mi s-ar putea răspunde cu vorbele lui Aristotel: „Înveți să cânti din flaut, cântând din flaut!”. Cu condiția să știi ce este flautul, câte orificii are și, mai cu seamă, la ce folosește!

Am să mă întorc însă în lumea viețuitoarelor alături de care ni se trece viața și alături de care, spre norocul meu, am crescut, pentru un exemplu pe care l-am mai evocat cândva. Demult, la o vârstă care acum pare foarte îndepărtată, când nopțile erau pline de dor și de insomnie, am ascultat de multe ori privighetorile. Cele care, după cum le este și numele, ne priveghează liniștea și neliniștea sufletului. Le-am auzit cântecul legând pământul de stele, pânza de triluri țesând lumea de nevăzutul văzduhului. Le-am întrezărit uneori făptura liliputană, cu flautul gâtului înălțat spre cer, trimițând mesaje de armonie pură lumilor înghețate în tăcerea fără de capăt, intrerupându-se brusc, așteptând parcă un răspuns venit din pustiu înălțat de aștri. Le-am iubit cu acea afectuoasă invidie cu care te apropii de marii artiști, cei de fiecare dată aceiași și mereu altfel. Le-am iubit pentru virtuozitatea lor, pentru peremptoria dovadă a talentului înăscut, egal cu sine de la început până la sfârșit. Chiar mult mai târziu, când ucenicia la academile poetice ale lumii mi s-a dezvăluit a fi mai mult decât necesară pentru a afla măiestriile șamanismului liric, privighetorile au continuat să fie, pentru mine, la fel de uimitoare.

Până când într-unul dintre anii din urmă ai trecutului mileniu – în care omul ajuns măsura tuturor lucrurilor a putut constata cu stupeoare că, de fapt, ar trebui, mai degrabă, să fie pe măsura tuturor lucrurilor, pornind să afle ce vrea să zică aceasta – cineva a descoperit că există o școală de muzică a privighetorilor. Cercetătorul în cauză, îndrăgostit de măiestrele zburătoare, ascuse cu discreție în umbră pentru a ne încânta doar cu fermecătoarele lor triluri, a descoperit că legile armoniei se predau și aici novicelor zburătoare de către măestrii cântăreți cu penajul împuținat de ani, dar cu gâtulul doldora de știința dominantei și a contrapunctului.

Și a mai aflat, spre stupefacția mea, dar în logica firească a lucrurilor, că acolo unde asemenea măestri lipsesc, cântecul privighetorilor nu e decât o sporovăială mai elevată de vrăbii!

ÉVA HEYMAN - „MICUL MEU JURNAL, NU VREAU SĂ MOR, EU VREAU SĂ TRĂIESC” (II)

Daniela SITAR-TĂUT

Un element-cheie al jurnalului Évei este bicicleta, articol de deplasare asumat cu mândrie, pe care o coboară din pod încă din februarie așteptând s-o poată folosi. Aceasta însă poartă și pecetea unei amintiri traumatizante, a despărțirii de Marta, amica impusă de naziști, a cărei bicicletă rămâne abandonată vreme de mai multe săptămâni în curtea casei lor. Mama și bunica încearcă să camufleze în fața copilului adevărul privitor la soarta evreilor care sunt duși în Polonia, dar fetița pricepe, printre rânduri, că Polonia înseamnă moartea. Tot fragmentar este recompusă istoria familială, cu un tată supus mamei autoritare ce-l amenință cu dezmoștenirea dacă nu divorțează de Agnès, deoarece considera căsătoria cu această jurnalistă socialistă o mezialianță. La școală se stabilește o antiteză între copiii „de divorțați” și ceilalți.

Éva așteaptă finalul semestrului al II-lea și răspunde ei, în carnet, ca elevă eminentă, alături de Pajor Anni. La 21 februarie 1944, se disculpă în fața carnetului: „Câteva zile te-am neglijat, Micul meu Jurnal, căci n-am avut timp să scriu” (p. 55). Ági e risipitoare, iar mama ei este cea care manajează, cu mână de fier, finanțele familiei, fiind rigidă în relații și dominatoare. Ea face naveta la Budapesta în fiecare weekend, de când consorul a ajuns prizonier în Ucraina, semnând petiții și bătând la toate ușile în încercarea de a-l elibera. Temerară, încalcă interdicțiile. Este prezentată situația evreilor trimiși la război fără arme, aspect marcat prin ordinul de concentrare primit de tatăl vitreg, care provoacă reacții demente consoartei. Și, din acest moment, pentru soldați există obligativitatea purtării banderolei cu steaua galbenă.

La 18 martie 1944, Béla este conștient de faptul că pericolul pentru evrei n-a trecut. Teama de nemți se însinuează progresiv. Un element retrospectiv, acela al intrării horthiștilor în Oradea, atrage atenția. Bunica, bunicul sunt figuri demne, cunoscutoare ale vieții. E semnalată una dintre caracteristicile rasei iudaice, cameleonizarea, schimbarea permanentă a numelui din motive de protecție. Horthiștii sunt definiți drept „parașutiști din țara-mumă”, cu figuri de „nylas”-iști. Bunicul își pierde farmacia, pe motiv că e simpatizant al românilor și „evreu-infidel”. Fetita se simte o intrusă, mai ales că bunica îi reproșează fiicei că a divorțat și acum trebuie să suporte și povara financiară a nepoatei.

Data de 19 martie 1944 se dovedește esențială în derularea ulterioară a evenimentelor: „Micul meu Jurnal, tu ești cel mai fericit, căci tu nu poți simți, nu poți ști ce nenorocire s-a abătut asupra noastră. Au intrat nemții! De ceea ce nenea Béla se teme s-a întâmplat” (p. 73). Fata amintește și despre instalarea sporadică a comunismului, experiment eșuat în primăvara anului 1919. Lecția comunismului îi este predată la școală, iar ea nu regretă luarea abuzivă a farmaciei bunicului, ci se bucură de libertatea de a putea privi prin toate cele 365 de ferestre ale palatului episcopal.

Ági are o dragoste idolatră față de soțul ei și teama că-

vor închide și retrimite în Ucraina o face irațională, astfel încât fiecare ieșire a acestuia în urbe devine prilej de anxietate. Intrarea nemților în Pesta conduce înspre planuri de viitor. Jurnalul socialist, Béla se gândește să se refugieze în România. Sunt conștienți de apropierea terminării războiului și prin faptul că la radio sunt transmise doar marșuri. Invaziile lui Hitler sunt caracterizate de copilărie în funcție de prezența sau absența mamei: „În general, când ei sunt acasă, Hitler ocupă imediat o țară, cum obișnuiește să spună Béla” (p. 78). Trăiesc cu toții spaima că vor fi capturați de nemți, iar Ági este învinuită de mamă că, din cauza ei, toți ar putea fi torturați. Bunica e pe cale să înnebunească, iar crizele ei devin din ce în ce mai violente.

21 martie 1944 este deopotrivă ziua tatălui, dar și a bunicii Évei. Tatăl vitreg îi consiliază pe toți să-și procure acte false și să se refugieze în România. El este căutat chiar de Gestapo. Abia la 26 martie 1944, are curajul de a vorbi despre Marta și, de când Oradea a fost invadată, gândul îi stă la prietena pierdută, temându-se că ar putea avea și ea o soartă similară. Strigătul ei este unul al vieții ce se vrea trăite și ar fi capabilă de orice pentru a supraviețui: „Și ea a fost copil, totuși, nemții au ucis-o. Dar eu nu vreau, nu vreau să mă ucidă! Eu vreau să devin foto-reporter, iar când voi fi de 24 de ani, să mă căsătoresc cu un arian englez...” (p. 79). La radio, injuriile împotriva evreilor sunt din ce în ce mai violente și nemții par a ucide pe toată lumea. Mama tremură la fiecare sunet al soneriei. La 27 martie 1944, îi vizitează Juszt. Motivează că tanti Poroszlav ar lăsa-o pe Éva să se ascundă în pustă, dar soțul ei nu e de acord. Aceasta ar fi putut fi prima sursă de salvare a fetei, deja sperate de teroarea morții: „Deși eu m-aș multumi să stau în cocină cu porcii ori în grajd cu vitele; aș munci orice, aș îngriji și oile numai să nu mă împuște nemții ca pe Marta” (p. 79).

Precipitarea evenimentelor conduce la notații cotidiene. Béla ajunge, firesc, scriitor interzis, iar Ági, temătoare, arde toată corespondența. Servitoarea este conștientă că nu o poate salva pe Éva. La 29 martie 1944, demarează procesul deposedării evreilor, la început horthiști luând lenjerie, mașini de scris, covoare. Strigătul fetei devine tot mai dramatic și aceasta are parte de o maturizare forțată. Adresarea directă către divinitate este destul de candidă. Întrelege mult, dar tot speră că divinitatea n-o va abandona: „Hitler a devenit stăpânul lumii! Dumnezeu meu bun, ajută-ne să nu murim și Juszt și revină la noi! Dumnezeu, așa-i că a fost o întâmplare? N-ai fost atent când au ucis-o pe Marta, dar de noi vei avea grijă, nu-i așa?” (p. 81).

La 1 aprilie, constată că sunt singurii evrei neevacuati din cartier. Plonjările într-un trecut al securității sunt frecvente. Servitoarea Mariska îi citește din Jókai Mór, *Copiii omului cu inimă de piatră*. Jurnalul e considerat cel mai bun prieten și confesorul prim al fetei. Caietul nu este doar unul familial, ci și povestea unei etnii persecutate. Dezolantă este imaginea evreilor care umblă cu capetele plecate.

Ziua de 7 aprilie 1944 este una traumatizantă, deoarece acum are loc deposedarea de bicicletă. Spaima resimțită la apariția poliștilor nu va îngădi gesturile copilei, care-și îmbrățișează bicicleta și-i apostrofează pe jandarmi. Toată familia a contribuit la cumpărarea acesteia: „Știu că acum poliștii nu aduc cu ei decât necazuri acolo unde pun piciorul. Bicicleta mea avea un număr, iar bunicul plătea impozitul corespunzător. Acum mi-e foarte rușine că, în fața poliștilor, am făcut așa târâboi. Da, Micul meu Jurnal, așa s-au petrecut lucrurile. M-am trântit la pământ și, întinsă pe spate, am cuprins cu brațele roata din spate a bicicletei și am strigat la poliștii tot ce mi-a ieșit pe gură: «Să vă fie rușine! Luați bicicleta unui copil! Asta-i furt curat!»” (p. 87).

De la acea dată niciun copil evreu nu mai are voie să dețină nici pâine, nici bicicletă. Primește, în schimb, o chitanță de la poliștii și i se spune că, după terminarea războiului, bicicleta i se va returna. Mama îi îndeamnă pe toți să nu protesteze atunci când sunt deposedați, pentru a nu-și arăta suferința. Dacă până acum invecinatele la adresa evreilor erau citite doar în presă sau auzite la radio, acum fata se confruntă cu ura directă a honvezilor.

5 mai este ziua intrării în ghetoul din Oradea. Éva are senzația că vorbele sunt insuficiente pentru a descrie

senzațiile anterioare încarcerării, trei zile stând la pândă înainte de a fi evacuați. Nu întâmplător lui Ági i se impune comparația cu vitele înainte de a fi duse la abator. Nu știe dacă și copiii sunt incluși în această ruletă rusească a morții. În șapte camere sunt cazați 84 de inși. Dacă văzul le este interzis, auzul compensează lipsa privirii. Sunetul vânzătorului de înghețată, inconfundabil, declanșează amintiri proustiene, rememorarea involuntară a momentelor când putea să-și satisfacă din plin papilele gustative alegând numeroase globuri cu arome felurite. Libertatea este rezervată doar celor din exterior, chiar dacă ei prestează muncă obligatorie. Bunicul este de părere că jandarmii ar fi voit să sisteze și apa, nu numai lumina, dar nu au făcut-o din cauza tifosului care se putea repercuta asupra arienilor.

Evreii bogați sunt luați de jandarmi și schingiuți pentru a mărțurisii unde și-au ascuns averile. Așteptarea mutilează sufletele. O zi mai târziu, relatează conversațiile nocturne ale adulților. „Întâi, i-am auzit doar pe Ági și pe nenea Kecskemeti Bandi, căci ei aud și știu foarte multe din

spital. Amândoi au spus că la Dreher, oamenii sunt nu numai bătuți, ci și curențați. Ági povestește plângând și, dacă nu i-aș fi auzit vocea, așa crede că totul n-a fost decât un coșmar. Ea a spus că oamenilor aduși în spital de la Dreher le curge sângele și din nas și din gură. Unii vin cu dinții ruți; tălpile le sunt așa de umflate, că nu pot sta în picioare. Micul meu Jurnal, Ági a povestit și ceva despre ceea ce fac jandarmii cu femeile, căci și femeile sunt duse acolo, dar asta nici n-o consemnez în paginile tale. Pur și simplu nu pot s-o scriu, deși tu știi, Micul meu Jurnal, că față de tine n-am avut secrete până acum.” (p. 109). Tortura imposibil de mărturisit pentru fată era faptul că femeilor li

se introduceau cabluri electrice în vagin. Bunicul practică un fel de euthanasie deghizată, oferind otravă din farmacie persoanelor vârstnice care i-o solicită. Mai mulți colocatari solicită otravă, deoarece au aflat care este soarta evreilor deportați în Polonia și înghesuți în trenurile morții.

Strigătul ei final, înainte de a urca în trenul morții, reclamă pofta de viață și dorința ei de a vieții, cu orice preț: „Deși eu, Micul meu Jurnal, nu vreau să mor, eu vreau să trăiesc, chiar dacă din întreg sectorul numai eu aș putea rămâne aici. Aș aștepta sfârșitul războiului într-o pivniță, sau în pod, sau în orice gaură; eu, Micul meu Jurnal, m-aș lăsa sărutată și de jandarmul acela care se uită cruciș și care ne-a luat făina, numai să nu mă ucidă, numai să mă lase să trăiesc” (p. 116).

Éva a ajuns la Auschwitz la 6 iunie 1944, zi care coincide cu debarcarea trupelor aliate în Normandia. Mama relevă treptele calvarului urcat de adolescentă, dar mai ales faptul că, în pofida deteriorării stării fizice și psihice, nu a abandonat niciodată dorința de a trăi. Destinul ei a fost frânt prematur. La Birkenau, medicul-șef al lagărului, căpitanul SS Josef Mengele, cunoscut drept „Îngerul Morții”, ordonează nou-veniții, separând femeile de bărbați. Cea din urmă coloană mergea direct înspre camera de gazare. Éva Heyman se separă de bunici și, spunând că este mai în vârstă, de paisprezece ani, trece, înșelată de soartă, în flancul drept.

O mătușă de gradul II, doamna Horváth o întâlnește pe Éva în lagărul de la Auschwitz și-i relatează vărului acesteia, Vasile Moldovan, condițiile deplorabile în care a descoperit-o: „Avea râie de gradul III. Am luat-o cu mine în Revier, unde eu lucram de mai multă vreme. Am tratat-o, am hrănit-o, am dosit-o cât am putut, până la selecția din acea după-amiază dimineață de 17 octombrie” (p. 33). Infirmeria era însă unul dintre teritoriile favorite ale experimenterilor doctorului Mengele. Norocoși erau considerați puținii bolnavi incurabili sau grav bolnavi, care căpătau o injecție cu fenol în inimă. Ceilalți, treceau prin tortura psihică de a ști că trebuie să apară în fața comisiei de trimitere pentru gazare. Într-un efort suprauman, bolnavii încercau să se revitalizeze, artificial, frecându-și obraji cu praf de cărămidă pentru a părea sănătoși.

Jurnalul Évei Heyman este cea mai izbită mărturie provenită de la o persoană care a trăit în arealul transilvan și, în pofida faptului că are o cronologie care se reduce la doar câteva luni, reușește să surprindă atât dramele unei etnii aflate într-un moment de cumpănă a istoriei, cât și prefacerile unui copil pus în fața terorii morții.

Cassian MARIA SPIRIDON

Precum Petru

peste cetini
printre ramuri desfrunzite
cad fulgi
s-așază pe tâmplă
purifică văzduhul
iarba și brazda de pământ

te uită
privirea urmează căderea
în straturile
ce se aștern liniștit
peste inimi

lopătăm cărări necesare
până pașii noștri calcă împreună
spre ținuturile închinat iubirii

din ochi să ștergem
despărțirea dintre noapte și zi
răsărit și crepuscul
să pipăim aerul
până la raza buzelor tale
ca o promisiune
că pleoapele sunt
ca două aripe deschise
pentru zborul ce va urma

aurora coboară în risipă
pe cerul nopților albe
deschisă e poarta
pentru cei care nu mai ajung
la fel pentru cei
pe care soarta îi leapădă
precum Petru
rezematul de măslinii trădării

Topografie

pe harta inimii
ai desenat cărările
drumurile nopții scăldate în vin
și iubire
precum pe un pământ
străbătut de ape urcate la cer
plină de meandre e harta
de creștături cicatrizate

vezi pletele
cândva tinere
purtate de vânt
zburătoare
și mâna mângâietoare
a dragostei
în blondă risipă
toate sunt imprimate
cu acuratețea unui topograf

o nostalgie ce uimește
piatra
tu cauți
prin hățușul inimii
pe ea
nemuritoare pasăre
a dimineții
săgeată printre razele piezișe
ale vieții

*Laureat al Festivalului Internațional de Poezie
de la Sighetu Marmației, octombrie 2022,
pentru „Antologie de autor”*

Invazia Geminidelor

cad stele
luminând cerul
cu stingerea lor
printre reci
desfrunzitele ramuri
la vremea când iarna
își numără fulgii
și-n lacrimi
privirea se spală

sub torențiala de flăcări
a Geminidelor
urmez sania
cu tălpile ei de fier
și scândura inscripționată
pe spate
cu numele meu
scris caligrafic
– sania din copilărie
primită de la un părinte imaginar –
și ea lunecă
lunecă
e tot mai departe

Lustrare

te speli cu un calup
unul fierț în cazanul cu sodă
și grăsimi felurite
adunate în timp
de tine și-ai tăi

după stingerea focului
solidificat
l-ai tăiat aproape perfect
cât să-l poți mânui

era în vremea
când nu aflai
prin pauperele
pustii magazine
nimic de folos
spre a ta îmbăiere

ce atractive mirosuri
combinații subtile
între pielea ta
și curiosul amestec
fierț-ndelung
în ograda inimii tale
acolo
pe pământul bunicilor
al strămoșilor tăi
trăitori din vechime
în fosta poiană
defrișată cu topoarele lor

pe dealul
aproape un munte
de unde-a apus
în zare se-arată Ceahlăul
te speli
cu săpunul care lustrează
păcatele vieții

privești lumea
cu ochiul brăzdat de o linie neagră
una pe care nu ți-o dorești
înmulțită
multiplicată
ca brazdele câmpului
după arătura de toamnă

o lume lipsită de linii
prin ochi încărcată baroc
pe varii contururi
ce-ți ard epiderma
prin care pipăi
palpezi realitatea
una debordând de iluzii
ca viața

MATURIZAREA AUROREALĂ A ROMÂNILOR ÎN ISTORIA CRITICĂ... A LUI B.P. HASDEU

Ovidiu PECICAN

În compararea devenirii etapice a popoarelor cu stadiile din dezvoltarea individului uman, Hasdeu dezvoltă ideea că maturitatea înseamnă plenitudinea („Sosește... o vrăstă când omul, matur la corp, la inimă și la minte, se concentrează în sine, devenind el însuși o mică lume...”). Pentru el însă maturizarea celor trei compartimente ale dezvoltării umane – cel corporal, cel sufletesc și cel intelectual –, petrecută în coincidență temporală, fără decalaje de la un compartiment la altul, este condiția ecloziunii caracteristice vârstei mature. Aceasta din urmă se exprimă prin transformarea entității umane într-un adevărat univers de sine stătător, autonom, chiar dacă relaționat cu macrocosmosul social și cosmologic (astronomic). Respectiva simultaneitate într-ale maturizării este cea care asigură emergența insului uman ca microcosm. Continuând gândul hasdean, se poate spune că atunci devine elementul uman „măsura tuturor lucrurilor”, cum socotea Parmenide, reprezentabil prin tabloul proporțiilor, așa cum îl etala Leonardo atunci când desena omul vitruvian.

Dar Hasdeu face acest excurs filosofico-antropologic nu pentru a dezvolta o teorie proprie asupra omului și a așezării lui în lume, ci pentru a-l lua ca etalon în estimarea evoluției popoarelor. Copilăria („zgomotoasă dinamică”) și tinerețea (cu ale ei „veleități federative”) premerg și anunță maturitatea, careia istoricul îi desemnează identitatea virilă, numind-o direct „bărbăție”, și o caracterizează prin naționalism. Numai că, așa cum apare aici, ca dezvoltare treptată, stadială, a dinamicii pline de larmă, încă haotică, nedisciplinată, care s-a structurat inițial, după primele decantări, în veleități federative, nu trebuie înțeleasă în accepțiunea sa de ideologie excepționalistă aplicată la români și la caracteristicile lor, ci este echivalentul conștiinței proprii identității și a asumării programatice a acesteia ca program de acțiune socială, politică, militară și culturală.

Rezultă de aici că, în preambulul *Istoriei critice a românilor*, Hasdeu înțelege naționalismul ca pe expresia virilității eroice, a masculinității întreprinzătoare, capabile să își poarte spre victorie flamura identitară. Eroizant și masculinist, modelul de interpretare hasdean este unul de sorginte romantică.

Pe Hasdeu îl pasionează secolul al XIV-lea tocmai pentru că este „demăneată” fazei maturizării românești, intervalul „matinal” anunțat cu ceva mai înainte de niște zori pe măsură („a cărui auroră răsărise cu puțin înaintea”). „Aurora”, începuturile, au surprins, în viziunea lui

Hasdeu, „pe ambii țărni ai Dunării, diferite molecule ale gîinții latine dintre Balcani și Carpați”. Metafora fizico-chimică, dar a cărei vogă a fost inițial filosofică, începând odată cu René Descartes, îi permite istoricului să dea o aparență de știință modernă discursului său istoric eminentamente metaforic, sugerându-i, totodată, și altitudinea filosofică. Aceste unități societale au inaugurat maturitatea românească printr-un proces de succesive rupturi din mezaliantele postulate ca fiind anterioare („precipitatele căsătorii cu felii de felii de vițe străine”).

Acestea se prezentau ca niște „amalgame româno-bulgare, româno-cumane, româno-rutene, româno-serbe, româno-maghiare”, după cum crede Hasdeu. Prezentată fie ca asocieri maritale, după modelul sociologilor raporturilor dintre genuri, fie ca amestecuri denumite științific, chimic („amalgamuri”), realitatea la care se referă istoricul nu a fost ulterior un subiect predilect al disciplinei, cel puțin în istoriografia română. Din motive de diminuare a importanței acestei etape, pentru că lipsesc probele clare ori fiindcă s-a socotit mai oportună politic trecerea lor cu vederea, fazele de cerne-re a identității românești în raport cu coabitările străine nu i-au preocupat foarte tare pe specialiști. S-a discutat mai cu seamă chestiunea raporturilor româno-maghiare anterior apariției statelor medievale românești ori în primul secol de după aceea – de către Andrei Veress, pe de o parte, și N. Iorga și Gh.I. Brătianu, pe de alta – și s-au încercat considerații referitoare la raporturile româno-cumane (în studii semnate de Hasdeu însuși, de Nicolae Iorga și, mai recent, de Neagu Djuvara, sau într-o carte de Matei Cazacu și Dan Mureșan).

Felul cum crede Hasdeu că poate fi reconstituit acest moment din procesul de formare a poporului român include și momentul când, „cel puțin alături cu dansele [= cu amalgamurile – n. O.P.]”, apar licărind vro câteva straturi exclusiv române. Ar fi vorba, acum, din câte se pot înțelege, de insule care coagulează etnologic și care, pe parcursul timpului, în condiții încă insuficient elucidate, s-au constituit, probabil, în rețele, dobândind vigoarea de a români și alte arealuri, unde inițial putuseră predomina componentele nonlatine.

Măsurând stadiul incipient de evoluție a conștiinței identitare colective, Hasdeu crede că „până la concepțiunea unității genetice mai este departe, dar ajunge deocamdată că românul voiește a fi român”. Cum se vede, această voință este mărturisită de acțiunea de separare, de desprindere din simbiozele cu alte etnii, limbi și culturi. Dinamica este una de separare, de sciziune, afirmarea proprie se realizează prin distanțare de celălalt, prin ruptură.

Procesul pe care îl are în vedere Hasdeu este deci alcătuit din două faze. Întâi se produce separarea, iar apoi afirmarea de sine. Dacă, în felul ei, prima etapă este una de negare a antecedentelor, a doua este cu siguranță una asertivă, înnoitoare, plină de bravură și de inițiativă. De aceea, ea apare ca o epocă bărbătească, eroică.

Autorul observă că „această virilă epocă zace până acum în cel mai adânc întunec”, nefiind valorificată istoriografic și rămânând în întregime necunoscută. Contrariat și provocat de tăcerea compactă asupra acestor începuturi, istoricul promite că „vom cuteza noi s-o străbătem în toate direcțiunile, studiind-o pas cu pas, într-o strânsă legătură cu perioadele anterioare”. Intenția de exhaustivitate este pe cât de optimistă, pe atât de nerealistă, de utopică. Ar fi de ajuns și o cât de vagă risipire a obscurității în materie, dar Hasdeu promite să lumineze „în toate direcțiunile”. Elan și imprudență romantice pe care, în loc să le ocolească, Hasdeu le clamează cu mândrie: „Ne-am înțeles misiunea pe o scară colosală”. Formularea are darul de a lăsa să se vadă că omul care scrie nu are în vedere un simplu scop științific, ci o adevărată misiune. Proiectul

Istoriei critice este, din acest punct de vedere, mesianic. El urmează un plan gigantic, care, operând cu categoria colosalului, ar trebui, probabil, să provoace în cititor admirația extatică și senzația sublimului. Nefiind vorba despre un proiect așezat sub semnul esteticului – căci nu obținerea de efecte artistice este țelul istoricului –, faptul rămâne remarcabil, situându-se în prelungirea istoriilor „artiste” ale romantismului, impuse și ca modele literare (la noi: *Românii supt Mihai-Vodă Viteazul* de Nicolae Bălcescu). El se cuvine interpretat, dincolo de evidența dialogului cu modele ilustre, franceze și românești, strălucite în acest sens (Jules Michelet și deja menționatul Nicolae Bălcescu), și ca pe o încercare de a induce cu mijloace stilistice admirația cititorului față de propriul trecut, rezultat al unei intenții de a seduce publicul, de a-l fideliza, de a-l transforma într-un admirator al vremurilor românești de odinioară. Căci nu trebuie uitat că Hasdeu începe prin a se ocupa de vârsta eroică a întemeierii statelor românești medievale.

Cum ar putea realiza acest nobil scop? Hasdeu crede că o cale ar fi sugerată de o realitate semnificativă: „Copilăria și junia sunt singurele chei pentru dezlegarea numeroaselor enigme ale bărbăției, fie într-un individ, fie într-o națiune, fie în totalitatea umană”. Eroismul – cuvânt căruia Hasdeu i-l substituie pe cel de bărbăție – poate fi descifrat în tendințele copilăriei și ale adolescenței, ale tineretii popoarelor. Aceasta legitimează interesul față de epocile de început și ale primelor manifestări ale identității românești, vremuri când românii s-au afirmat în istorie în nume propriu, dând o identitate proprie construcțiilor statale pe care le-au încercat și izbutit.

A vorbi despre români și despre vremurile lor de epopee i s-a părut lui Hasdeu „până la un [anumit – n. O.P.] grad o prismă generală a romanității și chiar a Europei orientale”. Istoricul vedea, deci, în istoria românească un caz elocvent al trecutului latinității răsăritene și, prin aceasta, al romanității europene în general. El rămânea fidel afilierii sale la filonul ideologic al frățietății națiunilor neolatine, care era o realitate a vremurilor Franței imperiale a lui Napoleon al III-lea, dar care, după căderea împăratului și intrarea Europei în etapa bismarckiană, a rămas să ocupe un loc secundar în elaborarea politicilor europene.

Hasdeu nu uita nici să prevină asupra intenției sale de a aborda „moleculele” românești din trecut dintr-o perspectivă precizată cu rigoare: el vorbea astfel despre nucleele de locuire românească „cărui istoria cărora vom aplica complexul științelor biosociologice”. Neamul românesc este în continuare privit în componentele sale numite ba „molecule”, ba „fracțiuni” („Orice fracțiune a neamului românesc”). Termenii, adoptați din științe precum fizica ori matematica, vădesc strădania de conceptualizare științifică a conținuturilor istoriografiei, marcând un pas înainte din punct de vedere metodologic. După Hasdeu, acest efort s-a disipat, dispărând, practic, pentru a face loc unei predominanțe masive a cercetării pozitivistice „la piciorul ierbit”, nepreocupate de teoria și filosofia istoriei sau de metodologia cercetării istoriografice.

Noțiuni precum cea de „moleculă”, aplicate materialului istoric cu referire la comunitățile strămoșești, permit și înțelegerea modului cum Hasdeu imagina procesul de agregare a poporului român. Latinofonia și obiceiurile comune permitau „celulelor” respective de locuire să fuzioneze, de la o vreme, aidoma moleculelor într-un proces de coagulare chimică, alăturată una alteia în virtutea unor valențe libere ocupate prin adeziunile compatibile.

Sinteza de romantism, pozitivism, evoluționism și scientism (în sens biologic și chimic), tentativa lui B.P. Hasdeu din *Istoria critică a românilor* rămâne o operă de o anvergură unică în istoriografia noastră modernă, în pofida atâtor scăderi și derapaje punctuale, tors al unei statui gigantice, concepute de un sculptor cu o înzestrare genială.

Vasile MORAR

Sentița

Mi s-a interzis să mă apropii de cuvinte
să le rostesc, să le scriu, să le ascult
judecătorule, am întreat plin de scârbă
ce-mi ceri nu e totuși prea mult

Sentița a rămas definitivă
de atunci ascult numai păsările cântătoare
pe care le port toată noaptea-n surtuc
iar dimineața le sloboz să zboare

Din ouăle scoase cu o noapte în urmă
ies stoluri de pui și cântecul se întetește
și inima mea ca o pădure
plină de cântec înmugurește

Apoi frunza se face cât palma de prunc
și leagănă, leagănă cum murmură vântul
prin preajmă nu mai trece niciun cuvânt
s-a umplut de cântec pământul

Alt mugur de plop

Mușc mugurul de plop, mi-e plină gura
cleiul amar îmi curge printre dinți
de vor ieși din acest mugur frunze
vor fi ciobite-n margini și fierbinți

Ca salbele țigăncilor peștrițe
ce zornăie printre spăcele-n dant
când stau țigani și fumează pipă
lângă focul împletit pe șant

Și mai mușc o dată, și mai mușc
plopul s-a uscat din rădăcină
și aștept degeaba primăvara
și-un mugure cleios, amar să vină

Cerșetorul de sunete

Eu sunt cerșetorul de sunete
sub pavilioanele urechilor
înfundate
haideti, sunete
cum vrei să veniți
limpezi, adânci, destrăbălate

Veniți, sunete
spargeți porțile slute
bateți în ele cu berbeci
de argint
să sară în țandări
să puteți intra
cum intră cazmaua-n pământ

Toate sunetele
care ajung până la mine
cad învinse
în fața capului întrebător
până la mine nu ajunge
nicio solie
deși le văd venind
ca umbre de flăcări peste covor

Fă loc, ureche de cârpă
fă loc sunetelor
bateți, clopote, bubuiți, tunuri
hurducăiți, stânci

Of, hăurile din capul meu
sunt atât de negre și de adânci

Pe dealul Mânăului

De pe malul Someșului privesc
cum sângele meu înroșește asfințitul
apoi îmi oblojesc rânile adânci
și îmi șterg pe prășele cuțitul

Cu el în teacă, aștept alt asfințit
la fel de însângerat ca și cel care trece
roata soarelui are obezile roșii
și butucul e uns cu păcură rece

Câteva păsări negre se întind peste râu
sângele s-a întors în trupul meu strâmt
rânile sunt vindecate și așteaptă cuțitul
să-mi izbească în piept ca într-un prag de pământ

Așa sunt asfințiturile pe dealul Mânăului
din rânile mele curge sângele necesar
pentru ca evenimentul să nu-și piardă măreția
și soarele să se rostogolească-n zadar

*Laureat al Festivalului Internațional de Poezie
de la Sighetu Marmăției, octombrie 2022,
pentru „Antologie de autor”*

Țărușul din piept

Privesc prin pământul aruncat peste mine

Oasele îmi stau lungite
cu fața în sus
lângă crucea de lemn așezată-n picioare
a stat azi-noapte rezemat Iisus

Venise să vorbească una-alta
cu mine
prin găvanele adânci ale ochilor mei
trec stelele toate
și razele soarelui trec
și zăpezile trec cu pași de farisei

Unul mi-a petrecut prin piept un țăruș
să-și lege de el calul
ca să pască
și a păscut iarba câtă mă acoperea

Călcându-mă-n copitele de iască

Mierla și-a făcut cuib în celălalt ochi
și tremură când trec uliile aproape
puii sunt scoși și întind ciocul larg
când pasărea cu gheara îmi sfredelește-n pleoape

Și-i dă fiecăruia... îmi trece prin femur
un șarpe... aici e locul lor vârat
e noapte, vine luna, trece luna
cu funia de clopot trecut peste gât

Floarea de mac

De n-ar fi atâta alb
roșul ar deveni o banalitate
ce-i un picur de sânge pe nesfârșita zăpadă
urechile se întorc curioase
să-l audă
ochii se deschid larg
ca să-l vadă

Un picur doar
și el arde fața zăpezii
vălvătaia roșie trece prin mine
cei din depărtări vor ști
văzând flăcările
că inima-i tot mai mică
și flăcările tot mai puține

Eu mă îndepărtez
de propria mea inimă
înspre marginea câmpiei
îmi întorc ochii și tac
oare ce-i cu vuietul
ce se aude

Pe dunga zăpezii arde floarea de mac

Restu-i poveste

Se dedică lui Nicu Remeteșan

Miroase a toamnă, miroase a tufănele
o, ce miros au gândurile mele
am pus în pivniță sacii cu pământ de flori
în care vor cânta privighetori

Aici sunt și semințele de lacrimioare
și de calomfir ce se va ridica în picioare
și de hamei, și de mătrăgună
cu tâmpla rezemată de lună

O ploaie de semințe va cădea
în pământul reavăn și în palma mea
pădurile sunt toate semănate
la stânga și la dreapta, în față și în spate

Dumnezeu scrie pe câmp cărări
împrăștiind semințe în cele patru zări
din mare, pe câmpie, înspre creste
sămânță peste tot, restu-i poveste

„M-AM NĂSCUT SUB ZODIA FANTASTICULUI”

Delia MUNTEAN în dialog cu Gheorghe GLODEANU

• *Veți împlini în curând, distins domn Gheorghe Glodeanu, 65 de ani. Sunteți profesor universitar, conducător de doctorate cu 33 de teze finalizate și ați fost referent în peste o sută de comisii. Ați scris aproape treizeci de cărți, unele în mai multe ediții. Ați publicat sute de studii în presa de specialitate, ați îngrijit și prefațat aproape cincizeci de volume în țară și în străinătate. Sunteți prezent în alte zeci de volume colective...*

Privind înapoi, cifrele menționate par într-adevăr impresionante, dar ele au în spate o muncă asiduă de patruzeci și cinci de ani. Am debutat în primăvara anului 1981 în revista *Tribuna* din Cluj, condusă la vremea respectivă de reputatul romancier D.R. Popescu. În ultimul an de facultate, am participat la Conferința Națională a Studenților, desfășurată la Universitatea din Sibiu, unde am prezentat o lucrare dedicată metamorfozelor timpului în romanul *Noaptea de Sânziene* de Mircea Eliade, creație interzisă în țară. Am avut șansa ca profesorul meu de literatură contemporană, Leon Baconsky, care avea o bibliotecă fabuloasă, să îmi împrumute cartea apărută în limba română la Paris. Juriul, condus de Eugen Simion, mi-a premiat comunicarea și, având această validare, am considerat că a sosit timpul să ies în lume. Leon Baconsky m-a trimis la profesorul Liviu Petrescu, care coordona rubrica „Alpha” la revista *Tribuna*, o rubrică dedicată studenților debutanți. Materialul a apărut și, fiind vorba de o carte greu accesibilă, a atras atenția. Drept consecință, am propus un întreg serial Mircea Eliade, subiectul lucrării mele de licență. Din păcate, fiind vorba de un scriitor interzis, al doilea material, consacrat unei alte creații mai puțin cunoscute, nuvela *Pe strada Mântuleasa*, a apărut abia peste un an. În felul acesta a început colaborarea mea la revista „Tribuna”, la cârma căreia a ajuns, după plecarea la București a lui D.R. Popescu, un nou redactor-șef, prozatorul Vasile Sălăjan.

Am absolvit facultatea în 1981, an în care au fost închise orașele mari. Așa am ajuns la Satu Mare, revenind pe meleagurile natale. În paralel cu activitatea desfășurată la Liceul Industrial Nr. 5 din localitate, în numai câțiva ani am reușit să devin unul dintre cronicarii revistei *Tribuna*, ceea ce nu era ușor, fiindcă printre criticii care dețineau rubrici importante în cunoscuta publicație clujeană se găseau nume grele, precum Ion Vlad, Petru Poantă, Marian Papahagi, Liviu Petrescu, Mircea Vaida și alții. Vasile Sălăjan avea însă încredere în tinerii care veneau din urmă și i-a încurajat. Apoi am început să trimit materiale și la alte reviste: *Familia*, *Vatra*, *Contemporanul*, *Luceafărul* etc. Dar am rămas mult timp fidel *Tribunei*, în care publicam lunar unul sau două materiale.

• *Cum ați ajuns în Baia Mare, sătmărean fiind?*

Aceasta este o întrebare poveste. În anii '80 nu am putut să ajung la *Tribuna*, deoarece nu aveam buletin de Cluj, iar după '90 condiția revistelor literare s-a schimbat dramatic. Ele nu puteau să se autofinanțeze, prin urmare au început să decadă. Pentru a depăși problema, cei din redacție doreau să înființeze un mare cotidian pentru Transilvania, *Tribuna Ardealului*. Proiectul era serios și eram gata să mă alătur prietenilor din Cluj, chiar dacă gazetăria politică nu mă atrăgea. Totul s-a năruit însă în momentul în care Augustin Buzura s-a mutat la București, unde a înființat Institutul Cultural Român.

Tot după 1990, după o lungă și excesivă politizare, a avut loc o dezvoltare fără precedent a învățământului umanist. Închise o vreme, vechile institute pedagogice de trei ani și-au redeschis porțile cu un nou statut. Or, noile universități aveau nevoie de cadre bine pregătite. Drept consecință, în 1992, am ajuns la Facultatea de Litere și Științe a Universității din Baia Mare, care mai târziu a devenit Universitatea de Nord. Ca un făcut, cu o seară înainte de a-mi depune actele pentru concurs, am fost sunat de Vasile Sălăjan, care mă anunța că Augustin Buzura dorește să mă ia la Institutul Cultural Român. Era destul de greu să mă mă mut la București, deși știam că pierd o oportunitate importantă. În plus, mă atrăgea mai mult cariera universitară, care îmi permitea să mă dedic exclusiv literaturii. Mai ales că aveam posibilitatea să mă ocup de ceea ce îmi place cel mai mult, literatura interbelică și contemporană.

Am fost foarte bine primit de profesorul Coroianu, decanul de atunci, și de Ana Olos, șefa de catedră. Când am ajuns la Baia Mare, aveam peste o sută de articole publicate în revistele de specialitate, aveam două cărți predate la editurile din București și eram doctorandul Universității „Babeș-Bolyai”.

După ce am așteptat zădărnice timp de zece ani să îmi editez cartea despre Mircea Eliade, ea a apărut la Editura Gutinul din Baia Mare, o instituție care a mers foarte bine timp de câțiva ani. Apoi au venit celelalte cărți, în frunte cu teza de doctorat, *Poetica romanului interbelic*, lucrare ce s-a transformat ulterior într-un fel de manual universitar. În paralel, am contribuit la înființarea unor reviste literare, cum ar fi *Pleiade* și *Poesis* din Satu Mare, *Archeus*, *Nord Literar* și *România km 0* din Baia Mare. Restul este deja literatură.

• *Despre lucrările dumneavoastră am mai scris. Spuneți-mi, de astă dată, dacă aserțiunea conform căreia o carte poartă cu ea implică prezența autorului e valabilă și în cazul exegetului.*

Desigur, criticul literar tinde către obiectivitate. Cu toate acestea, orice opinie are o doză de subiectivitate, exprimă un punct de vedere personal. Exegetul are libertatea să își aleagă subiectele pe care le investighează, chiar dacă selecția se bazează, de regulă, pe criteriul valoric. De cele mai multe ori, viața literară îți oferă diverse oportunități despre care e bine să scrii.

După 1990, o asemenea oportunitate a fost literatura exilului și a disidenței. De aici cărțile despre Mircea Eliade și sinteza dedicată scriitorilor români din diaspora.

Din nevoia de a afla adevărul, literatura post-decembristă a mizat mai mult pe document decât pe

ficțiune, de unde o întreagă avalanșă de jurnale intime și de literatură memorialistică. Genurile biograficului au ajuns să concureze romanul, să-i submineze hegemonia îndelungată, ceea ce mi s-a părut de-a dreptul incredibil. Fenomenul m-a fascinat și pe mine, de unde lucrarea *Narcis și oglinda fermecată. Metamorfozele jurnalului intim în literatura română*. O carte, fie și un studiu critic, nu poate fi decât un portret în oglindă al autorului.

• *În ce măsură criticul literar, scriind despre alții, se scrie/se caută pe sine? Este gestul critic o lucrare și asupra sinelui ori doar asupra fenomenului literar și a celorlalți?*

Scrierul este reflexul unei profunde nevoi interioare. Drept consecință, criticul literar vorbește și despre sine. El este, cu predilecție, un cititor, un lector de profesie, iar lectura acestuia se transformă într-o veritabilă aventură a cunoașterii. Când am vrut să mă edific sau să clarific o problemă, i-am dedicat o carte. Așa au apărut monografiile mele despre Mircea Eliade, Liviu Rebreanu, Mateiu Caragiale, Anton Holban, M. Blecher, dar și sintezele despre romanul românesc, literatura diasporei și a disidenței, literatura fantastică, jurnalul intim, corespondența de dragoste, despre mitologie etc. Și tot așa am ajuns la subiectul recentei mele cărți aflate sub tipar, un studiu dedicat ezoterismului.

• *Cui se adresează volumele pe care le semnăți? Aveți un public anume? Scrieți pentru studenții dumneavoastră, pentru colegii de breaslă sau optați pentru o adresabilitate mai largă?*

Încercând să clarifice niște probleme de teorie și istorie literară, cărțile mă reprezintă în primul rând pe mine, reflectă preocupările mele. Abia pe urmă ele li se adresează și altora. Desigur, multe lucrări au apărut din necesități didactice, au stat la baza cursurilor pe care le țin la licență și la masterat. Este vorba despre *Poetica romanului românesc interbelic*, *Poezie și poetică*, *Măștile lui Proteu*, *Ipostaze și configurații ale romanului românesc*, *Romanul. Aventura spirituală a unei forme literare proteice*, *Dimensiuni ale romanului contemporan*, *Narcis și oglinda fermecată*, *Metamorfozele jurnalului intim în literatura română*, *Orientări în proza fantastică românească* etc. Un raft întreg de cărți. Dincolo de subiectele abordate, ca într-un joc de oglinzi, toate mă înfățișează și pe mine din perspective diferite, complementare.

• *Dintre cărțile pe care le-ați publicat, care vă este cea mai apropiată de suflet? De ce?*

Cum toate cărțile sunt copiii mei spirituali, e greu să fac diferențieri. Toate îmi sunt dragi. În pofida acestui fapt, m-am născut sub zodia fantasticului. Deja pe vremea liceului l-am descoperit pe Mircea Eliade, iar pasiunea pentru opera lui m-a însoțit toată viața. Iată motivul pentru care mă reintorc periodic la acest autor fascinant. Dar m-au interesat și autorii de proză fantastică din celelalte literaturi ale lumii, de unde o serie de lucrări ample, precum *Între real și imaginar*, *Incurșuni în proza fantastică franceză a secolului al XIX-lea și Rătăcind printre himere*. O panoramă a literaturii fantastice.

Există critici care s-au specializat în literatura SF. Alții în literatura *fantasy*. Eu am rămas credincios fantasticului tradițional. În prezent, cărțile mele oferă cea mai complexă imagine asupra acestui fenomen proteic. Fiecare carte îmi este dragă pentru un anumit motiv. Fiecare ascunde o poveste. *Poetica romanului interbelic*, de exemplu, vorbește despre munca depusă pentru finalizarea studiilor doctorale. *Exercițiul de supraviețuire* reflectă un moment de cumpănă, când nu știam prea clar ce mă așteaptă. Îmi place foarte mult *Scritorii, cărți, muze. Ipostaze ale discursului amoros în literatura română*. Dincolo de preambulul teoretic, lucrarea se citește cu mare plăcere. Ea înfățișează marile povești de dragoste ale literaturii române. Nu simple cancanuri, așa cum le prezintă Stelian Tănase sau Dan Silviu Boerescu, ci se pornește de la operele pe care le-au declanșat aceste istorii de iubire.

• Numiți (fără a le comenta) trei particularități ale scrisului dumneavoastră.

Claritatea, rigoarea, informația.

• Care sunt satisfacțiile pe care vi le aduce actul scriptural (în afară de faptul, menționat în jurnal, că, „scriind, ne pregătim locurile de veci în bibliotecă”...)? Vă simțiți în armonie cu ființa dumneavoastră atunci când sunteți aplecat asupra paginii de hârtie ori vă aflați înaintea calculatorului?

Am fost toată viața un cititor pasionat. Citeam peste tot: acasă, în tren, în autobuz. Am devorat bibliotecă întregi și mă gândesc cu groază cât ar mai fi de citit. Lectura a însemnat atât delectare, cât și o fascinantă aventură a cunoașterii. În mod treptat, cititorul ajuns la maturitate s-a transformat, oarecum pe neobservate, în comentator al actului de creație. Citeam cu fișele de lectură lângă mine pentru a-mi nota imediat impresiile. Timp îndelungat, mi-am formulat ideile pe coala de hârtie, apoi am cules textul la mașina de scris. După 1990, în perioada în care lucram la teza de doctorat, am trecut la un alt nivel. Am descoperit avantajele teribile ale calculatorului. Azi, când lucrez în liniștea bibliotecii, stau cu cartea în mână și cu laptopul deschis ca să îmi notez imediat ideile. Apoi materialul brut suferă o serie de aranjamente, corecturi, ordonări. Foasa de hârtie apare doar dacă mai este nevoie să prinz textul. Vechiul tip de elaborare, cu stiloul în mână, a cam dispărut, a devenit anacronic. Actul creației nu presupune doar armonia cu subiectul investigat, ci și multă neliniște și numeroase întrebări privind destinul cărții ce se naște.

• Dacă nu ați fi fost cadru didactic, respectiv critic și istoric literar, ce profesie ați fi ales/avut?

În mod paradoxal, niciodată nu m-am gândit că voi deveni cadru didactic. Ființă puternic interiorizată, a ieși în public și a vorbi în fața acestuia constituiau niște lucruri care mă inhibau puternic. De când am învățat să citesc, am devenit un lector împătimit. Am citit enorm, parcurgând marile cărți ale diferitelor vârste. Or, lectura presupune liniște și singurătate. Ca să pot continua pe această linie, nu exista decât posibilitatea de a urma Facultatea de Filologie, așa cum se numea ea pe vremuri. A fost perioada în care s-a trezit în mine cititorul de profesie. Dar nici în timpul studiilor universitare nu mă gândeam serios că așa putea deveni dascăl. O profesie care, de altfel, merită toată stima. În anii '80 am fost foarte aproape să părăsesc învățământul pentru a lucra la o revistă literară. Din păcate, cum nu aveam buletin de Cluj, proiectul a eșuat. Atunci, acest lucru m-a marcat puternic, deoarece a fi redactor la o publicație de cultură echivala cu consacrarea. După 1992, s-a ivit însă posibilitatea de a lucra la nivel universitar și acest lucru m-a fascinat. Am putut să propun cursurile care îmi plac, am contribuit în mod decisiv la înființarea masteratelor și a Școlii Doctorale de la Universitatea de Nord. Prin cursurile ținute, prin cărțile publicate, prin activitatea de la Școala Doctorală am impus niște

standarde greu de egalat. Pot să spun că, pe parcursul a treizeci de ani, am avut șansa să contribuie la istoria recentă a Facultății de Litere. Care nu se compară cu vechiul Institut Pedagogic.

Dacă sunt cucerit de un proiect, mă implic foarte serios. Așa s-a întâmplat când, în primele zile din 1990, am devenit unul dintre fondatorii deja celebrei reviste *Poesis* din Satu Mare. Așa s-a întâmplat și mai târziu, când m-am implicat în înființarea revistei *Nord Literar* din Baia Mare.

Mi-a plăcut să lucrez cu studenții. Să descopăr talente și să le îndrum pașii către performanță. Numeroasele teze de doctorat, sutele de lucrări de licență și disertații de masterat vorbesc despre această activitate. Dacă nu aș fi avut ocazia să devin universitar, mi-ar fi plăcut să lucrez în redacția unei reviste sau la o editură de prestigiu. În mod paradoxal, viața a făcut să ajung în redacția mai multor reviste literare, dar aceasta doar ca o prelungire a activității mele de la catedră.

• O întrebare mai delicată: Este critica literară o chestiune eminentemente bărbătească?

Nu cred că este o „chestiune” eminentemente bărbătească. Literatura română a avut mereu și numeroase exegete de prim-plan. Femei inteligente, cu o remarcabilă intuiție critică. Ioana Em. Petrescu este doar unul dintre exemplele elocvente. Pe de altă parte, critica literară presupune și o serie de calități ce par, cu predilecție, „bărbătești”. Este vorba, înainte de toate, de puterea de muncă. Realizarea monografiilor, a marilor sinteze critice, a istoriilor literare presupune un travaliu îndelungat, ce ar putea fi comparat cu munca asiduă a romancierului. Publicistica este mai simplă, foiletonul critic nu solicită în aceeași măsură. Este un domeniu mai accesibil. Dar nu așa vrea să se creadă că femeile ar avea mai puțină putere de muncă decât bărbații. Realitatea m-ar contrazice. Aceasta a fost o întrebare capcană.

• Criticul literar are nevoie de imaginație? Ce alte însușiri/deprinderi îi sunt necesare?

Evident, are nevoie de o imaginație bogată. Literatura nu poate fi concepută fără imaginație. Cum să fii original fără ea? În referatul pe care mi l-a făcut la cartea de debut despre Mircea Eliade, lucrare predată la Editura „Cartea Românească” din București, Eugen Simion remarcă tocmai faptul că am imaginație critică. Dar numai ea nu ajunge. Este nevoie de multă rigoare și de o muncă teribilă pentru o construcție amplă. Într-un fel, criticul/istoricul literar elaborează un fel de roman al literaturii. De ce ar mai fi nevoie? De intuiție, de documentare, de o serioasă pregătire teoretică, de foarte buna cunoaștere a literaturii române și universale. Și de cât mai mult talent.

• Scrisul dumneavoastră se desfășoară pe spații largi. În ce măsură exercițiul jurnalistic prilejuit de experiența de la *Nord Literar* a „disciplinat” această tendință? Treceți relativ lesne de la prezentarea unui fenomen cultural amplu la – să zicem – cronica de carte?

Să nu uităm că *Nordul Literar* a apărut în biografia mea foarte târziu, după ce am fost peste două decenii cronicarul literar al unor reviste precum *Tribuna*, *Jurnalul literar* sau *Poesis* și după ce, sporadic, am publicat în foarte multe alte reviste din țară și din străinătate. Eram profesor universitar, conducător de doctorate, membru al Uniunii Scriitorilor. Cu alte cuvinte, aveam prestigiul necesar pentru a coaliza un grup redacțional.

Practic, în momentul în care s-a

pus problema să înființăm o nouă revistă literară la Baia Mare și să devin directorul ei, a trebuit să renunț, din lipsă de timp, la colaborările mele la o serie de reviste prestigioase. Lucrând la Universitatea din Baia Mare, am considerat însă că urbea merită o publicație proprie și nu am ezitat în demararea proiectului. *Nordul Literar* nu a contribuit la formația mea spirituală, dar mi-a oferit spațiul necesar de a mă exprima liber. Timp de optsprezece ani, am fost directorul și cronicarul publicației. Omul de la pagina trei. Practic, revista se deschidea cu materialul meu. Mai în glumă, mai în serios, unul dintre criticii literari importanți spunea că citește revista doar pentru materialele mele. Evident, nu l-am crezut, dar suna frumos. Cu toate acestea, nu am fost niciodată un cronicar literar tipic. Poate doar în anii '80, când eram la început de drum. Proiectele la care lucram nu m-au lăsat să cad în capcana fragmentarismului. De cele mai multe ori, materialele mele au constituit părți din construcții mai ample.

Timp de optsprezece ani, am fost liderul spiritual al revistei, lăsând partea administrativă în seama altora. Când statutul cu care am pornit la drum mi-a fost retras, am părăsit revista, deoarece nu mă mai identificam cu proiectul inițial. Au dispărut și cei cu care am pornit la drum, iar unii dintre cei care au rămas mi-au înșelat încrederea. E bine însă că o parte dintre foștii mei studenți și doctoranzi îmi continuă cu succes activitatea. Nimeni nu este de neînlocuit. Cronică literară are mari avantaje, dar și mari dezavantaje. Toți doresc să scrii despre ei, dacă se poate numai la superlativ. Dar a fi cronicar literar înseamnă să te risipești doar pe fragmente și să nu poți construi o mare sinteză. Pentru a evita această capcană, încerc să lucrez tematic. Adică să comentez acei autori care intră în proiectul aflat în lucru. Desigur, nu reușesc întotdeauna, deoarece mereu intervine câte ceva: o aniversare, o prefață, o carte interesantă etc.

• Cum se derulează cotidianul unui critic literar? Existența cea de toate zilele...

Am fost întrebat de nenumărate ori cum am reușit să scriu atât de mult. Simplu. Muncind enorm și sacrificându-mi tot timpul liber. Inclusiv concediile. Scrisul presupune multă pasiune. Or, din copilărie, am resimțit din plin fascinația cărților. Am avut șansa să mă ocup de literatură și în calitate de om al școlii, activitatea de la universitate și cea din presa literară stimulând munca criticului literar.

(fragment dintr-un interviu mai amplu, ce urmează a fi publicat în volum)

REVISTA DE CULTURĂ NORD LITERAR

EXPOZIȚIE LA CEAS ANIVERSAR

Aș numi-o „meritata nostalgie”, aceea a coagulării într-o expoziție aniversară a celor mai importante momente, imagini și personalități ale „Nordului”. A fost un prilej cu care decupaje ale vieții literare din acest spațiu, adunate în două decenii de presă culturală, au fost prezentate publicului într-o formă inedită.

În perioada 1-7 noiembrie 2022, s-au derulat o serie de activități dedicate celor treizeci de ani de activitate a Consiliului Județean Maramureș. *Nord Literar* – instituție de cultură aflată în subordinea acestuia – a realizat o expoziție ce relevă activitatea din cei aproape douăzeci de ani de existență.

Expoziția, vernisată marți, 1 noiembrie 2022, cuprinde o parte din colecția de afișe dedicate evenimentelor organizate de instituție de-a lungul timpului, o parte din colecțiile și numerele relevante ale revistei, precum și suplimentele realizate sub formă de carte.

Privind expoziția, se poate contura practic un decupaj al literaturii ultimilor douăzeci de ani, cu preponderență din acest spațiu de nord și nu numai. Deopotrivă, s-a urmărit evidențierea rolului instituției de factor coagulant al energiei literare și creative a Maramureșului, ca vector de promovare

a valorilor perene ale acestei regiuni. Am considerat important să venim cu o foarte succintă prezentare ilustrată a activității instituției, care are ca misiune principală promovarea valorilor culturale și literare ale Maramureșului prin intermediul unui instrument nobil, precum este Revista de Cultură *Nord Literar*, dar și printr-o serie de evenimente culturale ale sale, la care au participat cei mai de seamă reprezentanți ai literaturii române. Din mica noastră expoziție se poate lesne observa rolul unei astfel de instituții, care este practic prima revistă de cultură din Maramureș, publicație girată de Uniunea Scriitorilor din România. Toate acestea rezidă din numele celor care au semnat și au participat la activitățile revistei în timp.

Aici, îi putem aminti pe Nicolae Breban, Augustin Buzura, Ion Pop, Mircea Popa, Mircea Muthu, Irina Petraș, Ion Vlad, Constantin Cubleşan, Aurel Rău, Horea Bădescu, Ana Blandiana, Ioan Groșan, Nicolae Gheran, Varujan Vosganian, Cornel Ungureanu, Mihai Cimpoi, Dumitru Țepeneag, Mircea Tomuș, Olimpiu Nușfelean, Doina Uricariu, Vasile Igna, Ion Simuț, Ioan Es. Pop, Ion Mureșan, Ioan Moldovan, Ioan Pinteș, Florina Ilis, Mircea Petean, Doina Cetea, Adrian Alui Gheorghe, Pavel Azap, Nichita Danilov, Adrian Popescu, Mircea Handoca, George Vulturescu, Ioan Cristofor Filipaș, Ovidiu Pecican, Dumitru

Păcurar, Aliona Grati, Dan Grădinaru, Ovidiu Pecican, Ilie Sălceanu, Radu Ulmeanu, Ioan Nistor, Stan V. Cristea, Ioan Derșidan și mulți alții, de la noi și din alte țări.

Alături de primul număr al revistei, apărut în iunie 2003, a fost prezentat și cel mai proaspăt, ieșit de la tipar – printr-o fericită coincidență – exact în ziua vernisării expoziției, de data aceasta într-o variantă grafică îmbunătățită, color, pe o hârtie de calitate superioară.

Viața unei reviste se vede în bibliotecă, în arhivă și în sufletul cititorului. Dacă în arhivă există douăzeci de colecții ale anilor care s-au scurs, în bibliotecă există suplimentele revistei, respectiv: antologia *Cuvintele Nordului*, *Nord Literar – o istorie în imagini a vieții culturale a Maramureșului*, *Nord Literar – 10 ani de apariție*, *Ion Pop – cetățean de onoare al județului Maramureș*, *Nord Literar – indici bibliografici*, *Ioan Alexandru și Maramureșul – Colocuiile de la Rohia*. Iar în sufletul cititorilor revistei, al beneficiarilor gestului cultural al acestei instituții, avem convingerea că va rămâne o fărâșă de inspirație, de bucurie a lecturii, de cultivare a sentimentelor nobile, de lustruire a gândului.

Expoziția a fost deschisă pe toată perioada dedicată aniversării celor treizeci de ani de activitate a Consiliului Județean Maramureș.

DIALOGURI CU SENS ȘI ARGUMENT LA „ÎNTÂLNIREA PUBLICAȚIILOR DE CULTURĂ DIN NORD”

Am descins, la finele lui octombrie, într-un fabulos cuib de intelectuali, la Bistrița – oraș al inimii național –, spațiu unde am avut în fiecare moment sentimentul că Rebreanu și Coșbuc sunt printre noi, că s-ar putea plimba pe romanticele străzi din Centrul Vechi ori prin parcul peste care toamna a revărsat culori cu nemiluita.

Cine ne-au fost gazde? Ioan Pinteș – directorul Bibliotecii Județene „George Coșbuc”, Bistrița-Năsăud, Meneuț Maximilian – managerul cotidianului *Răsunetul*, Olimpiu Nușfelean – directorul revistei *Mișcarea literară*, Alexandru Pugna – managerul Centrului Județean pentru Cultură, Bistrița-Năsăud.

Ce-a fost acolo? O întâlnire a publicațiilor de cultură din Nord. Și un dialog nonformal, dar plin de conținut și nerv despre soarta acestor publicații care sunt nevoite să se adapteze provocărilor legate de costul tiparului, de concurența adesea nelocală a mediului on-line, de dificultatea distribuției ori de asaltul veletarilor.

Cu cine ne-am întâlnit? Cu oameni pe care-i cunoșteam și-i respectam doar „din scris”, doar știindu-i aprigi luptători întru cultură, limbă și literatură și întru păstrarea și perpetuarea lor. Oameni cărora, în acea după-amiază de dialog prelungit până seara, le-am urmărit și absorbit fiecare cuvânt, pentru a învăța, a aplica, a urma exemple de bune practici, aici, acasă, la *Nord Literar*.

Cum se numesc ei? George Vulturescu,

Viorel Mureșan, Daniel Săuca, Delia Muntean, Loredana Știrbu, Gheorghe Kormoș, Carmen Ardeleanu, Marcel Lucaci, Ion Pițoiu Dragomir, Angela Maxim, Ionela Nușfelean și, evident, gazdele noastre: Ioan Pinteș, Meneuț Maximilian, Olimpiu Nușfelean, Alexandru Pugna.

Ce publicații au fost prezente? Managerii a șase publicații din nordul țării – *Caiete Silvine*, *Cronograf*, *Poesis*, *Mișcarea literară*, *Răsunetul cultural* și *Nord Literar* – și-au prezentat revistele, cărțile, proiectele, ideile.

Ce va rămâne? Un foarte util schimb de idei, germenii unor proiecte viitoare, dialoguri cu spirit și gânduri bune de la confrății de breaslă, precum și invitația de a continua aceste atât de utile întâlniri. Și o atmosferă greu de uitat...

AUGUSTIN COZMUȚA DINCOLO DE TIMP O EVOCARE-EVENIMENT

În 22 noiembrie 2022, se împlinesc șapte ani de când scriitorul, criticul literar și jurnalistul Augustin Cozmuța ne privește din Constelația Scorpionului, prilej cu care Revista de Cultură „Nord Literar”, în parteneriat cu Primăria Comunei Cernestî, a organizat evenimentul comemorativ „Augustin Cozmuța dincolo de timp”. Un moment de aducere aminte și de evocare ale unei personalități complexe și profunde, ale unui intelectual care a marcat relevant cultura și presa maramureșeană pe parcursul câtorva decenii.

E dificil de trasat o linie de demarcație între scriitorul, criticul literar, criticul de artă, eseistul, jurnalistul Augustin Cozmuța, care rămâne în percepția publicului drept „un contemplativ care ascundea sub liniștea aparentă o tumultuoasă fierbere interioară. Un timid politic, chiar și atunci când situația ar fi cerut să fie altfel”. Dincolo de dimensiunea de scriitor, eseist, critic literar și jurnalist, trei sunt demersurile care îl diferențiază în peisajul cultural maramureșean:

Nord statornic – antologie de referință, realizată în 1973, care oferă o imagine sintetică a peisajului literar al Maramureșului acelor vremuri. Toți cei cuprinși în antologie erau prezentați cu un portret fotografic și cu un scurt, dar bine conturat „profil literar”, realizat de autor pe baza unui chestionar.

Cenaclul „Nord” – care a coagulat întreaga forță creatoare a anilor '70, deși ideea stăruia în rândul intelectualității băimărene de multă vreme, dar încercările au fost de scurtă durată. Încă de atunci, din anii '70, Augustin Cozmuța lansase ideea constituirii unei Asociații a Scriitorilor, care să poarte numele „Nord”. Enumerându-i pe cei care au activat întru început la cenaclu, conturăm de fapt o imagine a Maramureșului literar de-atunci: Vasile Radu Ghenceanu, Augustin Cozmuța, Ioan Iuga, Mihai Olos, Nicoară Timiș, Ioan Bogdan, Ioan Filip, Vasile Lățiș, Nicolae Steinhardt, Ștefan Bellu, Alexandru Șainelic, Gheorghe Chivu, Liviu Borlan, Augustin Botiș,

Maramureș – suplimentul literar și artistic al ziarului *Pentru socialism*, în format mare și în condiții grafice demne de orice altă publicație de gen din țară. Aici au semnat toți condeierii maramureșeni, cu predilecție cei tineri.

Cadre universitare, scriitori, jurnaliști, reprezentanți ai administrației locale și județene, familie, preoți, prieteni și un mare număr de elevi și cadre didactice de la școlile din comună s-au lăsat prinși într-un dialog deopotrivă cultural și sentimental, având ca punct de plecare personalitatea lui Augustin Cozmuța. Au fost prezenți: subprefectul județului Maramureș, Crina Fiorela Chilat – nepoata lui Augustin Cozmuța; vicepreședintele Consiliului Județean Maramureș, Radu Trufan; primarul comunei Cernestî, Mircea Deac; Ileana Cozmuța; conf.univ.dr. Florian Roatiș; dr. Ioan Gherghel; prof.dr. Terezia Filip; colegii de redacție de la *Graul Maramureșului*, unde Augustin Cozmuța a fost mulți ani redactor-șef: Gheorghe Pârja, Andrei Fărcaș, Nicolae Goja; jurnalistul Ananei Gagniuc, fost redactor-șef al cotidianului *Glasul Maramureșului*; scriitorii Ștefan Jurcă și Nicolae Scheianu, fostul primar al comunei Cernestî, Nelu Șovre.

Prezentarea succintă a activității, a operei și a cărților lui Augustin Cozmuța au realizat-o elevii Școlii Gimnaziale din Ciocotiiș, după care au urmat evocări care au dat o notă de înaltă ținută culturală acestui eveniment. De la amintirile din studenția clujeană la prezentarea modului elegant în care a reușit să gestioneze momente tensionate în redacția cotidianului pe care l-a condus ani mulți; de la prestația sa didactică la vocația de constructor al unor demersuri culturale și mediatice; de la luări de poziție din perspectiva criticului literar – într-o perioadă în care trebuia să fie precaut cu exprimarea mesajelor indezirabile pentru regim – la momentele de romantism familial. Toate au conturat imaginea unui om bun, într-un dialog cald și interesant, în care timpul părea că și-a pierdut constrângerile.

Discuțiile s-au dus spre evocarea multor altor personalități culturale ale județului, care constituie modele pentru tânăra generație și pentru elevii care vor să cunoască exemplaritatea unor destine, care sunt iubitori și dornici de lectură și de scris. La Cernestî există deschidere pentru organizarea unor concursuri de scriere creativă pentru elevi și, cu acest prilej, s-a lansat – acolo, la Centrul Cultural Cernestî, la Biblioteca „Augustin Cozmuța” – ideea organizării unei asemenea manifestări, începând cu anul 2023.

Foto: Camil Hossu, Ciprian Dragoș, Dan Carpov, Raluca Hășmășan, Ananei Gagniuc, Dana Buzura-Gagniuc

O ALTFEL DE LANSARE DE CARTE PAINGUL ORB

Există și astfel de lansări de carte... Când nu se stă la o masă cu o carte în față, cu microfonul pregătit și cu vorbitorii anunțați dinainte... Când sala plină se întreabă unde e autorul, pentru că doar prezentatorul spune la început câteva cuvinte de anunțare a evenimentului... și nu-i este nimeni alături... Iar autorul coboară din pod, pentru că, în mod fericit, așa s-a potrivit decorul. Poetul Adrian Munteanu a avut o lansare de carte inedită la Bastionul Măcelarilor din Baia Mare. „Paingul orb” – o carte de sonete, frumoasă la trup și la suflet – și un spectacol de poezie, muzică și imagine... O lansare de carte care nu va fi uitată degrabă.

Joi, 10 noiembrie 2022, Revista de Cultură *Nord Literar* a demarat seria manifestărilor desfășurate în spații neconvenționale cu o lansare de carte prezentată de autor sub forma unui recital de poezie. În spațiul generos și ofertant de la Bastionul Măcelarilor din Baia Mare, poetul brașovean Adrian Munteanu și-a lansat volumul *Paingul orb* – o carte tipărită în condiții grafice de excepție.

Născut în 1948 la Șcheii Brașovului, absolvent al Facultății de Limba și Literatură Română din Constanța, a activat la început ca profesor, apoi

a fost, timp de treisprezece ani, conducător al Departamentului de Teatru al Așezământului Cultural „Reduta” din Brașov. În această perioadă, înființează „Cenaclul literar 19” și inițiază manifestarea „Studioul artelor”, unde au evoluat nume de referință din teatrul românesc.

A fost, peste douăzeci de ani, redactor la Societatea Română de Radiodifuziune, având o rubrică săptămânală la Radio România Cultural. A jucat în numeroase piese de teatru și a susținut un mare număr de spectacole de Performance Poetry, alcătuite din propriile sonete. Cu recitalurile sale a fost prezent în dubla calitate, de poet și de actor, în țară și în străinătate.

Debutează în 1999 cu o carte de basme în versuri, *Seri cu licurici*, după care au urmat altele două, tot de basme. În total, 365 de povești originale. Din 2004, scrie sonete, fiind membru al Uniunii Scriitorilor din 2008, an din care preia Editura ARANIA.

În fața unui public format din dascăli, elevi și iubitori de poezie, Adrian Munteanu a combinat spectacolul poeziei cu cel al imaginii și al muzicii, redând în versuri propria sa raportare la valori, la viață și la dragoste și demonstrând că poezia este o sărbătoare a spiritului, un ritual al inspirației, al creației și al recitării.

Pagini realizate
de Dana BUZURA-GAGNIUC

AUGUSTIN COZMUȚA - OMUL DIN SPATELE OPEREI

Raluca HĂȘMĂȘAN

Se împlinesc șapte ani de când Augustin Cozmuța (14.11.1944 – 22.11.2015) ne privește de dincolo de timp, din „Constelația Scorpionului”. Un exercițiu de imaginație ni l-ar înfățișa cu aceeași expresie pe chip – răbdătoare, semănă, curioasă –, aplecat asupra forfotei lumeste, așa cum în efemera existență pământescă a fost mereu aplecat asupra faptelor de cultură: cu devotament și cu tenacitate. Ar scria un zămbet specific, ridicându-și privirea deasupra ochelarilor pentru a încuviința cu bunăcredință și cu încredere orice încercare de a clădi acte de cultură. În schimb, s-ar feri modest de laude sau de omagii, binemeritate de altfel, întrucât și-a pus întreaga existență în serviciul culturii și în oglindirea cu fidelitate, prin scrierile sale, a vieții culturale maramureșene. Acestea sunt câteva atribute ale omului Augustin Cozmuța, pe care, cu măsură, și le-a lăsat descoperite. Despre jurnalist/scriitor, vorbește și depun valoroasă mărturie activitatea la *Gratul Maramureșului*, articolele publicate în prestigioase reviste literare și cărțile ce-i poartă semnătura: *Punct de trecere* (volum de interviuri, 1995), *Punct de vedere. Editoriale* (2000), *Coasta Pacifică. Jurnal californian* (2002), *Punct critic. Comentarii literare* (2004), *Pagini de critică literară* (2010), *Momente și schițe pe scena criticii* (2013), *Alte pagini de critică literară* (2014), *Punct de trecere. Interviu literare*, vol. II (2015), *Incurșuni în arta plastică* (postum, 2016).

Postum (2017), prin grija soției Ileana Cozmuța, a apărut o carte prin care se poate pătrunde în intimitatea omului Augustin Cozmuța. Este vorba de jurnalul *Anul 70 al vieții mele*, în care, prin note zilnice, autorul își exprimă cele mai profunde temeri, îndoieli, patimi, iubiri, speranțe, certitudini, dezamăgiri. Acest tip de discurs nu îi era străin autorului, întrucât a mai ținut jurnale cu însemnări relevante din activitatea și din viața sa, doar că nu au fost făcute

publice (în acest număr al revistei „Nord Literar” avem privilegiul de a publica texte inedite dintr-un jurnal ținut în 2004). Însă *Anul 70 al vieții mele* este insolit pentru faptul că este scris într-o perioadă în care autorul ducea demn și curajos o luptă nedreaptă cu boala, conștient fiind de apropierea „mării treceri”. Astfel, în aceste pagini sunt cuprinse frământările sale intime, ideile și gândurile care îl preocupau obsesiv și dorința de a transmite, ca într-un fel de testament de suflet, ceea ce considera a fi esența condiției umane efemere. Descoperim un om care, în ciuda moșteștii, a enotivității și a interiorizării binecunoscute, a dovedit luciditate și curaj în confruntarea cu destinul nefavorabil, întorcându-și privirea înspre eul său profund. Însemnările sunt tulburătoare. Relativ scurte, textele sunt însă cuprinzătoare, autorul reușind să-și concentreze gândurile în câteva paragrafe atent meșteșugite pentru a transmite un mesaj. Este preocupat de propriul destin, de suferință, de dorința de a lupta și de a învinge boala, de prezența divină, de misterele lumii inconjurătoare, de condiția umană efemeră, de diferite aspecte ale vieții de familie sau ale vieții culturale. Surprinzător este că, indiferent de la ce pornește însemnarea zilnică (tuneori un lucru nesemnificativ la o primă judecată – fie că este vorba de boală, de regim, de munca la ziar sau la revistă, de o lansare de carte, de munca pe lângă casă...), Augustin Cozmuța reușește să îndrepte condeiul în așa fel încât, în finalul textului, să redea ceva semnificativ, un fel de „pildă”. De altfel, însemnările sunt adesea împodobite cu frumoase meditații: „Timpul roade la temelile lumii, din care și noi facem parte” sau „Se vede că nu e după voia și după dorința noastră când să înceapă, când să se încheie un anotimp, oricare ar fi el, cum și Marele, dar Scurtul Anotimp numit Viața nu stă în puterea noastră să-l drămuim, nici în ani și nici în zile” sau „Toate-s bune, până la ultimul drum, neștiind nici când și nici cum va fi el, spre o singurătate

deplină” sau „Trăim în timp și trecerea lui nu e limitată pentru nimeni”... Și exemplele pot continua.

Pentru cei care l-au cunoscut pe autor, lectura acestui jurnal este o confirmare a tuturor calităților omului și scriitorului Augustin Cozmuța. Că a fost, înainte de toate, un erudit, cu mintea permanent ocupată de diferite aspecte ale vieții culturale, mereu interesat de cunoaștere în domenii variate. Dar un erudit fără să afișeze această calitate, ci exagerat de modest. A fost un scriitor și un cititor neobosit, rămânând astfel până în ultimele clipe de luciditate, fapt pe care acest jurnal îl confirmă din plin. A fost un critic generos, aplecându-și atenția asupra multor scriitori, dând o șansă și celor mai puțin experimentați și încurajându-i mereu pe cei în care vedea chiar și o mică „scilpire”. A fost un meditativ, intens preocupat de micile și marile mistere ale universului, și un contemplativ al tuturor frumuseților inconjurătoare. Avem surpriza să-l descoperim, în paginile jurnalului, pe Augustin Cozmuța și ca soț, tată și bunic iubitor și foarte implicat, ca om religios, ca o persoană superstițioasă și, mai presus de toate, ca un curajos, un luptător.

Textele inedite cuprinse în acest număr al publicației noastre surprind aspecte consemnate în anul 2004, preocupări legate de apariția *Nordului Literar* sau de lansarea volumului său de comentarii.

FILE DE JURNAL - INEDITE

Augustin COZMUȚA

Miercuri, 26 mai 2004

Lansăm numărul 12 al revistei *Nord Literar*, la un an de existență. Multă dezamăgire în loc de entuziasm. Parcă nimic nu-i multumește pe oameni, inclusiv pe cei cu velleități literare. Parcă ar fi revenit la modă bovarismul, în sensul că e destul să te închipui fericit sau valoros ca lucrurile să fie chiar așa. Veacul se vrea pragmatic, dar mulți oameni și dintre cei de spirit trăiesc iluzii și se hrănesc din ele. Pentru o seamă dintre ei, o revistă de cultură le întreține iluzia că sunt talentați numai datorită faptului că se văd publicați. În realitate, o revistă este doar un vehicul, un mijloc de comunicare, suportând în paginile sale texte mediocre ca și altele care sunt sau ar putea deveni de referință. Deși genial, nimeni nu mai citește pe Eminescu din revista *Convorbiri literare*. E suficientă o simplă ediție din „Biblioteca școlară”, să zicem. Precum folclorul românesc, cât de valoros ar fi el, e colportat cu succes și de țigani, lăutari mai ales. S-ar înțelege că a fi redactor de revistă e destul să fi un bun... lăutar.

Vineri, 3 septembrie 2004

Vernisaj la Galeria de artă: expoziția personală a pictorului Dorel Petrehuș, originar din zona Lăpuș și domiciliat la Negrești-Oaș. Atmosferă deprăntantă, public obosit, nu-nu dau seama de ce. În memoria tatălui artistului, mort de curând, s-a păstrat un moment de reculegere. Plana și tristețea morții unui doctor, mare prieten al artiștilor, îngropat în curtea Spitalului din Negrești-Oaș. A creat impresie apariția la vernisaj a pictorului Olos, în sală fiind prezenți colegi de breaslă nu mai puțin cunoscuți în mediul băimărean: Marchiș, Cucu, Moldovan, Crăciun, Negrean, Kadar, Suci, Nașcu etc. plus vocea lor critică, dr. Tiberiu Alexa, vorbind fără a fi ascultat de mai nimeni, dovadă rumoarea permanentă. Și când te gândești că pe vremea „revoluției Dada” asemenea evenimente erau veritabile spectacole mondene, după cum relatează François Buot într-o carte dedicată lui Tristan Tzara apărută la Editura „Compania”. Cu un autobuz de seară mă retrag cam dezamăgit

în cartierul Ferneziu, acolo unde în Baia Mare „centru artistic” încercam să mă consolez că mă pot simți ca Tzara, despre care autoarea cărții spune că „în Montmartre era ca la țară în mijlocul Parisului”, găsindu-și loc de casă împreună cu soția sa, suedeza Greta.

Luni, 27 septembrie 2004

Vești bune despre revista *Nord literar*, premiata la Salonul Internațional de Carte de la Constanța, pentru promovarea creației contemporane. E tocmai ce ne-am propus, inclusiv vehicularea autorilor locali în circuit național. Dusă din Maramureș la Mare, de la Baia Mare la Tomis, publicația și-a găsit o primă evidențiere într-un palmares al unei manifestări de anvergură. În paralel, sunt solicitat să particip la evenimentul lansării altei publicații editate ocazional la Baia Mare pentru românii din afara granițelor țării. Numărul e dedicat românilor din Ungaria, relațiilor culturale ungaro-române și este prevăzută prezentarea ei la Budapesta și Gyula. (Un număr anterior era consacrat românilor basarabeni și a fost lansat la Chișinău). Înainte de plecare, reușesc să închei corectura la cartea *Punct critic*. La întoarcere mă vor preocupa... coperta și pregătirea reintălnirii cu studenții. E doar aproape 1 octombrie și se deschide noul an universitar 2004-2005. Nu mă prea încântă cât de repede trece vremea.

Miercuri, 10 noiembrie 2004

Sunt în culmea emoției, pe care reușesc totuși să mi-o stăpânesc. E gata de tipărit cartea *Punct critic*. O ridic din tipografie și duc exemplare la redacția revistei *Nord literar*, mutată la o bere în restaurantul „Maramureș” de lângă Primărie și Prefectură. Savurez momentul și, sorbind cafeaua, dau autografe, cu dedicații, colegilor de redacție de revistă literară. Dacă aveam revista în anii '70, ce traseu urmas oare, până să încalec pe mătură de... 60 de ani?!

Joi, 11 noiembrie 2004

Cu îndoieli și mici poticneli, reușesc să distribuim invitații la evenimentul lansării cărții, de la ora 14, în sala de conferințe a Bibliotecii „Petre Dulfu” din Baia Mare. Dau și câteva telefoane la cei la care nu reușesc să ajung cu invitații, inclusiv la cunoștințe din județ și din Cluj-Napoca. Lume multă vine la sală, se mai aduc scutune, peste capacitatea ei obișnuită. Sunt prezente vreo sută de persoane, de la universitari la prieteni de cenacul și ziaristi, reprezentând „un exercițiu de admirație”, cum se exprima unul dintre vorbitori. Prezentatorii sunt Florian Roaș, Ion M. Mihai și V. R. Ghenceanu, sobri și la obiect în aprecieri. Moderatorul întâlnirii, Teodor Ardelean, directorul bibliotecii, reia ideea oamenilor de cultură care fac din proprie inițiativă mai mult decât funcționarii culturali plătiți de stat. Din sală, mai multe persoane îmi transmit public felicitări și aprecieri pentru carte și vârstă. Se ivesc și polemici, ca de cenacul, despre relația politică-literatură, jurnaliști-scriitori, presă-critică literară și de artă. Atmosferă aproape incendiară, dar nu de scandal, pe fondul bahic al unor literați de cafeana veniți la lansare direct din cărciumă. Multă hăutură, puțină cultură și mai puțini bani la mulți dintre ei. Se vând în jur de 25 de exemplare din volum, modest față de cele mai pesimiste așteptări. Adevărul e că o seamă din cei de față merită să le dăruiesc cartea, la schimb, întrucât și eu am primit de la ei autografe și dedicații pe diverse apariții editoriale. Una peste alta, momentul a fost de ținută intelectuală și mi-a onorat.

IOAN ALEXANDRU ȘI CALINIC ARGEȘEANUL

O ÎNTÂLNIRE MIRABILĂ: POETUL ȘI MONAHUL

Adrian ALUI GHEORGHE

Ioan Alexandru a fost un scriitor atipic pentru perioada comunistă. În plin proces de ideologizare marxistă, când Dumnezeu era izgonit din societate, când valorile sacre erau înlocuite cu valori proletare, Ioan Alexandru scria poezii religioase în cel mai lămpede sens, cu o simbolistică explicită, demonstrând că literatura română are un fundament creștin, greu de exceptat. Cu câțiva ani mai devreme, dacă ar fi scris ce a scris, probabil că ar fi infundat pușcăriile, ca „deviaționist”, ca mistic și ca manipulator al maselor prin mijloace „obscurantiste”. Așa însă, apărând în literatura română deodată cu valul de înnoiri sociale și culturale, cu o destalinizare a lumii noastre, reluând parcă, prin tonus, zborul liric frânt al lui Nicolae Labiș, Ioan Alexandru a surprins pe toată lumea încă de la debut.

Volumul *Cum să vă spun*, apărut în anul 1964, pare să fie o sumă de teme ale epocii, dar care nu mai purtau amprenta ideologizării cu orice preț; aceasta, dacă exista, era implicită, și nu explicită. Întă o parte dintr-un poem ilustrativ, *Sfârșitul războiului*, lăbișian în ton, care reia o mulțime de teme și motive ale poeziei momentului, cu o linie epică dramatică, care impresionează prin forța imaginii și a cuvântului: „Când venii pe lume războiul era pe sfârșite. / Se-npușcau ultimele ordine. În câmp / Se spânzurau ultimele tunuri de propria lor umbră, / În casa noastră se-npărțeau darurile. / Mai întâi ție, Ioane, zise războiul, din colțul mesei, tăii - / Pentru că mi-ai slujit cu credință. / Îți înmănez acest picior de lemn. / Și să-l porți sănătos intru pomenirea mea. / E zdrăvăn, din trunchiul unui stejar bătrân; / Când vei muri și tu o să te legene pădurile / În vârfurile privirilor ca pe unul din confrășii lor. / Mâna dreaptă, pentru că și-așa nu știa carte. / Ți-am smuls-o din cot și am dăruit-o pământului / S-o învețe a scrie. / Ție, Maria, zise războiul mamei - / Pentru că mi-ai adăpat căii în lacrimile tale / Și-ai rămas cu doi feciori pe câmpul de luptă / Să-mi lustruiescă cizmele, și-ai crescut / Două fecioare cu care mi-am petrecut nopțile. / Uite că-ți dăruie acest mănunchi frumos de păr alb / Să-ți împodobescă tâmplele. / Și-acest mănunchi mai mare de nesomn, / Precum și-această casă goală, fără-acoperișe. / Ție, Gheorghe a lui Petru de pe Deal - / Pentru doi ochi cîmpuri ce spui că i-ai avut. / Întă, îți dau în stăpânire toate hotarele întinerii / Să le culugi roadele, tu și cu nevasta ta, / Pentru totdeauna. / Pentru vatra satului las numai patruzeci de copii orfani / Sub șase ani, zece case goale și celelalte-n dărâmături. / Precum și cerul dinspre apus ars pe jumătate. / Turnul fără clopote; șapte femei spânzurate-n cimitir / Cu capul în jos; douăzeci de cai morți în casa vecinului. / Ție, noule născut, pentru că și-așa nu ne cunoaștem îndeajuns, / Las ugerul vacilor sterp. / Prunii arși de vii în grădini. / Ochiul fântânii mort, / Și să te hrănească văzduhul cu stelele lui, / Și te botez în numele Domnului”. Poemul scris la douăzeci de ani, aproape de vârsta la care Nicolae Labiș scria *Moartea câprioarei*, surprinde prin maturitatea „subiectului” și prin dezvoltarea dramelor din istoria recentă, care nu își vindecase toate rănile.

Portretul pe care i-l face după moarte Zoe Dumitrescu-Bușulenga, profesoara sa și „conducătorul lucrării de doctorat”, este peremptoriu: „Pe Ioan Alexandru, acest tânăr cu chip bălai, curat și sfielnic, eu îl voi socoti totdeauna la vârsta poetului tânăr, pentru că, în mod simbolic, n-am să-l pot niciodată despărți de ceilalți trei - Nichita Stănescu, Marin Sorescu și Ana Blandiana - alături de care, în anii 60, a reinținerit, uimitor, salutar, substanța însăși a poeziei românești”. Volumul *Cum să vă spun*, din anul 1964, îi dă „o gravitate timpurie”, în *Viața deocamdată* (1965) și *Infernul discutabil* (1966) fantezia creatoare și imaginarii poetului par „a se sprijini pe elementele prevalente ale pământului și luminii”. Cu *Vămile pustiei* (1969), „viața și moartea intră, îngemănate, în simbolul fundamental al călătoriei”, pe când *Imnele bucuriei* (1973), scrierile cel mai pregnant creștine de până în acel moment, înseamnă „pragul spre înalt al tânărului poet”. Creația lui Ioan Alexandru, mai spune Zoe Dumitrescu-Bușulenga, este „un imn nestăvilit”, pentru că „dincolo de orice hedonism steril, de orice intenție ludică, poezia slujește cunoașterii, exaltă valorile unei spiritualități intrupate în conceptul poetic al patriei,

exprimă mutațiile finței înțelegătoare în mersul ei suitor, afirmând o solidaritate în spirit și o acțiune pozitivă în planul realului, ținând mereu treze idealurile de atins, în neîncetată devenire a unei comunități naționale”. E greu de imaginat o portretizare mai apropiată de adevărul chip al lui Ioan Alexandru.

Întă o artă poetică, pe care am găsit-o într-un dialog avut de Ioan Alexandru în anul 1984 cu Ioan Pinteza (București, *Pogorârăa Duhului Sfânt*), descoperim fibra poeziei sale, raportarea acesteia la timp, natură, om, cuvânt. Spune Ioan Alexandru că „poezia este laudă, este celebrare a Logosului intrupat în istorie, a chipului creaturilor, de la cea mai umilă floare și fir de iarbă până la înfățișarea omului. Totul este vrednic de mărire, de doxologie! Uite, stăm aici în fața pomilor acestora unde am scris sute și sute de doxologii. Viața mi-e prea scurtă pentru a lăuda toate acestea. Dacă am o intristare uneori, este că nu am reușit să spun imnul fiecărei creaturi din câte sunt”. Mai departe este reiterată concepția platoniciană, care a premers credinței creștine, că prin cuvânt orice lucru se naște, că orice lucru neumit tinde la naștere prin rostire („sint că tot ce există tânjește după Cuvântul izbăvitor”), iar omul, prin structura sa, este expresia Cosmosului.

Determinantă pentru conectarea la valorile creștine în evoluția poeziei lui Ioan Alexandru este întâlnirea pe care o are, în anul debutului său în volum, în 1964, cu tânărul „preot celib” Constantin Argatu, devenit mai apoi monahul Calinic, iar mai târziu ierarh al Bisericii Ortodoxe Române și scriitor, membru al breslei scriitoricești naționale. Momentele, dar și amănuntele acestei întâlniri mirabile se regăsesc în corespondența dintre cei doi, în memorii, în amintiri, dar și în documente din arhivele fostei Securități.

Dar relația dintre poet și monah nu rămâne fără urme nici în evoluția celui din urmă. „Preotul celib” Constantin Argatu, devenit mai apoi monahul și starețul Calinic, urcă pe scara evoluției spirituale, dar și culturale cu temeinicie și răbdare. Scrie o mulțime de cărți care evocă figuri din istoria națională (Ștefan cel Mare, Constantin Brâncoveanu, Neagoe Basarab), din cultura națională (Constantin Brâncuși, Nicolae Iorga, Martin Opitz, Emil Cioran ș.a.), din evoluția și statornicia Bisericii Naționale, interpretând mituri esențiale din cultura română (*Miorița*,

Legenda meșterului Manole, Luceafărul). De la debutul său, cu *Bucuria lecturii*, în 1989, pe raftul de cărți semnate de Calinic Argeșeanul se adună câteva zeci de titluri, într-un evantai amplitudine de titluri și orizonturi tematice, de interpretări care pun în relație cultura și istoria românilor cu fibra creștină a evoluției lumii noastre. Reținem, în abordarea de față, calitatea de memorialist a lui Calinic Argeșeanul, care își adună „sărmașele de memorie” într-un amplu parcurs sub un titlu generic: *Toată vremea își are vreme*. Memorile lui Calinic Argeșeanul sunt o construcție cronologică din care derivă o perspectivă a devenirii, a maturizării intelectuale și spirituale, un spațiu al contrastelor, al tensiunilor. Sunt, în *Toată vremea își are vreme*, lucruri care țin de istoria tuturor și altele care țin de memoria afectivă, amănunte din intimitatea profundă, fapte „anecdotice” sau doar impresii care marchează individualitatea. E, în orice măsură, „lupta cu Îngerul” și lupta cu istoria. În „povestea” sa, din *Toată vremea își are vreme*, dar și din multe alte cărți (*Aș vrea să vă spun, Traista cu stele, Franuseștea lumii văzute, Brâncuși și Psalmlul creației, Din bucuria inimii, La vama vremii* etc.), Calinic Argeșeanul face proba unui dinamism creativ, neîmpăcat cu cedările, care se regăsește mereu pe sine în mizele unei istorii agonice. Iar regăsirea este, așa ca la Neagoe Basarab, în „învățăturile către fiul său, Teodosie”, o sumă de întrebări și învățăminte, din categoria care sunt, ce să fac pentru a mă izbăvi, cum pot să fi ajut pe ceilalți să se izbăvească, care e prețul nădejdei și care e răspunsul dragostei lui Dumnezeu. Rememorarea este, întotdeauna, sub semnul lui „a fost odată” și e, în acest caz, o invocare a unui nume al timpului, în forma consacrată de „trecut”, în care se plămădesc toate celelalte forme pe care le autorizăm prin simpla noastră prezență. Niciun fapt din prezent nu ar avea logică fără existența acestui „a fost odată”, teren al unei fertilități irepresibile pentru „creșterea timpului”. Numind acest timp „odată”, nu facem decât să ne întorcem la el, în el; întoarcerea este însă una paradoxală: în vreme ce timpul nostru individual se dezvoltă în viitor, memoria noastră numește și aduce pentru a trăi, în prezent, un timp imemorial. Această ocurență a momentelor temporale dovedește caracterul aleatoriu al timpului vieții, faptul că suntem situați pe o orbită pe care punctele sunt interschimbabile. E de reținut, în acest context, ceea ce spune Maurice Blanchot când analizează „spațiul memorial” în care se rostăiește timpul, că „amintirea este libertatea trecutului”.

În această „libertate a trecutului” se petrec și întâlnirile mirabile/admirabile, care modifică și sporesc parcursul personalităților în istorie. Întâlnirea dintre „preotul celib” și poetul neliniștit, căutător de sensuri noi, aflat la debut, pare să fie o asemenea întâlnire.

Calinic Argeșeanul, pe atunci Constantin Argatu, „preot celib”, s-a întâlnit prima oară cu Ioan Alexandru, tânăr poet aflat la prima sa carte, în anul 1964, la 8 septembrie, la Catedrala Ortodoxă din Cluj. Ioan Alexandru îl însoțea pe George Bălan, muzicologul, într-un periplu transilvan. „Preotul celib” avea douăzeci de ani, poetul avea douăzeci și trei, vârsta când se întemeiază prietenii memorabile. George Bălan l-a prezentat pe Ioan Alexandru, după rememorările din *Toată vremea își are vreme*, impresionanta carte de memorii semnată de Calinic Argeșeanul, drept „cel mai mare poet al zilelor noastre”, la care a adăugat că „este mai mare chiar decât Eminescu”. Exagerarea aceasta îl contrazică pe tânărul preot, care era convins că atunci când e vorba de poezie și poezi „nu trebuie să rostești grade de comparație”.

Momentul în care s-au cunoscut era unul determinant pentru evoluția tânărului Constantin Argatu, era vorba de hirotonirea sa ca „preot celib”, adică preot celibatar, o formulă agreată după război, mai ales în zona Ardealului, cea care ducea lipsă de preoți ortodocși. Parohia pe care o primește, după hirotonire, este la Tioțiu, un sat destul de amărat, din Eparhia Clujului. A doua întâlnire are loc în primăvara anului 1965, chiar la Tioțiu, când musafiri, aceiași, George Bălan și Ioan Alexandru, „erau înformetați de adevăr și doreau să știe multe, mai multe decât știam eu”.

(Continuare în pagina 19)

NICHITA, POEZIA, IUBIREA ȘI MOARTEA

Gheorghe PĂRJA

M-am apropiat de proiectul Editurii Polirom, deoarece au apărut volume de certă valoare, ai căror autori aparțin noii generații de critici, cu o viziune inedită asupra scriitorilor comentați. Precum volumul *Labiș. Jurnalul pierdut*, alcătuit de Cosmin Peța. Colecția, care se numește „Biografii romanzate”, nu acoperă intenția titlului, deoarece autorii și-au asumat o minuțioasă cercetare a vieții și a operei scriitorilor, cu o abordare personală, încât volumele par, și sunt, biografii credibile. Păreră mea a primit un contur mai apăsător după lectura volumului *Nichita. Poetul ca și soldatul* (Editura Polirom, 2022), gândit și scris de Bogdan Crețu.

Țin să spun că nu sunt critic literar, ci un cititor care scrie. Reacționez la lectură prin scris. Aici mă opresc puțin, deoarece am intrat în conflict cu propriile mele întâmplări cu autorul *Necuvintelor*. Care, după cum multă lume literară știe, a fost în două rânduri în Maramureș. L-am însoțit prin sate și orașe, că așa a fost rânduiala. Iar rodul șederii lui Nichita pe la noi l-am surprins în cartea mea *Călătoria ingerului prin Nord*. Este un reportaj despre prezența lui Nichita în Maramureș. După ce am stat de vorbă cu mine însumi, mi-am promis să uit, pe cât este posibil, întâmplările mele cu marele poet și să-mi îndrept atenția spre cartea lui Bogdan Crețu. Nume cunoscut pentru mine din presa literară, fiind și autorul a opt volume de critică literară. Este director al Institutului de Filologie Română „Al. Philippide”, Academia Română, Filiala Iași. Redactor-șef al revistei *Timpul*. Profesor la universitatea ieșeană. A contribuit cu numeroase studii la volume academice din țară și din străinătate. Ce l-a apropiat de Nichita Stănescu? Tocmai o carte a marelui ploieștean, antologia *Ordinea cuvintelor*, cumpărată de mama dumisale. Și-a înfipt ochii într-un poem și acolo a rămas. Nichita este poetul adolescenței tânărului iubitor de poezie Bogdan Crețu.

A devenit critic literar și a comentat poezia lui Nichita, a scris un amplu studiu introductiv la o ediție completă a poeziilor sale. Are în plan o monografie amplă. Cartea de față este un semn că marea lucrare a început. Bogdan Crețu ne lămurăște, într-o explicație de la capătul acestui volum: „Țineți în mână o carte de ficțiune atent documentată. Poate chiar un roman. Gesticulația, adesea replicile sunt ale lui Nichita Stănescu, așa cum le-am găsit evocate de alții. Montașul, scenografia însă îmi aparțin (...) L-am inventat pe Nichita căutând să nu-l falsific”.

Da, domnule autor, dar ficțiunea are un dar. Atâta alegă după realitate, până o ajunge. Și aici se potrece marea banchetă. Cum se întâmplă în această carte, în care se reconstituie atmosfera în care a viețuit personajul Nichita. Bogdan Crețu a făcut o atentă

citire diacronică a sufletului nichitian, din care a izvorât marea lui poezie. Lectura primelor pagini m-a pus pe gânduri. Mi-au trebuit alte câteva pagini ca să înțeleg că sfârșitul unui mare poet, cum rămâne Nichita Stănescu, este mai important decât începutul, derutant și tandru. Este drumul invers al unei biografii, dinspre moarte spre viață.

De altfel, cartea se deschide cu acest motto: „Nu vreau să par filosof, dar viața mea începe cu sfârșitul ei”. În romanul lui Bogdan Crețu, poezia lui Nichita, personajul, este țesătura din care se compune cartea. Este contemplarea lirică a omului și a lumii sale. Cea dinlăuntru, dar și cea din afară. Când Poetul stă în agora cu ucenicii, spune, prin vocea autorului: „Poezia e în fiecare om. Poetul nu face decât să o ajute să se nască”. Cele două dimensiuni ale existenței, iubirea și moartea, sunt profund armonizate de spiritul cugetător al poetului. Da, iubirea și moartea, un conflict între două regine! Spune vocea reîntrupată: „Ce fericire totuși să mori îndrăgostit. Și ce contradicție să iubești și totuși să mori!”.

Grijă mare poartă autorul cărții prietenilor lui Nichita. Unii cu numele lor, alții ascunși după aluzii. Sunt personaje ușor de recunoscut. La mici localuri se strângeau Cezar, Matei, Grigore, Velea, Mircea. Eran flămânzi să se afirme, să fie tipăriți. Discutan despre poezie și despre multe altele. Pe coridoarele romanului se plimbă prietenul Nicolae (Brebun), un sprijin scriitoricesc, frățesc pentru Nichita, dovedit prin vreme. O mare prietenie, între doi mari scriitori. Cartea o constată cu multe nuanțe pilduitoare.

Despre Nichita și lumea lui poetică încă nu s-au conturat mari izbânzi. Consistente analize au fost puse în ramă în istoriile literare. Sau studiul universitarului clujean Ion Pop. Și mai sunt. Aura biografică este răspândită în amintiri. Volumul lui Bogdan Crețu sparge tiparul biografic al personajului său, folosind cu istețime epice momente care coagulează structura romanului. Mă raliez opiniei lui Tudorel Urianu, care socotește că Nichita lui Bogdan Crețu „este personajul unui roman, care a suferit o infuzie consistentă de ficțiune”.

Cum spuneam la început, ficțiunea, și în acest caz, prinde realitatea din urmă. Așa a ieșit un personaj credibil. Am început să-l uit pe Nichita, pe care-l știam, și să cred în eroul de roman al lui Bogdan Crețu. Și aceasta este o reușită a cărții. Că autorul a depus o minuțioasă documentare se vede și din detaliile care însoțesc viața personajului. Sunt multe episoade de viață care poartă simboluri profunde. Cum este aruncarea ceasurilor pe geam, pentru a auzi cum sună *Timpul*.

Iubirile lui Nichita au fost proverbiale, poetice și aprinse. Sunt prezentate Magda, iubita dintâi, Doina, iubita lui Labiș, Gabriela Melinescu, alături de care Nichita trăiește o fructuoasă perioadă de creație (11 elegii) și tandra și înțeleghătoarea Dora, fără de care nu putea nici muri. Bogdan Crețu a reușit să descifreze miracolul durerii. Că în vecinătatea

durerii, în cazul de față, este moartea. Personajul din roman vorbește cu umbra morții sale. Este drama unui gând la margine de lume. Aflat în pridvorul morții, Poetul, personajul, se refugiază în saloanele memoriei.

Moartea, în lirica lui Nichita, este uneori un joc, alteori o provocare, un fel de răsă-plânsu, expresie auzită de mine de la Nichita în Cimitirul Vesel din Săpânța. Așa locuiesc în preajma ficțiunii, cu argumentele unei realități trăite. Am mai desprins o idee care merită reținută. Nichita, cel din carte, s-a înconjurat de prieteni pentru a îndepărta moartea de el. Că unde-s mulți, puterea crește! Așa, apare într-o nouă dimensiune, pelerinajul prietenilor prin apartamentul Poetului din Piața Amzei.

Așa, prietenia poate alunga moartea. Este timpul să mă bucur de titlul cărții: *Nichita. Poetul ca și soldatul*, chiar cu viziunea lui Bogdan Crețu asupra celor două personaje. Scrie autorul despre eroul lui: „Meren a fost obsedat de soldați. Mereu i s-a părut că și poezia e o boală grea. Tot o condamnare la moarte. Soldatul își părăsește viața și pleacă pe front. Meseria lui e moartea. El își pune trupul în fața glonțului ca să îi apere pe ceilalți. Dar și poetul își pune trupul în fața morții. Ca să ce? Tot ca să-i apere

pe ceilalți. Ca să-i apere de ei înșiși, poate. Nici poet nu poți fi oricum. Poezia trebuie trăită până la capăt. Și asumată, cu toată otrava ei. E pe viață și pe moarte. Meseria soldatului este moartea de glonț. Meseria poetului este moartea de sine însuși”. Poetul, ca și soldatul, nu are viață personală.

Un alt episod face parte și din viața mea, trăită alături de personajul lui Bogdan Crețu. Este vorba despre demnitatea lui Nichita. Când Pianistul din anturaj i se adresează cu „domnule Nichita”, poetul îi răspunde: „Bătrâne, nu mă mai domni!”. Și urmează pilda cu Dumnezeu. Eu, când i-am spus „domnule Nichita”, mi-a răspuns tăios: „Domn a fost Cuză!”. Am mai luat seama și la lecția pe care o preda tinerilor, un discurs în care arta marii literaturi este mai presus decât rigoroasa unui prezent trecător, chiar dacă se numește putere.

Admirabilă argumentație: „Nu contează că el este amenințat și silit să cânte la masa te miri cui, asta este sociologie. Se întâmplă să se uite. Dar cântecul lui e sacru. Numai el poate da un sens realității. Puterea este neputințioasă pe lângă poezie. Puterea este prezent pur. Poezia este eternitate. Voi ce faceți? Voi vedeți cum poetul îmbrățișează genunchul celui puternic și-l judecăți după asta. Dar nu mai observați esențialul: zeul este deasupra cântecului lui!”.

Criticul literar și prozatorul Bogdan Crețu ne-a dăruit o carte minunată. A câștigat pariul cu valoarea epică. De acum, se va vorbi despre un Nichita al lui Bogdan Crețu, deoarece personajul va trăi în lumea noastră, a cititorilor, după episoadele povestite în roman. Când biograful poetului și al omului Nichita Stănescu va porni la lucru, modelul lui Bogdan Crețu îi va fi umbră. O călătorie pe cont propriu, sobră, tragică și inteligentă în teritoriul unui mare Poet. Mai ales că autorul nu și-a cunoscut personajul. La moartea lui Nichita, prozatorul avea cinci ani.

Cărții îi prevăd un destin de referință. Comentariile de până acum ale criticii literare sunt o dovadă. Am remarcat esul elevei Denisa Grădinaru, de la Colegiul Național Iași, cu o matură pricepere a cărții lui Bogdan Crețu. Pe Denisa am cunoscut-o la un recital de poezie din cadrul Festivalului Internațional de Poezie, de la Iași, din primăvara acestui an, recital găzduit de colegiul la care învață.

O ALTĂ CĂRĂMIDĂ PENTRU ȘEMINEUL PUBLICISTIC AL SCRITORULUI CORNEL COTUȚIU

Ion Radu ZĂGREANU

„*Condeii său (al lui Cornel Cotuțiu) răscolește preajma, cutreieră departele, înțeapă întinericul cu stropi de artizană țâșnind polieromatic pe pânza de cuvinte a unui Van Gogh transilvănean.*” (Viorica Pop)

Încă „o cărămidă” (volum), *Pe grumaz* (Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2021), din serialul de publicistică *La noi*, al scriitorului Cornel Cotuțiu. Între timp au mai apărut încă trei: *Timp al măștilor* (2021), *Adolescenta din tramvaiul 6* (2021), *Avem un vis neîmplinit* (2022).

Recitindu-și primul volum *La noi*, Cornel Cotuțiu sintetizează calitățile acestor cărți de publicistică (ca să lucrăm cu materialul clientului): „stilul, tematica, acribia observației, inserția unor puseuri de românism... ochi atent pentru semnificația detaliului... limbaj elevat!”. Ce ai mai putea adăuga? Curgerea narativă a textelor, scăutețiri lirice, multe ziceri specifice, le-am numi „cotuțisme”, bogata și uneori inedita informație din cuprinsul lor.

Volumul în discuție, *Pe grumaz*, confirmă din plin constatările semnalate. Dacă în *Adolescenta din tramvaiul 6* întâlnim un „Cornel Cotuțiu total”, în sensul că în această carte sunt inserate câteva proze, alături de pagini de jurnal și de publicistică, în *Pe grumaz*, un jurnal mai consistent, este încadrat între pagini de publicistică. Totdeauna mi-au plăcut jurnalele scriitorilor. În economia acestei cărți, jurnalul ocupă paginile 18-84, perioada septembrie 2020 - mai 2021, un „timp bolnav”, „imbecil”, aflat sub povara pandemiei, iar în plan personal, sub orarul strict al medicamentelor.

Două obsesii traversează jurnalul: trecerea timpului, înaintarea în ani a prozatorului, cauză declanșatoare a unei stări de creație grăbită, pentru a-și mai „aduna” argezhian numele pe o nouă carte. Îl sperie vârsta, aniversările le întâmpină cu o „neplăcută mirare”, interjecțional: „Brrr!”. Textele emană „puseuri” (adoră acest cuvânt) lirice: „Diuineată de noiembrie, asemenea unei femei răsfățate, simandicoase... E o lena a luminii?”. Aflăm noutăți despre „starea de gestație” a viitoarelor volume, *Timp al măștilor*, *Adolescenta din tramvaiul 6*, despre demersurile sale editoriale, cunoaștem unele fapte care vor inspira secvențe narative din cartea *Adolescenta din tramvaiul 6*. Amintirile și nostalgia îl expediază uneori spre anii copilăriei, către debutul său ca profesor. În compania prietenilor săi gândește bine chiar și politic, împărtășind opinia prietenului său, poetul Radu Ulmeanu, despre partidul AUR: „un partid apărut din neantul golăniei politice și al unei Securități kaghebiste”. Îl încântă, ca „un puseu de răsfat”, corespondența cu Președintele Academiei Române, profesorul Ioan-Aurel Pop.

Ca un adolescent năruș se răfuește cu Andrei Pleșu (acesta afirmă că imnul nostru „nu corespunde firiîi poporului român... este inadecvat pentru momentul planetar pe care-l trăim de la 1989 încoace”), aruncând cărțile acestuia, din biblioteca sa, la container. Atacă și subiecte religioase, considerându-se oximoronic „un ateu creștin”.

După ce a dobândit „cununi de informații și imagini” despre regalitatea românească, o consideră ca pe o „stare de verticalitate” în istoria poporului

român, iar 15 iunie este ziua „înălțării pe verticala eternității românești a Lucașfărului neamului nostru”. La Viena caută urmele șederii și ale trecerii pe acolo ale lui Titu Maiorescu, Mihai Eminescu, Constantin Brâncuși, Lucian Blaga, Ioan Slavici.

Deși tonalitățile pamfletare par mai potolite în acest volum, concluziile sale despre prezentul nostru rămân la fel de pertinente: „De treizeci de ani trăim și o stare de parșivie socio-politico-morală: a democrației românești”. Este intransigent cu impostura și cu prostia, se lamentează, cu lacrimi pașoptiste, pentru neglijarea culturii de către clasa politică, este îngrijorat de „starea limbii române”, de marginalizarea disciplinelor identitare în școala noastră. Ne servește un exemplu edificator în acest sens: „În slavonele licee din Bulgaria sunt prevăzute două ore de latină pe săptămână”. Deplânge „rugina componentei culturale a Becleanului”, pâlparea aproape de stingere a prezenței bibliotecii orașului, pe care atât de simbolic el l-a numit, „Șarpele albastru”.

Sinceritatea îi dă ghes și cei cinci ani antedecembriști de „funcție de trombonist” la inspectoratul școlar județean, de autor al unor „articole la comandă” îi cataloghează ca „un sunet urât, distonant”.

În capitolele IV și V, *Alături de ei, Haiducul*, critica literară se îmbină cu evocarea. Cornel Cotuțiu serie „simpatetic” (mă citez) despre cărțile și publicațiile prietenilor săi, despre isprăvile lor de curaj, în anii comunismului, evocă „oameni de seamă” ai literaturii din județul Coșbuc-Rebreanu, plecați dintre noi. Ne invită la lectura a două cărți ale „împătimitului rebreanolog”, măiereanul Iacob Naroș: *Liviu Rebreanu și noua critică* (2021), *Publicistică literară (2018-2020)* (2020), expune cu „duioasă nostalgie” trei scrisori de la Teodor Tanco, prezintă volumul *Urme ale unor oameni de seamă* (2020) al lui Mircea Gelu Buta, pe care îl completează cu noi informații despre popasul lui Nicolae Iorga la Beclean, la învățătorul Simeon Moldovan, la protopopul greco-catolic Vasile Silași, tatăl viitorului academician Grigore Silași. Acestora li se adaugă volumele *Gânduri de pandemie* (2020) al lui Maxim Morariu (Iuliu-Marius), *Zece ani cu ASTRA leșeană* al Luminiței Cornea, *În țări și fără masă. Interviu li-cantropice* (2020) al lui Menuț Maximini-an, motivarea „țarilor” din titlu făcând referire la „proveniența natală a celor intervievați”, revista *Studii și comunicări de etnologie* (2020), coordonată de Ilie Moise.

Un mic studiu de istorie și de critică literară îi este dedicat scriitorului aromân Teohar Mhadaș, numit de prieteni și Haiducul pentru „conduita sa civică, pentru traseul

vieții sale zbuciumate”. În anii ‘80 Teohar Mhadaș onora cu prezența sa Cenaclul „Saeculum” de la Beclean. La 63 de ani, autorul romanului *Pe muntele Ebal* (1990) este aniversat la Beclean, în prezența lui Nicolae Steinhardt. Portretul conturat „Haiducului” este antologic: „A fost un om al extremelor; când tandru, atent cu semenii, prevenitor și înțelegător, ingenios în atitudine – când agresiv, neiertător; cu femeile, domnișoarele – posesiv, dominator, uneori straniu în comportamentul sentimental, pasional; în profesie, migălos, precis”.

Prin anii ‘60, ne relatează Cornel Cotuțiu, colegul lor de facultate Radu Ulmeanu dispărea câteva zile de la întâlnirile „întru taifas cultural” care aveau loc la cofetăria „Arizona” de lângă Biblioteca Universității din Cluj, patronate de Ion Papuc, pentru a copia la „fondul secret” de carte al Bibliotecii Centrale a Universității din Cluj un volum de versuri de Ion Barbu, apărut în 1930, distribuindu-le colegilor „o adevărată terapie pentru sensibilitatea noastră de filologi”. Un model al „nobleței conduitei de intelectual”, „unul dintre ultimii corifei ai Școlii Ardelene” (Andrei Moldovan) a fost profesorul Sever Ursu, a cărui plecare la ceruri este semnalată printr-o pioasă evocare, cu un titlu reușit: *I-a fost curmat prezentul*.

Trei texte, unul despre volumul *Opt*, semnat de Viorica Pop, și altele două despre *Timp al măștilor*, aparținând Elenei M. Cimpan și pr. Maxim Morariu, alături de răspunsurile autorului la chestionarul Irinei Petraș pentru antologia *Scriitorul și lumea* (2021), încheie cartea *Pe grumaz*.

Nu pot să nu semnaliez măcar o parte din cotuțismele care m-au încântat, eu pândind în publicistica sa și „adulmecând” mai ales urmele prozatorului, autor de nuvele și de romane: „istorici scrobiți”, „hiat telefonic”, „zgomot bolșevic”, „pe vremea prepedelii impușcat”, „granule din furia”, „câteva ore cu verbe la participiu”, „un puseu de răsfat”, „Ce zdreanță mai e și educația asta la noi”, „cununi de informații”, „gheizere de afirmare”, „preșcolarii din guvern”, „vioiciune cinică”, „interjecții lejere” etc.

O reușită concluzie sintetizatoare despre publicistica lui Cornel Cotuțiu formulează Viorica Pop în articolul *Antidot în pandemie intelectuală (exerciții de aproximație)*: „Condeii său răscolește preajma, cutreieră departele, înțeapă întinericul cu stropi de artizană țâșnind polieromatic pe pânza de cuvinte a unui Van Gogh, transilvănean”.

JURNAL LIRIC DE CĂLĂTORIE

Constantin CUBLEȘAN

Pasiunea de a călători prin lume i-a marcat Minervei Chira ultimii ani din viață, aceasta constituind și o sursă bogată de inspirație poetică. A traversat continente, a contemplat peisaje insolite, a trăit istorii străvechi reconstituite din relievele cercetate prin marile muzee de aiurea. Doar o altă poezie mai știu, care, tot așa, este stăpânită de nevoia

cunoașterii universului înconjurător, străbătând cu pasul trasee turistice dintre cele mai tentante: Rodica Marian. Poate ar fi de interes o privire comparativă asupra modului cum aceste experiențe existențiale au devenit poezie în decantarea lirică a celor două scriitoare. Dar, până una-alta, Minerva Chira este posesoarea unui veritabil jurnal liric de călătorie, așa cum ni se înfățișează în volumul *Polenul rugurilor* (Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2020). Notațiile fugare, sub tensiunea emoției contactului cu necunoscutul, alcătuiesc un veritabil depozitar de reflecții, vizitând Statele Unite al Americii, Iranul, Islanda, Etiopia, Kyrgistanul, Kazakstanul, Tadjuikistanul, Uzbekistanul, Turkmenia, Insulele Azore și Indonezia – iată, menționate astfel cele unsprezece capitole/cicluri ale cărții.

E prezentă în aceste notații o marcată melancolie evocatoare, autoarea consemnând în grabă impresiile clipei celei repezi ale trecerii sale dintr-un loc în altul al călătoriei: „Ramuri asediata se îndreaptă / spre direcții

diferite / fără niciun regret / Cândva au pus paranteze / în lanul de gheare / pe Broadway / Seamănă sicrie pe locul Gemenilor / Cu cât sunt mai chinuite / frunzele șterg contururi” (*New York*). În altă parte, aflată în fața unor comori ale artei trecutului, este în grabă tentată de reflexii eseistice, ca în cazul vizitării muzeului din Teheran: „În 66 de feluri ești / într-o singură seară / din tot atâtea izvoare / după vizitarea / Muzeului Național al Bijuteriilor / Câte dintre ele sunt ale trecutului / cu somnul pe struguri? / Câte aparțin prezentului / lipsit de întâmplări / în vibrațiile timpului? / Câte suportă prezentul / fără trecut și fără viitor / ci numai întrebarea / – la Mausoleul Khomeini – / dușmanul invingătorilor?” (*Teheran II*). Cugetările sunt adesea provocate de contactul cu livrescul înțelepciunilor gânditorilor din vechime („Nu lăsa nici pietrele / dacă ai sorbit apa” – *Kashan*), în general Orientul se dovedește a fi provocator de emoții lirice, poeta notându-și astfel propriile stări intime: „Mă zbat printre ghetarii / Lagunei Glaciare / să ies din situații-limită / ca și cum pe ele le-aș căuta / spunându-mi ferm / de fiecare dată / că altul nu se va repeta / Toată viața am visat / Promontoriul Dyrhólsey / cu mâna izbăvitoare / atingând ca o muzică / a îndepărtatelor ere / Mă chinui asemenea unui mut / să strig nume / în Muzeul din Skógar / Imi amintesc doar cele / nerecunoscute iubiri / ci numai morții care nu înseamnă / înviere” (*Reynisfjara-Skógar-Dyrhólsey*). Locuri cu peisaje exotice trezesc imagini și metafore insolite: „Un ecou fără veșminte încearcă / să salveze curcubeul / din Lacul Tana ocolind / bisericile și mănăstirile insulelor / Lumina cărată cu pleoapele / ajunge la mine” (*Lacuri, în Etiopia*).

Nu de puține ori este tentată a-și nota, ca într-un veritabil jurnal de călătorie, precipitatele decizii de a se angaja pe unul sau altul din traseele disponibile: „Plec

fără să știu unde / cu pași nedeslușiți / Lângă Obelisc împrumut / răbdarea păianjenului / Ajung în Parcul Pamfilov / la ora când rănille se deschid / Prăpastia nu mă neglijează / nici nu mă înghite (...) În Cheile Medeo începe colindul / pentru a găsi norul cu busuioac / Trece moartea în pielea mea / pe foșnetul veșmintelor de veci / din cioc” (*Almaty, II, în Kazakstan*).

În graba trecerii prin atâtea ținuturi nemai-întâlnite, nu are nici timp, nici răbdarea de a detalia enunțurile din notații, așa încât poezia devine sugestie, evocare a peripețiilor, dacă de peripeții poate fi vorba, dând astfel trăirilor emoționale o anume încălțură melancolică, ușor elegiacă: „Cum se acceptă arborii / cu frunze săbii, sulite, ace / furisate printre / frunze pleoape, uneori, coate, genunchii / respectând statuile personajelor Mahābhārati / După vânturile trecute / cu bănuții nufurilor aeriene găsește / alea spre țărnuț înfiorsat de artificii / multiplicare la nesfârșit / prin coroanele Oceanului Indian / în noaptea Anului Nou / Între două bătăi de inimă / ating rază – cruce / evadate din Grota Elefantului / sau din cetatea / fără învingători / și fără învinși” (*Denpasar-Kuta-Ubud, în Indonezia*).

Călătoriile acestea, repetate și îndelungi, apar ca niște convocări în căutarea adevăratei poezii, a stărilor poetice pure, de care Minerva Chira are atâtea nevoie pentru a contrabalansa fiorii liniștilor, poetice și ele, din preajma Munților Apuseni, unde revine, de fiecare dată, acasă, încercată de lumini și umbre existențiale, în freacățul discret al naturii („Gânduri se retrag / cu pași verzi de salcie”). A deprins tehnica acestei poezii de notație pe care o cultivă cu o stăruință nesfârșită, desfășurată pe pagini mereu altele, noi, de carte nouă, împlinind astfel o personalitate aparte în lirica generației sale.

THEODOR CODREANU ȘI LUPTA PENTRU EMINESCU

Mircea POPA

(Urmare din pagina 3)

Ba îl surprinde faptul că și în intelectual subțire ca Mihai Zămbir a lăsat unele scăpări contradictorii într-un articol din *România literară*, iar cei care se ocupă de implantarea canonului literar în manualele de școală comit jalnice imprudențe, pe care autorul le sancționează pe loc. Și mai trist e că de la Timișoara se ivește un oarecare Robert D. Reiz, care anunță public că a identificat cauza împietririi în regres a gândirii românești în faptul că ea ar fi înfeudată culturii genialității lui Eminescu, cult vinovat de ținerea în loc a învățământului românesc timp de 120 de ani. Ca atare, propune un manifest împotriva culturii genialității. Revoltat peste măsură de acest act nesăbuit, taxat drept „un amalgam de semiadevăruri puse în slujba minciunii”, criticul îl denunță ca impostor, la fel ca și pe H.R. Patapievici, ce se arată torturat de „mediocritatea” lui Eminescu.

Bistoriul nemilos al lui Codreanu a tăiat din rădăcina toate aceste excrescențe, la care s-au adăugat perorațiile de fals istoric ale lui Lucian Boia și ale altor rătăciți, unii dintre ei dând verdicte greșite asupra sănătății poetului și asupra condițiilor în care a avut loc extragerea sa din mijlocul evenimentelor de la 1883. Volume precum *Modelul ontologiei eminescane* (1992), *Mitul Eminescu* (2004), *Eminescu încorect politic* (2014), *Fragmente despre Eminescu* (2017), *Dubla sacrificare a lui Eminescu, Eminesciene* (2012), *Hyperionice* (2019) etc. conjugă latura interpretativă cu latura polemică, cele două direcții întreținându-se și interferându-se reciproc. Spiritul polemic devine dominant în următoarele volume, deschizând o luptă acerbă cu numeroși neaveniți. Războiul necruțător purtat cu contestarii poetului se întinde pe parcursul mai multor decenii, slujind cu abnegație cauza lui

Eminescu. Campania deziluzantă de el poartă însemnele unui adevărat război de eliberare de sub jugul nefast al catalogărilor mediocre privind desconsiderarea și împingerea memoriei poetului într-un con de umbră, făcând breșe serioase în rețeaua de falsuri și de acuzații nedrepte, ridicând în jurul operei un adevărat zid protector de mare rezistență. A demontat mai întâi modul subversiv prin care oficialitățile responsabile de educația tineretului de astăzi au trecut la scoaterea totală a tineretului școlar de sub influența mitului eminescian, prin manuale școlare deficitare și prost concepute, în care poetul e mult diminuat, când nu lipsește cu desăvârșire. Văzând în Eminescu „un martor al adevărului”, Th. Codreanu e rău impresionat de realitățile din teren: „Nici în școală nu există un veritabil cult Eminescu”. Apoi, adoptând ipostaza de reporter, inițiază un fel de anchetă, incriminând Ministerul Educației de emiterea unor programe școlare deficitare, prin care se subrezește mesajul patriotic și educativ al școlii. Ba, autorul e oripilat de modul în care se duce acțiunea de ocultare a acestuia într-o campanie mai largă, denunțând faptul că poetul tinde să fie „înlăturat, sub o formă sau alta, de la plasmuirea destinului nostru național”. Culmea că și oameni din învățământul superior s-au alăturat acestui sistem de anonimizare a poetului. Între acești mesageri ai confuziei și ai mărginirii ideatice o citează pe universitara Ioana Bot de la Cluj, care s-ar fi exprimat public împotriva eminescologiei, întrucât „de la nașterea ei, zice Ioana Bot, eminescologia se compromite cu un sicriu perpetuat până azi”. Asemenea afirmații, care ar avea intenția de a scăpa de mitul Eminescu, îl determină pe autor s-o numească „autoare fără operă” și s-o trimită la bibliotecă spre a „pune mâna pe

carte”, cunoscut fiind și faptul că l-a criticat pe E. Simion pentru „îndrăzneala” de a fi oferit integrala facsimilată a manuscriselor eminescane (o idee mai veche a lui C. Noica). Polemist veritabil și apărător devotat al operei poetului, Th. Codreanu merită apreciat pentru acțiunea sa de amplasare pusă în slujba apărării cauzei poetului și a adevărului.

DE CE? – UN VOLUM DE POEZIE MULTILINGV

Cartea *De ce?*, de Elena Liliana Popescu, a apărut la Editura Eikon și cuprinde o selecție de poezii din volumul *Cânt de iubire - Song of Love* (română- engleză: 1999; română-sârbă: 2001; chineză: 2006; română- engleză: 2007; engleză-chineză: 2010; română- engleză-franceză: 2013; spaniolă: 2014; italiană: 2016; română-maghiară: 2020;

română-portugheză: 2022) în 24 de limbi: română – original, albaneză (trad. Bakı Ymeri), arabă (trad. Mîlouid Homida), armeană (trad. Aida Markosian), aromână (trad. Nikola Vangelî), cehă (trad. Hana Herrmannova), chineză (trad. Lee Kuei-shien), ebraică (trad. Lucian-Zeev Herșcovici & Sarit Blonder), engleză (trad. Adrian G. Sahlean), franceză (trad. Estelle Variot), germană (trad. Christian W. Schenk), greacă (trad. Theodora Theohari-Apostolidi), idiş (trad. Saul Leizer), italiană (trad. Stefano Strazzaboso), macedoneană (trad. Nikola Vangelî), maghiară (trad. Irén P. Tóth), portugheză (trad. Luciano Maia), român (trad. Daniel Petrilă), rusă (trad. Adolf P. Shvedchikov & Rahim Karimov), sârbă (trad. Draga Miranici), slovacă (trad. Dagnar Mária Anoca), spaniolă (trad. Joaquín Garrigós), turcă (trad. Teodora Doni), ucraineană (trad. Sergii Luchkanin).

Poezia Elenei Liliana Popescu – o apropiere de „Întrebarea-Răspuns”

Elena Liliana Popescu este cunoscută de cititorii italieni începând cu cartea *Canto d'amore / Cânt de iubire*, apărută la Editura Pellicano, în 2016. Apoi o altă mică editură italo-română, Rediviva, foarte activă în promovarea în Italia a celor mai bune opere ale literaturii române, în special cele din a doua jumătate a secolului XX, a publicat o altă lucrare – mai complexă – *Inno Esistenței / Inno all'Esistenza*, care le-a permis

cititorilor italieni să aibă o cunoaștere mai amplă și mai sistematică a autoarei și a fondului filosofico-teosofic din care provin poeziile ei.

În primul rând, poezia lui Popescu este aproape întotdeauna o căutare a relației. Nu este surprinzător, ca și în poemul *Dacă ai ști*, există un TU căruia să i te adresezi, care este atât uman, cât și divin, real și transcendent, în același timp. Este pur și simplu Celălalt, acel termen de comparație și în același timp de evadare din sine, care stărnește adesea opoziție, confruntare, dar fără de care am fi doar prizonieri ai viziunii noastre înguste asupra lumii și ai limitelor noastre. Byung-Chul Han, un filosof și sociolog care predă la Universitatea din Berlin, a arătat cum dispariția figurii celuilalt din lumea dominată de comunicarea digitală și de relațiile neolibérale de producție cedează în fața proliferării egalului, funcțional în procesele sociale, dar consecința este o sărăcire teribilă a vieții. Dimpotrivă, Elena Liliana Popescu exprimă în această poezie tocmai nostalgia pentru o alteritate pe care noi nu ne-o putem închipui sau oferi – și tocmai aceasta este drama –, dar pe care ea și-o acordă, folosind timpuri și moduri care nu ne sunt aproape deloc la îndemână.

Și în poemul *Nu mi-ai spus* este un alt „tu” care conversează cu poeta despre esența poeziei, care nu este doar un miracol, dezvăluirea unui mister, ci și o apropiere de Adevăr, de ceea ce ea numește *Întrebarea-Răspuns*. A scris într-un alt poem din volumul *Inno all'Esistenza / Inno Esistenței*, și anume *Inno alla Vita (Inno Vieții)*: „Găsește Adevărul / în ceea ce-i uitat”, sau altfel, găsește-l în tine, dar nu pentru a descoperi ceea ce crezi deja că știi despre ceea ce ești, ci mai degrabă privind spre acel „tu însuși” pe care, conștient sau nu, aspirăm cu toții să-l cunoaștem și cu care am dori să ne identificăm.

În fața misterului originii, care este și misterul celuilalt, poezia este ca o punte către Absolut, dar numai în „clipa despărțirii”, după cum scrie în poezia *În clipa Regăsirii*, „acela care astăzi înseamnă trecătorul / și care este veșnic în clipa regăsirii”. Iată esența poeziei, cred că pot spune pentru Elena Liliana Popescu: să se

inspire din misterul originii, respectându-i, în același timp forma, de alteritate și tăcere.

(Antonio BUOZZI, Italia)

Fulgere pentru a iubi totul

Cine iubește nu pierde timpul să construiască raie: știe că două mii de ani de iubire merită învieri ale spiritului intact; la fel și tăcerea specifică a marilor cauze; această tăcere pe care nu o intimidează nici vindecările, nici distrugerile inerente iubirii și lipsei de iubire, atât de curajoase forțe motrice, care înalță sau prăbușesc ființa omenească.

Elena Liliana Popescu se ancorează în transcendență nu atât pentru a cânta, cât și pentru a-și prezenta trăirea sa trăind și a face dovada registrului variat al unei voci mature încă de la început: opera sa este o ofrandă îndrăgostită, fără îndoială, dar este mai ales construcția unui parapet pentru norocoșii care o citesc și cred în viziunea sa de poet, desfășurându-se până la a încarna inexprimabilul.

Vreau să spun că poemele sale pot servi ca refugiu pentru a ne feri de aceste pietre, pe care ni le aruncă zilnic viața: Iubire mai mult decât limbaj criptic sau fraze lustruite, afecțiune pentru ceilalți, pentru partenerul absent, pentru copii... Iubire ca o sămânță de fraternitate imobilată, nu ca un condiment sentimental.

Dar merge mai departe, magnetizată de vise sau de sfășieri, de întrebări existențiale („Dacă s-ar putea vreodată / neîbind să fi iubirea, / nesperând să fi speranța, / nevorbind să fi cuvântul, / negând să fi gândirea”) sau de libertăți încătușate într-un timp înghețat, în lipsa impulsului pentru credință: Elena Liliana Popescu a pornit pe calea care înalță sufletul și se dăruiește Măntuitorului. O face fără să-i slăbească vederea inocentă, cuvântul ei inocent: Dumnezeu este Dragoste cu dublă hrană constând din verb și mister, inimă-iubitoare stăruitoare bine încrustată în inima poetei române, o autoare care își mărturiseste, cu sinceritate, nimiră în fața Creației.

(Alfredo PÉREZ ALENCART, Spania)

IOAN ALEXANDRU ȘI CALINIC ARGEȘEANUL

(Urmare din pagina 15)

Tânărul preot te recomandă, pentru dialoguri suplimentare, pe Justinian Chira, „ascusit staret de la Mănăstirea Rohia Maranureșului”, cu care au rămas prieteni pentru totdeauna. Corespondența dintre Ioan Alexandru și Justinian Chira stă mărturie.

Altă întâlnire, determinantă pentru prietenia dintre cei doi, este cea din capătul anului 1972 și începutul anului 1973. Era momentul în care tânărul preot Constantin Argatu solicită Patriarhului Justinian și primește acceptul de a intra în monahism. Starețul Mănăstirii Căldărușani, Veniamin, îi permite aspirantului la călugărie să aibă, drept martor al momentului, un singur invitat, restul fiind „o slujbă specială care te privește doar pe tine și pe noi, obștea monahală”. Cel invitat și acceptat este, firește, poetul Ioan Alexandru. Prezența poetului nu pare să fie una întâmplătoare, în ordinea „așezării lucrurilor”. Afând că numele ales pentru tânărul monah este Victorin, Ioan Alexandru protestează, considerând că nu se potrivește personalității și profilului viitorului monah și impune numele de Calinic. „Și așa, din Constantin, în ajun de An Nou 1973, am devenit Calinic”, conchide memorialistul Calinic Argeșeanul, mai târziu.

Prietenia lor evoluează, fiecare întâlnire devine „o sărbătoare”. Spune Calinic Argeșeanul că Ioan Alexandru venea uneori singur, alteori cu soția sa Ulwina sau cu Episcopul Antonie Plămădeală, sentimentul fiind acela că „eram ca frații”. Când Ioan Alexandru și familia plecau în vacanță, vara, prietenul Calinic se ocupa cu udatul florilor și aerisirea casei din București. La unul dintre aceste momente, în timp ce citea din cărțile poetului, prietenul călugăr descoperă „un micptic de hârtie din calc, pe care era scris un text cu o culoare roșie, ștearsă. Era un jurământ făcut de Ioan Alexandru, prin care spune că nu va mai scrie niciun rând, în viața lui, fără să amintească de Dumnezeu. Aceasta era în urma arătării Sfintei Treimi, așa cum s-a întâmplat și altor convertiți”. Mărturisirea este determinantă, de data aceasta, pentru evoluția poeziei lui Ioan Alexandru. Textul era scris cu sânge, după cum i-a

mărturisit poetul mai târziu și era semnat cu numele de Ioan (*Toată vremea își are vreme*).

Momentul convertirii lui Ioan Alexandru, care confirmă întru totul această severitate din memoriile lui Calinic Argeșeanul, îl regăsim și într-o scrisoare plină de patos, trimisă prietenului său Ioan Cocora. Ea este reprodusă în volumul *Ioan Alexandru, Amintirea poetului. Ediție sentimentală alcătuită de Ioan Cocora* (Editura Palimpsest, 2003), din care reținem: „Țin să-ți spun, dragă Ioane, că de la întoarcerea mea de la Chuj, atunci împreună cu fiul lui Ladea, s-a întâmplat o întorsătură foarte radicală în sufletul meu. Se pare că mi-am regăsit credința pierdută în Dumnezeu, cu adevărat și până la moarte. E cea mai puternică lumină ce-a stăruit în sufletul meu vreodată: am devenit un altul și mă voi strădui să rămân în Crist cu toate puterile. E singura salvare și mediul cel mai favorabil cunoașterii adevărate: Iubirea pentru altul, învingerea eului și acceptarea luminii divine să lucreze prin tine. Timpul meu s-a umplut de sensuri și profunzime. Agonia a încetat. Sunt în miezul lucrurilor slăvind Dumnezeu. Cred cu toată inima și tot euzelul meu. Nu mai am nevoie de nimic lumesc pentru a mă simți pe culmea omului. Păstrează taia ce ți-o mărturisesc în numele Domnului Iisus – idealul sufletului meu”. În memoriile sale, Calinic Argeșeanul mărturiseste că atunci când scria *Imnele iubirii*, *Imnele Țării Românești*, *Imnele Moldovei*, *Imnele Putnei*, *Imnele Transilvaniei și ale Maranureșului*, poetul cerea sfatul omului bisericii, cum ar fi fost mai bine să intituleze poeziile scrise cu aură creștină, „strălucimate de razele Duhului Sfânt”.

Un moment sensibil în viața lui Ioan Alexandru este în anul 1977, când acesta face comentarii favorabile în sprijinul lui Paul Goma, care devenise unul dintre cei mai critici intelectuali ai sistemului. Calinic Argeșeanul spune, în *Toată vremea își are vreme*, că poetul „era speriat”, fusese dat afară din învățământ și era „muritor de foame”, colegii scriitorii îl catalogaseră drept legionar și afuruseră că făcea „spionaj pentru străinătate”. Mizând pe credința prietenului, îl roagă ca, dacă va fi arestat, să

ai grijă de copii: „Pe Ștefan să-l îndrepti spre teologie, pe Maria spre muzică, pe Ioachim spre literă”. Nu a mai fost cazul ca monahul să se ocupe de familia poetului, pentru că lucrurile nu au mai evoluat, poetul a fost apărat de câțiva confrăți mult mai bine situați ideologic.

După Revoluție, poetul și monahul, ajuns între timp ierarh, se întâlnesc în Parlamentul României. Un moment de cumpănă se petrece cu ocazia primei „minerade” din anul 1990, când mineri din Valea Jiului, manipulați sau nu, atacă Parlamentul. Atunci, poetul, cu o cruce în mână, îi binecuvăntează și îi liniștește, dezamorsând un conflict greu de stăpânit de către forțele de ordine. Și de atunci, conchide Calinic Argeșeanul, martor al evenimentelor, „crucea pe care o purtase Ioan Alexandru a fost pusă pe perete la tribuna Parlamentului”.

După ce a descoperit *calea poeziei mari*, lucru confirmat de critica literară, dar și de cititori, Ioan Alexandru a mers mai departe, căutând să descopere *calea proprie* în poezie. Călea spre marea poezie și-a deschis-o cu primele trei volume: *Cum să vă spun* (1964), *Viața deocamdată* (1965) și *Infernul discutabil* (1966). *Calea proprie* pare să fie cea care deschide seria volumelor de imne, începe cu apariția volumului *Imnele bucuriei*, în anul 1972, urmate de *Imnele Țării Românești*, *Imnele Moldovei*, *Imnele Putnei*, *Imnele Transilvaniei și ale Maranureșului*.

Influența teologică a părintelui Stăniloae, a starețului Justinian Chira și a monahului, apoi a starețului și ierarhului Calinic Argeșeanul nu pot fi neglijate, a prelat de la aceiași perspectivă cosmică a restaurării ființei omenești în Hristos. Patosul scrisului său, în multe dintre scrisorile către „fratele Calinic” și către „fratele Iustinian”, reflectă o abordare temeinică a Cosmosului, cu tot ce implică această curajoasă raportare a ființei umane. Din această situație, în miezul Cosmosului, acolo unde ne-a descoperit Iisus Hristos locul, poetul „convertit” trăiește o teologie a bucuriei în tot ceea ce are ea mai sublim.

SAVETA

Marian ILEA

Anunțul mortuar l-au scris copiii Savetei, Traian și Ștefan, pentru ziarul din Mittelstadt. Dacă nu apărea, ar fi fost ca și cum n-ar fi murit. Așa era obiceiul locului de când fanfara își încetase apariția. Până atunci toți mittelstadtienii erau duși la groapă cu fanfara mine-riilor. Nu mai erau mineri, dispăruse și fanfara.

„Cu durere în suflute vă anunțăm că luni, 19 iulie, anul două mii și... La ora treispe va avea loc ceremonia de înmormântare în cimitirul natal al SAVETEI, cea care a fost mamă, bunică, străbunică și croitoreasă a orașului aproape patruzeci de ani. Inima a încetat să-i mai bată. O așteaptă soțul ei acolo unde s-a dus acum treizeci și șapte de ani.”

Despre tatăl Savetei Drod, *Gazeta* din Mittelstadt scrisese în vremurile de demult că „totul se destramă și se nimicește în jurul acestui aventurier cutezător, domnul Papp, care se îmbogățește și sporește în influență ca prim-pretor al orașului și al ținutului, care deține o avere impresionantă constituită din case de locuit, gateri și fabrici de lemn, plus un aparat de țesut lână, mine, vărării, lăptării și terenuri. Are o fată de măritat, pe care o vânează toți oamenii cu stare din oraș” (*Gazeta de Mittelstadt*, în 14 aprilie, anul una mie nouă sute treizeci și nouă).

Saveta Papp a ajuns Saveta Drod, nevasta șefului fanfarei minerilor din Mittelstadt. Cei doi s-au mutat lângă piața agroalimentară din oraș, la „Cotitura Nalbei”, numărul 4. Primul copil s-a născut la un an de la căsătorie. Fostul prim-pretor s-a dus cu averea lui în cimitir. În loc, au apărut comuniștii. Pe primul copil l-au botezat Dumitru Drod. Apoi s-au născut Ștefan și Traian. Saveta muncea la încărcat sifon, la cărat sifon prin oraș cu căruța. Strângea sticlele goale și le lăsa în loc pe cele pline. O ajuta calul acela costeliv, proprietate a sifonăriei lui Gyula-bácsi. Sifonăria era peste drum de primărie. Până la „Cotitura Nalbei” treceau podul peste Săsar și prin piață ajungeau la casa Savetei. În tot Mittelstadt-ul era numai sifonul lui Gyula-bácsi, dus de Saveta Drodului cu calul acela costeliv. Din colonia lui Maier și până-n cartierul minerilor, căruța cu sifon își făcea treaba.

În anul 1956, Dumitru Drod împlinise cinci ani. Se juca în curtea sifonăriei lui Gyula-bácsi.

S-a împiedicat, a căzut și roțile căruțului încărcat cu sifoanele gata umplute i-au trecut peste piept. Saveta n-a simțit zdruncinătura. Și-a văzut de drumul dimineții. Pe la ora zece, Gyula-bácsi l-a găsit pe Dumitru Drod mort în curtea sifonăriei. A început să strige, să se vaite: „Bai, bai, mare bai!”, în timp ce pornise după Saveta și căruța sifonăriei. „Dumitru-i gata mort în curte”, i-a spus Gyula-bácsi Savetei Drod, născute Papp.

L-au îngropat lângă mormântul fostului prim-pretor. Drod a fost dirijorul fanfarei. În Mittelstadt nimeni nu i-a dus dorul lui Dumitru. Doar Savetei i se mai încetoșa privirea, o podidea plânsul când căra sifoanele. „Îi avem pe Ștefan și pe Traian în loc”, a zis dirijorul fanfarei la cărciuma minei.

În căruțul sifonăriei, Saveta Drod se gândea: „Când te naști, Al de Sus îți dă timp 88 de ani de trăit și tu crăpi la 55 ori la 5. Al de Sus îți dă drumul de viață care are multe cărări. Dacă te-abai, tu răspunzi că drumul se scurtează. Dumitru feciorul cu ce s-a putut abate de la cărare...”, cădea pe gânduri Saveta.

„Mă uit la femeile din oraș, la boala lor femeiască, aia cu putatul grijii altora. Acolo-s cărările greșite. Acolo-nțeleg că muierile ori bărbaiji din Mittelstadt mor la 55, 53, 48, 61 de ani. Asta pricep”, mai zicea Saveta. „Uită-te la Tamaș, un om ca Dealu' Minei de mare și-n loc de 88 de ani, îi în cimitir de la 55. Acela nu și-a găsit drumul și mici cărările care duc către el. Era ca Dealu' Minei, la Flotație i se zicea că-i așa cum îi Ceahlăul. O ajuns pe cărarea altuia și Al de Sus l-o dus în cimitir”, încheia Saveta. Apoi se gândea la Dumitru și ochii aveau pete cu ceață și ploaia revărsată din ei.

Gyula-bácsi a oprit-o într-o dimineață, când Saveta pornea la drum cu căruța plină de sifoane. „Te-am auzit cum te vații, Saveto. Dar trăim cât zice Cel de Sus, cu cât avem stabilit de El, cu-atăta defilăm. Dumitru al tău s-o dus repede lângă bunicu-său, prim-pretorul. Căile Celui de Sus is ascunse ochiului, așa cum stă scris, așa se-ntâmplă”, încheiase, dând din mâna stângă, Gyula-bácsi, necăjit.

Bărbatul Savetei, șeful fanfarei, era pe-o cărare greșită. „Lasă-l acolo și grijește-l, Saveta. Mai bine-i făcea pantofi la Preasfințitul din Mittelstadt și se-apuca să găsească o cărare bună”. La cincizeci de ani s-o dus și n-o apucat să-și găsească drumul. O fost o-nmormântare cu șapte fanfare venite din jurul orașului. „Așa merge-n mormânt, lângă Dumitru și lângă prim-pretorul altor vremi, Francisc Drod, șeful unei fanfare de azi”, își spunea Saveta, cu oareșeva mândrie. „Atăta-i tot”, avea să-și șoptească în prima ei noapte de văduvie.

„Cu Francisc așa a fost. În noaptea lui ultimă, l-am visat urât. Se făcea că-i dimineață. Că-și pune salopeta și merge la mină. Că vin în curte patru mineri și mi-l aduc mort. M-am trezit cu inima-n gât. De-abia suflam. Am stat întinsă-n pat. L-am ascultat pe bărbat cum sforăia. Am ieșit afară. Era patru dimineață. Am venit înapoi lângă capul bărbatului și am luat ceasul deșteptător. Ca să nu-l audă. Ca să nu meargă la mină, la servici. Ca să treacă pe-altă cărare mai bună. La șase, când lumina dimineții se prelingea prin piață, îmi hrăneam gălănie. Am făcut curățenie în cotețul porcului. La opt m-am întors în dormitor. Francisc era-ntins în pat. Nu mișca. Stătea cu mâinile ca o cruce. Pe cap îi căzuse tabloul nostru de nuntă. Era mort. Am chemat mașina spitalului. Așa a fost, așa a plecat șeful fanfarei din Mittelstadt, la cincizeci de ani împliniți”, încheia Saveta povestea pe care și-o spunea în zilele de dinaintea înmormântării. De fiecare dată încheia: „Atăta-i tot!”

Saveta împlinise patruzeci de ani.

Saveta i-a trimis pe Ștefan și pe Traian Drod la școli profesionale. Au ajuns preparatori la Flotația din Centrul Complexului minier. Au primit apartament la bloc. Și-au găsit neveste. Saveta a ajuns bunică. Sifonăria lui Gyula-bácsi s-a închis. Au apărut sticlele de apă minerală prin alimentare. Rezemat de gardul curții fostei sifonării, Gyula-bácsi a plecat într-o seară

de primăvară, oarecum împăcat cu soarta.

Saveta s-a apucat să învețe croitoria. Prima meserie care i-a fost dragă. Lucra și se gândea la taică-său. La vremurile când în Mittelstadt cea mai bună partidă femeiască era ea, fiica multiubită a omului care nu-și putea număra averile. Acuma, Saveta avea două camere și o bucătărie de vară.

Plecaseră și comuniștii. Traian și Ștefan Drod se apucaseră să revendice averile Savetei. Saveta lucra la croitorie. Locuia singură la numărul 4, „Cotitura Nalbei”, lângă piața agroalimentară din Mittelstadt.

Pe lângă munca asta, îi mai aducea un fecior de lucru „la bucată”, cusături de toate soiurile dintr-un atelier din Trossingen, Germania. Feciorul venea cu pliculețele cu euro și lua lucrăturile Savetei, gata de dus la nemți. Saveta câștiga valută adunată cu sudoarea frunții.

Trossingen-ul îl învățase de pe hartă. Saveta confecționa păpuși din cărpe trimise de la nemți. Trossingen-ul era pe frontiera cu Elveția. În oraș, păpușile Savetei se vindeau de cum le ducea feciorul. Era un atelier de păpuși pe care nemții îl botezaseră „La Saveta”. S-a dus să-l vadă. Au plimbat-o muierile alea pe care nu le înțelegea pe la lacurile Elveției. În orașele unde nu era copil care să nu se joace cu păpușile Savetei. Prima dată când a simțit că n-a trăit degeaba.

În Trossingen, feciorașul a venit să doarmă lângă ea. Saveta Drodului și-a înșelat bărbatul îngropat de atâția ani în cimitirul din Mittelstadt. Pe fecioraș îl chema Franz. Saveta îi putea fi bunică. A învățat-o cu telefonul mobil. A învățat-o cu prezervativele cu iz de banană. Saveta Drodului, văduva, i s-a supus.

Ajunsa în Mittelstadt, la ea acasă, Saveta s-a rușinat. S-a apucat de băut din țuica negustorilor din piață. Aceia îi aduceau și zarzavaturi. Saveta plătea în natură, că așa cereau negustorii.

A ajuns să nu mai coasă nimic. Aștepta în fiecare dimineață negustorii de țuică. Saveta Drodului, văduva, mamă a două odrasle care au revendicat averea prim-pretorului altor vremuri din Mittelstadt, ajunsese bețivana piețarilor. Nimeni nu-și mai aducea aminte de prim-pretor și de fiică-sa. Doar Traian și Ștefan Drod cunoșteau istoria pe care o trăise Saveta. Au venit pe la ea să-i spună că-i străbunică. N-a părut să înțeleagă ce i-au șoptit Traian și Ștefan. Saveta era pe cărarea ei. Se lăsa într-o mână pe canapea. Privea fix în locul unde se odihnea un suvenir adus din Elveția. O sticlută care-ți amintea de un Saint Bernard plin cu coniac. Trei euro. Nu se mai desprindea privirea de suvenirul ăla.

În ziua înmormântării a fost ceva vânăzoleală. Au venit toți negustorii de țuică să-și ia rămas bun de la Saveta Drodului. „Se va odihni lângă un prim-pretor. A fost fata lui, are în jur neamurile lui. Saveta a fost cineva”, șopteau trăgând cu ochiul și mișcându-și obscene degetele negustorii de țuică.

Saveta era în sicriu. Când popa a prins a spune slujba de îngropăciune la casa de la numărul 4, pe „Cotitura Nalbei” s-a auzit un zgomot puternic și au cedat lemnele acoperișului.

Traian și Ștefan Drod s-au pus să sprijine tavanul. Cu brațele, cu umerii. Până când au scos moarta în curte și au dus-o la groapă.

Locul s-a pustii. Feciorii Savetei au vândut terenul celor doi vecini de pe „Cotitura Nalbei”. Au fost două parcele de cincisprezece metri lățime pe treizeci de metri lungime.

De Saveta nimeni nu-și mai aducea aminte. Au rămas doar anunțul mortuar din ziarul Mittelstadt-ului și încă o ciudățenie pe strada „Cotitura Nalbei”: avea o casă cu numărul 2, urmată de alta cu numărul 6. Lipsește numărul 4 al străzii, chiar dacă figura în harta cu numerele de casă ale orașului.

Văduva Saveta Drod de pe drumul ei plecase cu tot cu casă! Nimeni, până astăzi, nu s-a străduit să lămurească misterul.

Maria PAL

Premiul Revistei „Nord Literar”
în cadrul Festivalului Internațional
de Poezie de la Sighetu Marmatiei (2022)

Tărâmul pe care-l cauți

pași nesiguri scot la iveală
limbi de ceasornic răscuțite-n mălul unui timp
ce n-a învățat să trăiască

nispuri lustruiesc uitate săbii
peste care se plimbă-n voie scarabei
fără măreția prezicerilor fără superstiția destinatarului

c-un trup zornăitor ca al obiectelor de cristal
nu mai cauți cu neliniște crescândă
tărâmul pe care-și desfășoară hărțile magicieni

niciun semn al miracolelor nu apare la orizont
doar un porumbel ce-a pierdut ramura de măslin
și-o tîpsie imensă c-o mulțime de cranii

Să nu tulbure

tu-nveți cum se-mbrățișezi toamna
de la cei cu brazde grele pe cuvinte
ce nu mai numără niciun răsărit
doar scriu propriile poeme pentru nimeni

din ele se vor naște splendori
să invadeze universuri fără lacrimi
să stea de strajă luminilor nepătrunse
și niciun joc ingrat să nu le tulbure existența

Cel mai prețios dar

în multe vieți nimeni nu mai locuiește
zâmbetele din fotografii pribegesc prin limbi străine
strigătele se răsucesc pe trupuri până la sânge
inchipuie drumuri în care să dispară tenebrele

de sub șenile sar așchii de soare sfărâmat
se transformă în aripi îmbrățișând pacea
în degete febrile să-nee plânsul în răuri
aștern liniști profunde unde bombele să se scufunde
adună petele fricii de pe umbre de pe retină
din nopțile amenințătoare ce depășesc orice coșmar

când revine pacea drapată în aura-i miraculoasă
iubirea mângâie zidurile răgușite de spaimă
visurile prind rădăcini sub tăpșile casei sub benefice ploi
prin buzunarele doldora de povești de poeme
ochii vorbitori sar într-un picior cu inimi de zbor
viețile strălucesc prinse-n buchet de minuni
neobosite trăirile culeg suflarea luminii
strigătele din veselia copiilor
umplu văzduhul cu albi porumbei
și nimeni nu bate cu pumni de uragane-n speranță

o, Doamne, presară mereu pacea-ntr-o noi
și uită definitiv de război

Aerul bulversat

umbra rătăcește prin casă înclinând pereții
asfințiturile poposesc în rame
de culoarea ochilor tăi
ascunzând hectarele de nisip ce-și fac loc pe chip

scrisorile rătăcesc prin cameră
ca un vânt din Sahara pe-o hartă incertă
prefăcut în cuib putregaiul clocește lumina
oglinza venețiană s-a refugiat în baie
drapându-se în aerul bulversat

doar meridianele ce-au conturat aripi
mai știu să găsească ploile mărunte
din așteptările ce încăruneșe după alte reguli

Iarna va sculpta

doar zeii știu cum să plângă cu fulgi de nea
care să-nflorească singurătatea
să-i inmulțească secundele
nisipul din clepsidre nu știe să privească-napoi

statornicia nopții
păstrează amprentele veșnicului prezent
doar amintirea locuiește-n memorie
răsfoind paginile cu nepăsarea nababului

vei deveni cândva mai cristalin
decât un tril decât un țurture
și-atunci iarna-ți va sculpta o statuie

COCHILIA ȘI MELCUL (Sonată în modern haiku)

Ioan St. LAZĂR

Domnului profesor Mircea Muthu, cu prilejul apariției tratatului *Domniei Sale*
„Estetica sau Melcul și cochilia” (2020)

I
Întru-nceputul –
pierdut în cochilia-i
– taina lui crescând

Cochilia-i tăle
pentru-nceputul lumii
– deodată crescând.

În ape dintăi,
yin și yang – sământă
plăsmuind melcul.

Bulboana dintăi
rotunjind cochilia
– sălaș seminței.

Vărtej de ape –
sământă-n cochilie
zămășind melcul.

Volbură de ani
spiralând cochilia
– răboj pentru pui.

În cochilie,
amniotică taină
– mama și fiul.

Mama și fiul,
cochilia și melcul –
de o ființă.

Și Dumnezeu melc –
cochilie-i taina Sa.
Nedespărțire.

Un melc Dumnezeu.
– taina Sa – cochilie,
din ea izvodind.

Dumnezeu – melcul,
din cochilia-I taină
– Alfa și Omega.

Cosmosu-i concă
din Dumnezeu crescând
și revelându-L.

Din cochilia-I,
Dumnezeu, și melcului
dăruindu-i viață.

Dreptul la viață:
melcul și cochilia
prin drum și grădini.

Peisaj franciscan:
Dumnezeu cu lumina
melcul îmbrățișând.

Zâmbind, Dumnezeu
se lasă în conca-I ușor
să-l plimbe și-n melc.

II
În conca lumii,
Memoria Ființei
– semne-n spirale.

La cochilie –
hieroglife vieții –
spiralele ei.

În cochilie –
spirale-n rotație
cum ciclul vieții.

Pe cochilie
spirale-ntrerupte
cum viețile-n timp.

Perpetuu binom,
melcul și cochilia –
aceeași soartă.

În cochilie
arcuri de curcubeu
– lumi din vechi vremuri.

De mic, culbecul,
vlăstar din cochilie,
ochi mijind afar’

Din cochilie,
melcul sondează-n afar’
o lume nouă.

Melcul în prier:
destins din cochilie –
ochi rîd la soare.

Melcul în vară:
noaptea-n verde grădină,
pe-ales molfaie.

Toamna – provizii,
iarba și frunzele verzi
– lacom culbecul!

Culbecu-n iarnă,
retras în cochilie –
„Tare ca piatra”.

Melcul, în iarnă:
ca monahu-n chilie,
hrana-i din sine.

În chilia lui,
retras, melcul – în rugă.
Și-ncepe ploaia.

Monah e melcul:
cu chilia, după el
spre cer pe-o rază.¹

Senin după ploi –
ies melci la drum, pelerini.
Noaptea-s în stele?

III
Îngemănare:
cu textul – cochilie,
autorul – melc.

Melc – autorul.
Cochilie – textul său,
în el dăinuind.²

Culbecu-i poet:
din cochilia – canon
afar’ izvodind.

Poet e melcul:
canonu-i cochilie,
izvod – afară.

Naturii – model
și cochilie, – artistul
suflet i-aduce.

Poetu-așezând
versuri în caligrame:
cochilii și melci.

Versuri calmate-n
caligrame – cochilii
adânc răsunând.

Un melc din versuri,
inima-n unul bătând
– pulsație-n veci.

Culbecul – noul,
cochilie – datina
– Limba comună.

Culbecul – softul,
în cochilie – hardul
– Limba de tranzit.

Hardul și softul –
cochilia și melcul.
– Limba modernă.

Dumnezeu e hard.
Omul, culbec, doar un soft.
– Viața-nmpreună.

1. apud Antim Ivirescu.
2. apud Mircea Cartirescu.

UN ROMAN AL EXPATRIERII

Mihaela BUDE

Oamenii, mânați de instinctul de supraviețuire sau de speranța unei vieți mai decente, s-au aflat din totdeauna în căutarea unor spații protectoare și hrănitoare. Unii au pornit războaie pentru a le cuceri, alții au mers cu gânduri pașnice. Ce face însă celălalt? Cum îl primește? Oare acolo unde există atâta bunăstare materială, mai este loc și pentru generozitate, pentru caritate? Romanul Valeriei Bilt, *Ubi bene, ubi patria* (Ed. Grinta, Cluj-Napoca, 2018, ediția a II-a), se țese în jurul acestei teme, a condiției emigranților și a întâlnirii cu celălalt. Într-un fel sau altul, fiecare ființă umană a trăit înstrăinarea, începând cu venirea sa în această lume. Condiția umană este, dintr-o anumită perspectivă, însăși condiția exilatului de divinitate.

Epuzând soluțiile de supraviețuire din țară, în perioada postcomunistă, românii au fost nevoiți să plece, ceea ce a perpetuat drama lor, chiar la un nivel mai neliniștitor, înfruntând o realitate nouă, primejdioasă. În acest orizont, se reliefează și destinul personajului Ressa, un *alter-ego* al prozatoarei, care ajunge, chiar dacă întâmplător, un fel de terapeut pentru femeile care au trăit experiența emigrării, confesiunile acestora fiind tălmăcitoare: „Cu atât era mai sigură că femeia asta o înțelege și, chiar dacă nu poate face nimic să-i ștergă amintirile, o asculta, iar ei îi era destul atât (...) simțea că dacă nu termina de povestit, toate durerile ei, umilințele, jignirile, mizeriile îndurate se vor aglomera în sufletul ei hărțuit și-i vor sminti starea de bine pe care tânjește să o trăiască de când a scăpat din infern” (p. 116). Din compasiune și obligație morală asumată, Ressa devine o portavoce a suferinței emigranților, care au trecut prin încercări nedrepte, unele chiar oripilante, peste limita suportabilului și cu mult sub demnitatea umană, dându-le un sens, prin faptul de a le face cunoscute, scriind despre acestea.

Soluția emigrării era, pentru omul de rând, la început, din păcate, doar o speranță iluzorie, o alegere între două rele, pentru că Occidentul, un *eldorado* promis, niciodată găsit, se dovedea a fi un spațiu malițios, majoritatea femeilor, disperate, căzând victime ale profitorilor, ale traficantilor: „Au plecat de acasă pentru că nu le era bine, motivul era același pentru toată lumea. Dar au plecat să-și găsească binele în lume și nu l-au găsit. Asta era drama care le sfâșia liniștea și speranța” (p. 68). Similar te îngrozește nu doar străinul, ci compatriotul, trădător, cel în care îți poți tăia încrederea și care te vinde, precum perfida Lenuș, româncea proxenetă, care poate fi chiar prietena mamei, pentru că această specie de oameni se ascunde sub masca amicitiei și a șarmului, adevăratul caracter fiind greu de recunoscut. În contrast cu această realitate decăzută a Occidentului, din mijlocul unei mase impasibile, prozatoarea aduce în prim-plan figura aproape hristică a bunului don Padre, un preot catolic, animat de cele mai profunde sentimente creștinești, care construiește un spațiu în afara granițelor, în care îi adăpostește și îi ajută pe imigranți, găsimu-le chiar locuri de muncă. Însă bunul samaritan este discreditat de către comunitatea și de

către mass-media locale, „care nu-i înțelegeau implicația într-un fenomen social neliniștitor care trezea în ei atavicul sentiment al xenofobiei” (p.164), punând răul din societate exclusiv pe seama străinilor. Părintele imigranților este până la urmă înălțurat, exilat la rândul său, de către superiorii săi clerici, în altă diocază, astfel încât să își înceteze orice activitate caritabilă. Destinul acestuia este destul de trist, bunul părinte sfârșind în anonimitate. Clericul dezvăluie și motivele pentru generozitatea sa, vorbind despre lupta indirectă împotriva grupurilor de interese oculte care acceptă invadarea Europei prin imigrația islamică. Astfel, prozatoarea, curajoasă, abordează și o altă fațetă a migrației, cea expansionistă. După venirea islamistilor, numărul atacurilor teroriste a crescut în Occident, ajungând un spațiu nesigur și pentru autohtoni, după cum reiese și din conversația telefonică a personajului principal cu o altă amică emigrată.

Îmbinând mai multe registre (beletristic, colocvial, publicistic), limbaje (literar, jargon italianesc, argou) și chiar limbi (română, italiană, maghiară), romanul Valeriei Bilt *Ubi bene, ubi patria* se construiește ca un roman-frescă, realist și obiectiv, al fenomenului emigrației din perioada postdecembristă, care fusese marcată de o criză economică și morală gravă. În pofida revelării uneori a senzaționalului și a unor trăiri covârșitoare, romanul rămâne impregnat de veridicitate. Urmuind traseul lui Ressa, personaj-cheie al romanului, prozatoarea reconstituie realitatea socială prin diverse mijloace. În primul rând, pornind de la relatări autentice ale experiențelor trăite de către personaje, notate grăbit pe bilețele lăsate în posesia lui Ressa, reface din memoria femeilor expatriate dramele lor: „Mariana era tot mai nemulțumită, nu de situația din țară, că asta nu depinsese de ea și nici nu mizase pe o viață mai bună după Revoluție. Acceptase firesc noul regim politic fără a se arăta entuziasmată, fără să riposteze, fără să se revolte. Nu era nemulțumită nici de soțul ei, deși nu mai avea de mult timp încredere în el... Fusese bărbatul pentru care nu mai continuase școala... Promitea să construiască împreună un cămin tihnit și prosper”. Dacă unele istorii pot părea mai insidioase, pentru a trezi cititorul din letargia sa, cam pe la jumătatea traseului românesc, prozatoarea, abilă, aplică unda de șoc, inserând, la momentul oportun, relatări ale unor fapte extrem de oribile, care demonstrează cât de degradantă poate fi ființa umană. Astfel, transcrie direct, la persoana I, într-un limbaj foarte frust, contaminat de argou, mărturiile impresionante, care direcționează scrierea realistă înspre senzațional: „Am ajuns și acolo m-a închis într-o cameră și mi-a zis să stau la xxx că, dacă nu, mă omorâ și mă dă la cămin în beci, într-adevăr aveau cămin care mâncau oameni și femei” (p. 66) și, dacă putem suporta, mai departe: „Cănele ținut de lanț pă lângă mine să tot smucea și mârâia... Ceia doi s-o lipit de mine și m-o dezbrăcat... Apoi o făcut ce-o vrut... Io nu eram cu ei... Am închis ochii, mi-am ținut răsufierea și am vrut să mor... M-am trezit în cameră și am știut că mi-o făcut tot felu, că-i simțeam în tot corpul” (p. 107). Fără cuvinte. Pe urmă, inserând decupaje din ziare, prozatoarea așază față în față, folosind tehnica oglinzilor paralele, vocea publică, cea din presa străină, italiană, partinătoare și acuzatoare, și cea din țară, îngrijorată și alarmată, vorbind fiecare din unghiuri diferite, despre același fenomen.

Deși, la un moment dat, te poți răci în labirintul epic, momentele de vârf, senzaționale, dar și personajul Ressa sunt călăuzele care conduc cititorul. Romanul Valeriei Bilt reprezintă o cronică salutară a unei perioade tulburi de istorie contemporană, în care oamenii sunt în căutarea unei patrii salvatoare, dar ajung în spații în care libertatea umană era grav încălecată, o lume plină de zbucium, în care rosturile bărbatului și ale femeii sunt deturnate: bărbatul, trăind în neputința autorealizării, înecându-și frustrarea în alcool, lasă pe umerii femeii întreaga povară a întreținerii familiei, femeia fiind nevoită să muncească din greu, să se umilească pentru a supraviețui. Galeria de portrete feminine din roman, deși construite cam ostentativ, se încadrează în limitele veridicității, autoarea zugrăvind-ne mai multe tipologii, care însă trăiesc drame similare, de la femeia cu o educație precară, reflectată în însăși

infățișarea grotescă: „Burta flască îi atârna peste pantalonii scurți până la genunchi și juca sub bluza prea înflorată și prea multicoloră” (p.49) până la femeia cultă, rafinată, a cărei eleganță este reflectată și în exterior: „Parcă-l inhiba femeia asta frumoasă, cu pălăria cu boruri largi, ce-i dădea un aer modern și desuet totodată... o apariție neașteptată... Era prea stilată... avea o atitudine prea distinsă” (p. 80). Ressa este și cea care salvează specia feminină din roman, salvându-se pe ea însăși, prin propriile resurse interioare: „În locul visării se instală o lucidă analiză a propriei vieți. Nu era bine acasă. Nu era bine nici aici. Nu atâta vreme cât situația ei este incertă. Și câtă vreme ea, Ressa, nu este deschisă provocă-

rilor pe care o schimbare de situație le-ar aduce. Acasă are copilul, părinții, cariera... Și un soț pe care ar fi bine să-l părăsească” (p.136). Paradoxal, situațiile dificile îi limpezesc mintea și o determină să își ia destinul în propriile mâini. Cam în aceeași perioadă când scriitoarea Elizabeth Gilbert, autoarea romanului *Mânăncă, roagă-te, iubeste*, cu care a făcut furori printre casticne și nu doar, își trăia experiența hedonică de turistă americană în Italia, fiind totalmente sedusă de limba și de cultura italienilor, o altă realitate, implacabilă, surprinsă în romanul Valeriei Bilt, se desfășura în paralel, în același spațiu cultural. Frumusețea și măreția locurilor, încărcate de istorie, de artă, de un farmec arhitectonic aparte, observate și de ochiul admirativ și curios al prozatoarei noastre, contrastează însă cu imoralitatea și cu lipsa de umanitate ale unora dintre autohtoni. Spațiul protector, dar temporar, în afara granițelor, devine azilul lui don Padre.

Utilizând și procedeele ale romanului modern, precum decupajul, inserția, memoria involuntară, neliniaritatea relatării, prozatoarea nu s-a putut îndepărta însă prea mult de convenția romanului realist, și detaliul, relația dintre personaj și mediu, tipologiile umane reprezentate, tehnica contrapunctului, registrele stilistice diferite, subiectul abordat de factură socială construiesc acest roman-frescă, ce captivează prin impetuoșitatea și dramatismul vieții desfășurate, infățișând în intimitatea ei o realitate implacabilă. Prozatoarea, foarte lucidă, posedă o vedere pătrunzătoare, atât a răului social, dar și a biului izbăvitor, care este o comoară ascunsă, nu în lume, nu în vreo patrie, teritoriu fizic, acolo unde caută majoritatea, ci în inima oamenilor simpli și neștiuți.

Manifestând, prin poezia sa, experiențe interioare în game emoționale variate și de un rafinament artistic deosebit, Valeria Bilt se dovedește a fi și un abil arhitect epic, construing etajaj, în același timp, un roman social, al fenomenului emigrației economice, dar și un bildungsroman, a cărui eroină, Ressa, își găsește propriul drum sau, mai bine zis, propria voce.

Dacă destinul, de o parte, i-a căpat autoarei anumite bucurii firești existențiale, i-a dăruit în schimb, cu toate că sunt sigură că le-ar fi preferat pe acestea, accederea la o patrie metafizică, prin harul scrisului.

EL PARAMO / PUSTIETATEA, 2021

(CUM SE CADE DIN FANDACIE ÎN IPOHONDRIE)

Nicolae WEISZ

Regizor: David Casademunt
Cu: Inma Cuesta, Roberto Alamo, Asier Flores.

Am descoperit rezumatul acestui horror țanțoș, prezumțios, tamiu la Caragiale: „Omul, bunioară, de par egzemplu, dintr-un nu-știu-ce ori ceva, cum e nevricos, de curiozitate, intră la o idee; a intrat la o idee? fandaesia e gata; ei! și după aia din fandaesia cade în ipohondrie. Pe urmă, firește, și nimica mișcă” (*Comu Leonida față cu reacțiunea*). De recitat acest pasaj și după vizionarea filmului.

După cum îi spune și numele – *El Paramo* însemnând chiar *pusătu* (rămâne între noi, se putea numi și *El Parano*; de la *paranoia* sau de la *paranormal*?), povestea noastră se petrece într-un spațiu viran, nimic în jur, doar hăt departe, spre linia orizontului, se desenează niște dealuri anemice, ireale (sau o fi podiș? mă rog, din această dilemă nu pot ieși, am zis!). Nu tu o alimentară, nu tu un *La doi pași*, nu tu un aprozar, nu tu o altă casă, că de așezare nici nu poate fi vorba. Școală ioc, că școala nu-i decât o vorbă de dânsii inventată. Și nici curent electric, nici apă curentă, deci nici toaleta curentă. Greu.

Și-n pustietatea asta, o casă artizanală, prin care nu se încumeta decât vântul. Iar vântul nu stătea cu mâinile-n sân, bătea, șuiera, sâsăia, văjăia (ce de a-uri!), gemea, țuia, într-un cuvânt (doar unul?!), prin *cultura vântului viu via*. (Consider că sunt mai convingător în prezenta descriere-sergerare decât vântul în acțiune. Oricum, în orice film cinstit, vântul e creația unui ventilator de platou.)

În casă locuia o familie formată din mamă (Lucia), tată (Salvador) și-un fiu (Diego) de vreo nouă anișori. Oameni tăcuți și trudiți. Nu aveau mare lucru să-și comunice – pe la ei arta conversației nu se inventase încă și, oricum, chiar dacă ar fi fost, era lipsită de rost –, tot universul încheindu-se pentru ei la capătul unui teren adiacent casei, redus la o mică suprafață cultivată, un crochiu de grajd și o umblătoare (o latrină, să iertați).

Toate bune și frumoase (vorba vine!), dar tatăl a delimitat cu ajutorul unor momăi primitive o zonă de câțiva metri în jurul casei, dincolo de care erau sortit unui sfârșit nemilos, săvârșit de o fiară, un moroi, o creatură (în spaniola lor, personajele îi ziceau *La Bestia*), pe care doar unii îl/o pot vedea. Fiara se hrănește cu spaima oamenilor. O amenințare perpetuă, obsesivă, nevrotică, inducând o spaimă primară celor trei, numai bună și motivantă entităților vizitatoare. Cu cât era mai multă spaimă în ei, cu atât mai dese erau vizitele. Eresuri cu nemiluita. Grozăvii. Întreținute de câte un povesteaș.

Colac peste pupăză, tatăl vrea să edifice din bietul Diego un bărbat. Cu nerăbdare și cu bruschețe. Proba focului: să pălească mortal un iepure cu o bătă. Numai că pruncul nu se prea îndemna, spre dezamăgirea genitorului.

În rest, cei trei își petreceau timpul cu activitățile strictamente necesare traiului de azi pe mâine: dormit, muncit, mâncat, spălat și lătinat rufe la uscat (spălau mai des rufe decât pe ei înșiși), gătit, hrănit ani-

male (câteva capre amărâte, câțiva iepurași inghesuiți în cuști, un cal care se ivește în peisaj netam-nesam, de habar n-am unde, de zici că ești în *Fefelega*, filmul din filmul *Nunta de piatră* de Pița-Veroiu) și relatat povești horror despre fiară, depănate duios și cu obstință de Salvador, spre disperarea nevrotică a mamei Reverberația pe care lumea asta magico-horroristă (aș zice chiar teroristă) o are în mintea lui Diego asigură bună parte din film. Semne. Simboluri. Totul semnifică mai abtirit ca în pădurea lui Baudelaire (comparația asta văd că o folosesc cu o remarcabilă frecvență, dovadă a unei fixații periculoase!), mai dibai decât culorile semaforului (era să zic *semaforului!*) sau ale cameleonului.

Paranoia nu e nici ea departe. După descoperirea oarecum fatidică pe care tatăl o face la râul din apropierea casei (cum ar veni pe *Argeș în jos*, pe un *mal frumos*), lucrurile o iau razna. Biata mamă, contaminată (de unde?) de vagi urme de cochetărie, Penelopă (aducând de altfel aproape izbitor cu Penelope Cruz într-o versiune ceva mai nevricosă) așteptându-și soțul absent (motivată sau nu, că n-o să aflăm), aliniată la noile tendințe, adicăteala luând-o razna și ea, începe să devină la rândul-i un soi de moroi înainte de soroc. Iar bietul Diego (darăștia sunt *bieți* cu toții?) face eforturi disperate să pătrundă neînțeleșul, să-l biruie cu mărunta-i forță fizică, dar și cu o forță lăuntrică remarcabilă, provocată de o întâmplare morbidă.

Întă dar cum, în absența tatălui, băiatul va face translația de la starea larvară de neputință infantilă la cea decisivă de adult. Avem de a face (*de visu* sau *de audita*) și cu câteva simucideri (prin împușcare de sine sau defenestrare).

Călătorii inițiatice: noaptea spre latrină! Pe drum, o echipă de zgomote și alta de teatru de umbre asigură o atmosferă mult prea horribilă. Printr-o acumulare transparentă, la ea se adaugă și demonii personali. Cei din creier sau care o mai fi fiind sediul lor nevăzut. De când cu plecarea tatălui, mama începe să vadă nevăzutul și încearcă bărbătește să-l alunge. Pare tot mai dusă. La început, îl ia cu sine și pe Diego. Măcar de l-ar vedea și tatăl lui cum devine bărbat la nouă ani, cum ia hotărâri de unul singur, atât pentru el, cât și pentru mama lui. Cum devine el *cel ce gândește singur*.

Mă chiteam la un moment dat (că așa devii scenarist și/sau regizor de film) că o să avem parte de un final în care se va vădi că tatăl e cel care inducea spaima prin toată mizanscena cu umbrele (cu accent pe u) și zgomoturile care însoțesc obsesiv personajele, cu intenția de a-i face pe Lucia și mai ales pe Diego să creadă toate poveștile lui (soția avea nici îndoile în ce privește veridicitatea celor relatate de Salvador). Prin asta ar fi devenit important în propriii săi ochi. Frumoasă rezolvare, nu? Frumoasă, numai că mai fictivă decât ficțiunea.

Cred însă că am citit prea multă literatură polițistă și că am văzut prea multe thrillere. Filmul îmi deștepta în memorie un altul, *The Village*, scris, regizat și coprodus de M. Night Shyamalan în 2004, tot cu o bestie care băntuia nevăzută. Tot cu un tărâm interzis (acolo, e vorba de o pădure), în care un personaj se aventurează și îi va fi dat să vadă bestia. M-am mai gândit și la mai

vechiul film al lui Carlos Saura, *Ana y los lobos* (Ana și lupii), din 1972, tot cu o casă singuratică, tot cu o atmosferă nu de puțin ori halucinantă, dar în care demonii sunt doar în capetele a trei frați, intruchipare a unor obsesii ale Spaniei franchiste. Doi ani mai târziu, Spania avea să scape de generalul Francisco Franco (merită să-i transcriu numele în întregime, în speranța unui zămbet. Iată-l: Francisco Paulino Hermenegildo Teóduo Franco y Bahamonde Salgado Pardo). Surpriză: tot pe Netflix puteți găsi un documentar german în cinci episoade despre ce a însemnat Franco în/pe pentru istoria Spaniei: *Franco: The Brutal Truth about Spain's Dictator*.

În rest, nu m-am mai gândit. Una peste alta, susțin că *El Paramo* poate (nu știu dacă și trebuie) să fie văzut ca o întâmplare alegorică rememorată (una dintre formulele predilecte ale literaturii), în care eu, cel nou, mă despart de eu, cel vechi, printr-un gest violent. Cum se mai niurește uneori.

PARODIE

Lucian PERȚA

Cassian Maria SPIRIDON

Topografie

pe harta poeziei românești
am desenat câteva cărări
uneori chiar *pornind de la zero*, cu firești
răsturnări
de situație și opriri
de *dragoste și moarte*,
pauze pentru iubiri
și pentru editări de carte

între două lumi am adoptat
corecta *atitudine literară*
și absolut niciodată
nu m-am lăsat tras pe sfoară
de mâna mângâietoare
a muzelor străine,
dragostea a fost *piatră de incercare*,
a fost și va fi pentru mine

cu *arta nostalgiei* am desenat
uneori pe hartă
noduri pe linia vieții, adevărat,
dar absolut niciodată
nu am uitat, cum v-am zis,
că o hartă greșită poate fi
o *intrare în apocalipsă*,
așa că niciodată nu am scris
parodii!

*Cuvintele scrise cu *italic* reprezintă
sau fac referire la titluri de volume ale autorului.

Revista NORD LITERAR

Instituție de cultură în subordinea
Consiliului Județean Maramureș
– apare lunar –

Manager: Dana BUZURA-GAGNIUC

Colectivul de redacție:

Gheorghe PĂRJA – redactor-șef
Delia MUNTEAN – redactor
Raluca HASMASAN – redactor

Consiliul consultativ:

Irina PETRAȘ, Mircea MUTHU, Mircea POPA,
Carmen DĂRĂBUȘ, Teodor ARDELEAN

Redactori asociați:

Daniela SITAR-TAUT, Ovidiu PECICAN,
Lucian PERȚA, Nicolae SCHELANU

Colaboratori:

Horia BĂDESCU, Constantin CUBLESAN,
Ana OLOS, Echim VANCEA, Ștefan JURCA,
Ioan DRĂGOS, Tatiana DRĂGOMIR

Prezentare artistică: Mircea BOCHIȘ

Acest număr este ilustrat cu lucrări ale artistului plastic
Mircea BOCHIȘ, din expoziția de artă vizuală organizată
în cadrul „Galei Scriitorilor Anului 2022”,
la Muzeul Municipal „Regina Maria”, Iasi, 2 noiembrie 2022.

Redacția și administrația:

cod 430311, Baia Mare,
str. Gh. Șincai, nr. 46, tel. 0262-215870,
E-mail: nord.literar@yahoo.com
www.revista.nord-literar.ro

ISSN 1583-817X

Marcă înregistrată OSIM M2007 10928
Țipar: S.C. KUMAR PRINT S.R.L., Baia Mare

Costul unui abonament – 2023:

Prin poșta: 3 luni – 24 lei; 6 luni – 48 lei; 12 luni – 96 lei

• Informăm colaboratorii noștri că responsabilitatea asupra conținutului materialelor publicate revine autorilor. Colaboratorii ne pot trimite materiale doar în format electronic, euse cu semne diacritice și cu respectarea normelor ortografice impuse de Academia Română.
• Rugăm editurile, revistele și autorii care doresc să le semnălm cărțile și publicațiile periodice în numere viitoare ale revistei noastre să le trimită pe adresa redacției sau prin e-mail.

Philippe DELAVEAU

Este un scriitor francez născut la Paris, la 18 mai 1950. În anii '80, timp de șase ani, a locuit, împreună cu familia, în Londra. Jonathan Griffin îl determină să-i citească pe poeții americani ai momentului și îi înlesnește întâlniri cu poeții englezi. Șederea pe malul Tamisei i-a permis, pe de o parte, să-și descopere propria voce și, pe de alta, să realizeze rolul poetului în societatea contemporană: el este cel care veghează într-un univers ce se îndreaptă spre dezastru, însă care poate fi salvat de poezie, cu condiția ca aceasta să nu rupă cu tradiția, cu tot ce a rămas viu în ea. Refuzând simplele jocuri de limbaj, a încercat să concilieze modernitatea cu moștenirea tradiției, în căutarea unui limbaj poetic capabil să exprime eternul, reintegrând sintaxa și muzicalitatea în poem.

Majoritatea volumelor sale de poezie au apărut la Editura Gallimard. Adăugăm, de asemenea, numeroase traduceri din engleză și spaniolă, eseuri, volume de critică de artă, antologii. Philippe Delaveau a primit Premiul „Guillaume Apollinaire” (1989), Premiul „Max Jacob” (1999), Marele Premiul al Academiei Franceze, pentru ansamblul operei (2000). Chevalier des Arts et des Lettres (2009), Philippe Delaveau este membru al Academiei Mallarmé, al juriului Premiului „Apollinaire”, al PEN Clubului Franței etc.

KANT

(Kant sortait chaque jour pour faire sa promenade)

Kant ieșea în fiecare zi la plimbare
La aceeași oră, pândit de pisici și de femei;
Bațjocorit pentru flegma fără fantezie, maiestuos totuși,
Îmbrăcat cu aceeași cenușie redingotă
Simțind pentru cerul pe care l-au iubit visătorii și poeții –
Uneori
Sunt și din aceia –, un fel de ură:
Și pentru ploaia care desenează fluvii tumultuoase
Ca un resentiment de flăcău tomatic speriat
Să nu răcească.
În mirosul de tabac, blond,
Care-și șerpuiește voluta, acumulează loburi, se întinde
de-a lungul coamei
Prăfuite a zidurilor, spiritul lui se dilată încet
La dimensiunile lumii sale mărginite de sticlă
Deformând toate ferestrele închise spre stradă,
Alungând din plafonul jos, din cerul poros și galben
spre care
Adulmecă
Lumânările până ceea ce spiritul
Nu-l va mai atinge proclamându-și drepturile sale și
care băntuie
Chiar scoarța aspră de platan, codrul neted, o pietricică
Chiar ploaia și categoriile obtuze
În care se depun prin ochiuri de geam lumea,
Pierdute noaptea, și atingerea degetelor.

XI

(Nous renoncerons à te voir, Enéas; aux splendeurs de l'automne, au feuillage éternel de l'arbre)

Vom renunța să te vedem Enéas; cu splendorile toamnei,
cu frunzișul etern al copacului
De unde cade ramura pentru mâini preafabricate.
Tu
îți îndrepti pași

pe panta insensibilă grevată de fumuri negre: cetatea murdară
Fumegă, răspândește în aerul marin comoara cuvintelor
sale în vorbe inutile, distruge melodia, refuză
Să admire cerul liniștit care o traversează
Pacea care locuiește deasupra acoperișurilor, tăcerea pe
care copacii o conservă cu gelozie.

În zori
Păsările au cunoscut lumea genezei
Cu mult înainte ca pașii noștri stângaci să desfunde
Pământul imaculat, zăpezile și codrii, să acopere
Distribuția invizibilului golită de cântecele lor constante:
Ovidiu le-a cunoscut în îndepărtatul lui exil, și
Virgiliu
Îl învăța pe
Dante, arătându-i cu degetul
O privighetoare, grația inepuizabilă a poemului.
Poate în singurătatea noastră deasupra acoperișurilor
cenușii,
Ne-am uitat vechea știință, arta
De-a auzi vocile abia îngânate ale izvoarelor
Care parcurg noaptea ființei în căutare de cuvinte simple
De ritm
Și ne înconjurăm de imagini, noi sfâșiem
Liniile pure ale unui chip neînțeles, în timp ce
Pe pământul acoperit de iarbă, coțofana
Topăie cu bucurie, doi porumbei cu rochie lăptoasă
Se leagănă pe unghiul sprintar al acoperișului aproape
de antenă.
Atunci, în îndepărtata zdrențuire, un pic de albastru
atât de pal
Al iernii dă la o parte cortina care ascunde cerul.

XXXVIII

(Tout me sera mélancolie: la nuit furtive qui se glisse)

Totul îmi va fi melancolie: noaptea furtivă care se strecoară
Când copacul serii adoarme pe acoperișuri; acești bătrâni
Pe care i-am recuperat din cărucioare sărăcicioase după
ce au fost scoși la aer

Printre gloriile inutile.
Aristotel îmbătrânit a știut să se apropie
De fințită înaintea de a fi internat
Sus la cucurigu.
Avioane lente traversează dezordinea cenușie
În depărtare.
În fața farfuriei cu linte caldă
Arhimede se emoționează sau altceva, cine să-și mai
amintească?
Aștepta-voi îndelung ca zeita de mână să mă conducă?
Poemul plat n-are nicio valoare fără imaginea
Frapantă, și totuși nimic nu depășește ritmul tenebros
Dar să te miști – nu înseamnă că poți să smulgi apei
tumultuoase
A asfințitului aceste păsări speriate
De cel mai mic zgomot?
Poate atunci se erijează între pământul umed și cer vreo
cunoaștere mai puțin nesigură
Însă pentru ce înșeninare?

XCVII

(Assis sur le siège de bois rouge, les yeux voilés par le bandeau)

Așezat pe scaunul de lemn roșu, legat la ochi
EL
E îmbrăcat în alb, aureola, în spatele capului încoronat cu
Spini, descrie crucea de sânge în șiroirea
Acoperișurilor din paie.
Un cap țâșnește din cețurile verzi ale neantului
și-i scuiță în
Obraz: o mână palmuiește; alta lovește cu
Bastonul, e amenințat în depărtări – venite din noaptea
tumultuoasă
A oamenilor.
Impasibil, îmbrăcat nu cu purpură, ci cu o mantie
Urmărit de simplitatea zorilor, aceea definitivă și nouă

Care apare la sfârșitul
Noptii dureroase
El trecuse deja

Fluviul suferinței, și sub o altă altitudine
E așezat.
Departa de lumea instabilă ce cu nerăbdare bate din
picioare, josnică, geloasă pe gloriile prea
Umane.
Deja, în timpul solemn,
Domnește având alături

De
EL
Fecioara la picioarele sale, și câinele
Domnului.

Și tu, copilule, te întreabai: cine-l lovește pe rege,
Cînd vezi, pe tron, înălțând, fața sa inocentă,

Un
Cristos care te privește cu atâta blândețe,
Pe când, fără măcar să știi, tu tocmai l-ai rănit.

**Prezentare și traducere din limba franceză
de Emanuela BUȘOI**

